

Sijaisvanhempien yhteistyö biologisten vanhempien kanssa
sijoituksen aikana

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaali- ja terveystieteiden laitos
Sosiaalialan koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Heli Räsänen
Salla Sillgren
Kevät 2008

Lahden ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma

HELI RÄSÄNEN &
SALLA SILLGREN:

Sijaisvanhempien yhteistyö biologisten
vanhempien kanssa sijoituksen aikana

Sosiaalipedagogisen suuntautumisvaihtoehdon opinnäytetyö, 70 sivua, liitteitä 2

Kevät 2008

TIIVISTELMÄ

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on tutkia sijaisperheiden ja biologisten vanhempien yhteistyötä sijoituksen aikana. Työn avulla pyritään kuvaamaan yhteistyön eri muotoja ja millaisia kokemuksia sijaisvanhemmilla on yhteistyön tekemisestä. Tarkoituksena on myös selvittää, missä biologiset vanhemmat tapaavat lapsiaan ja kuinka tärkeänä sijaisvanhemmat pitävät sitä, että lapsi tuntee oman biologisen taustansa ja perimänsä.

Opinnäytetyö on kvalitatiivinen tutkimus. Aineisto on kerätty haastattelemalla sijaisvanhempien vertaisryhmää Päijät-Hämeen alueella. Tutkimukseen on osallistunut kuusi sijaisvanhempaa. Tutkimusaineisto on analysoitu teemoittelemalla. Teemoittelun avulla aineistosta on nostettu esiin teemat, joita on yhteydenpidon eri muodot, biologisten vanhempien tapaamisista johtuva lapsen oireilu, biologisten vanhempien oikeudet sijoituksen aikana, lapsen etu tapaamisissa ja tieto omasta biologisesta taustastaan. Lisäksi on tutkittu sijaisvanhempien ja biologisten yhteistyötä sekä keskinäisiä välejä, sijaisvanhempien ja sosiaalityöntekijän yhteistyötä, vertaisryhmän merkitystä sijaisvanhemmille ja sijaisvanhempien toiveita onnistuneeseen sijoitukseen.

Tutkimuksen teoriarungossa on käsitelty lastensuojelua, sijaishuoltoa ja sijaisperheiden valintaa, sijoituksen valmistelua sekä sijaisperheiden tukemista. Teoriaosuudessa käsitellyt aiheet toimivat johdatuksena tutkimusaineistoon. Aineiston analyysiosiossa on käsitelty tutkimustuloksia aikaisempien tutkimusten valossa.

Tutkimustuloksista ilmenee, että sijaisvanhempien yhteistyö biologisten vanhempien kanssa on pääsääntöisesti ulkopuolisten tahojen määrittelemää ja yhteistyötä tehdään melko vähän. Vertaisryhmän merkitys sijaisvanhemmille ja biologisten vanhempien tapaamisista johtuva lapsen oireilu nousevat esiin selvästi tutkimustuloksista. Sosiaalityöntekijän roolia sijoituksen onnistumisessa sijaisvanhemmat pitävät tärkeänä.

Avainsanat: biologiset vanhemmat, sijaisvanhemmat, sijoitus, yhteistyö, perhehoito

Lahti University of Applied Sciences
Degree programme in Social Services

HELI RÄSÄNEN & Foster parents' collaboration with biological
SALLA SILLGREN parents during foster care placement

Bachelor's thesis, 70 pages, 2 appendices

Spring 2008

ABSTRACT

The purpose of this bachelor's thesis was to research how foster families and biological parents work together during foster care placement. This thesis aims to describe the different forms of collaboration and the kind of experiences foster parents had of working together with the biological parents. The intention was to also find out where biological parents met with their children and how important the foster parents thought the knowledge of their own biological background and genotype were for the children.

This thesis is a qualitative research. The research material was collected by interviewing a peer group of foster parents in the Päijät-Häme region. Six foster parents participated in the group interview. The research material was analysed by themes. The themes that were brought up from the material were the different forms of communication, the children's symptoms caused by the visitations with the biological parents, the rights of the biological parents during the foster care placement, the child's welfare during the visitations, the importance of the knowledge of the children's own biological backgrounds, the collaboration between the foster parents and the biological parents, collaboration between the foster parents and social worker, the significance of the foster parents' peer group and foster parents' wishes for a successful foster care placement.

Child protection services, foster care, the selection of the foster parents, the preparation of the foster care placement and supporting the foster families were brought up in the theory part of the thesis. The themes in the theory section were a preface for the study. In the analysis part of the thesis the results were processed in the light of the preceding studies. In the conclusion part of the thesis the results were summed up.

From the results of the study it can be concluded that the collaboration between the foster parents and the biological parents was mainly conducted from the outside and the foster parents and biological parents didn't work together very much. The significance of the peer group for the foster parents and for the biological parents and the children's symptoms caused by the visitations with the biological parents were themes that were brought up in the study. The role of the social worker was considered important in having a successful foster care placement.

Keywords: biological parents, collaboration, family care, foster care placement, foster families, foster parents

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 LASTENSUOJELU.....	3
2.1 Lastensuojelun määrittelyä	3
2.2 Avohuollon tukitoimet.....	4
2.3 Huostaanoton perusteet ja kiireellinen huostaanotto	5
2.4 Huostaanoton kesto ja purkaminen.....	6
2.5 Lapsen ja vanhemman asema huostaanotossa	7
3 SIJAISHUOLTO	8
3.1 Sijaishuollon ja perhehoidon laatuksiteerit.....	9
3.2 Sijaishuollon järjestäminen.....	10
3.2.1 Ammatilliset perhekodit ja laitokset.....	11
3.2.2 Perhehoito	12
3.2.3 Sukulaissijaisperhe	12
3.3 Perhehoito Pohjoismaissa	13
3.4 Kapsäkki -hankkeen selvitys sijaishuollosta Päijät-Hämeessä.....	14
4 SIJAISPERHE	15
4.1 Sijaishoito perheessä.....	16
4.2 Sijaisperheiden valinta.....	16
4.3 PRIDE –valmennus ja sijaisvanhempien viisi valmiutta.....	17
4.4 Sijoituksen valmistelu.....	18
4.5 Lapsen kriisireaktiot sijoituksen alkuvaiheessa.....	19
4.6 Sijaisperheen ja sijoitetun lapsen yhteydenpito biologisiin vanhempiin.....	21
4.6.1 Lastensuojelulaissa määritelty yhteydenpito ja sen rajoittaminen	21
4.6.2 Sijaisvanhempien tuki yhteydenpidossa	22
4.6.3 Lapsen oikeus yhteydenpitoon	23
4.7 Sijaisperheiden tukeminen.....	24
4.7.1 Sosiaalityöntekijän rooli sijoituksessa.....	24
4.7.2 Vertaisryhmän tuki	25
4.7.3 Sijaisvanhempien työnohjaus ja täydennyskoulutus	26
5 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET	27
6 TUTKIMUSONGELMA JA AIHEEN RAJAUS	28
7 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	29
7.1 Aineiston keruutapana ryhmähaastattelu	29
7.2 Ryhmähaastattelun esivalmistelu.....	30
7.3 Kohderyhmä	31
7.4 Ryhmähaastattelutilanne.....	32
7.5 Ryhmähaastattelun purku	33
8 TUTKIMUKSEN ANALYYSIMENETELMÄ	34
9 RYHMÄHAASTATTELUSSA ESIIN NOUSSEET TEEMAT	35

9.1 Sijoitettujen lasten taustat.....	35
9.2 Biologisten vanhempien tapaaminen.....	36
9.2.1 Puhelinkontaktit.....	39
9.2.2 Biologisten vanhempien tapaamisista johtuva lapsen oireilu.....	40
9.3 Biologisten vanhempien oikeudet sijoituksen aikana.....	43
9.4 Lapsen etu tapaamisissa ja tieto omasta biologisesta taustastaan.....	45
9.5 Sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien yhteistyö sekä keskinäiset välit.....	48
9.6 Sijaisvanhempien ja sosiaalityöntekijän yhteistyö.....	52
9.7 Vertaistuen merkitys sijaisvanhemmille.....	53
9.8 Sijaisvanhempien toiveet onnistuneeseen sijoitukseen.....	55
10 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	57
11 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS.....	61
11.1 Reliaabelius ja validius.....	61
11.2 Eettiset valinnat.....	64
12 POHDINTA.....	65
LÄHTEET.....	71
LIITTEET.....	75

1 JOHDANTO

Olemme valinneet opinnäytetyömme aiheeksi sijaisperheiden ja biologisten vanhempien yhteistyön sijoituksen aikana. Tarkoituksenamme on selvittää esimerkiksi millaista yhteistyötä tehdään, missä ja kuinka usein sijoitettu lapsi tapaa biologisia vanhempiaan. Valitsemamme aihe on ajankohtainen, koska huostaanotot lisääntyvät vuosi vuodelta. Suurin osa lapsista sijoitetaan lastensuojelulaitokseen, sillä sijaisperheistä on kasvava pula Suomessa. Sijaisperheeseen sijoittaminen on jo taloudellisesta näkökulmasta kannattavaa, sillä se on huomattavasti halvempaa kuin laitokseen sijoittaminen. Lisäksi mielestämme lapsen kehityksen ja kasvun kannalta sijaisperheen antama kodinomainen kasvuympäristö sekä turvallinen aikuinen - lapsi -suhde on parempi ratkaisu lapsen kannalta, kuin vaihtuvat hoitajat lastenkodissa.

Aihe on ajankohtainen myös siksi, että uudessa lastensuojelulaissa korostuu entistään sijoituksen väliaikaisuus ja pyrkimys sijoittaa lapsi huostaanottovaiheen jälkeen takaisin biologisten vanhempien luokse. Tämän vuoksi yhteydenpito sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien välillä on tärkeää. Yhteydenpidon ei tulisi olla pelkästään sijaisvanhempien vastuulla, vaan se vaatii myös biologisten vanhempien ja sosiaalityöntekijän sitoutumista. Sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien välinen yhteistyö on tärkeää lapsen hyvinvoinnin kannalta. Kun sijaisvanhemmat ja biologiset vanhemmat tulevat toimeen keskenään ja yhteistyö heidän välillään toimii, mahdollistuu lapsen sopeutuminen sijaisperheeseen ja sen hetkiseen elämäntilanteeseen.

Opinnäytetyömme ajankohtaisuudesta kertoo myös se, että Päijät-Hämeen alueella on käynnistetty 1.8.2007 Lapsiperheiden sosiaalityön kehittämissyksikkö Päijät-Hämeessä -hanke. Hankkeen kehittämissosa-alueina ovat muun muassa sijaisperheiden rekrytointi, valmennus ja koulutus sekä monipuoliset tukimuodot. Toivomme, että opinnäytetyömme tarjoaa ideoita, joiden avulla hankkeessa pystytään kehittämään olemassa olevia sekä uusia toimintoja ja tukimuotoja.

Valitsemaamme opinnäytetyöaihetta ei ole juuri tutkittu aikaisemmin tai löytämämme tutkimukset ovat olleet suhteellisen vanhoja. Tutkimukset eivät myöskään ole keskittyneet pelkästään sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien yhteistyöhön, vaan teema on ollut osa isompaa kokonaisuutta. Tutkimuksissa on tutkittu muun muassa sijaisvanhempien arjen vanhemmuutta ja siitä selviytymistä sekä sijaisvanhempien kokemuksia perhe-elämän muotoutumisesta.

Toivomme, että opinnäytetyöstämme on hyötyä esimerkiksi tuleville sijaisvanhemmille ja sijaisvanhempina toimiville, koska koemme, että sijaisperheiden tekemä yhteistyö biologisten vanhempien kanssa on tärkeää ja välttämätöntä sijoituksen onnistumisen ja sijoitetun lapsen kannalta. Haluamme tutkimuksemme avulla tarjota tietoa sijaisperheiden ja sijoitettujen lasten sekä biologisten vanhempien kanssa toimiville työntekijöille. Esimerkiksi tietoa siitä, mitä tarvitaan onnistuneeseen sijoitukseen ja millaisena sijaisvanhemmat näkevät työntekijän roolin sijoituksessa.

2 LASTENSUOJELU

Lastensuojelu koostuu palveluista ja toiminnoista, joilla pyritään vaikuttamaan lasten elämään ja kasvuoloihin. Lastensuojelun palveluilla ja toiminnoilla pyritään ennaltaehkäisemään lapsen tai nuoren elämän ongelmia ja niiden syntyä. Lastensuojelun palveluja tarvitsevien lasten ja nuorten määrä on kaksinkertaistunut viimeisen kymmenen vuoden aikana. Avohuollon palveluita tarvitsevia lapsia oli 59 069 vuonna 2006. Samana vuonna oman kodin ulkopuolelle laitoksiin ja sijaisperheisiin oli sijoitettuna 15 628 lasta ja nuorta. Sijoitetuista 5506 (35 %) lasta tai nuorta oli perhehoidossa, 7611 (49 %) oli laitoshuollossa ja 2511 (16 %) lapsista tai nuorista oli muussa huollossa. Perhehoitosijoitusten osuus kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista ja nuorista on laskenut jo pidemmän aikaa tasaisesti, kun taas laitoshuollon osuus on vastaavasti kasvanut. (Vettenranta 2007, Lastensuojelu 2006 2007.)

2.1 Lastensuojelun määrittelyä

Lastensuojelu ajaa lapsen etua ja suojelee lasta. Jokaisella lapsella on oikeus turvattuun, rakastavaan, virikkeelliseen ja monipuoliseen kasvuympäristöön. Tämän tulisi taata lapsen kasvu ja kehittyminen tasapainoiseksi aikuiseksi. Lapsen tulee saada osakseen turvaa, hellyyttä ja ymmärrystä. Lapsen kasvua, itsenäistymistä ja kasvamista aikuisuuteen tulee tukea ja edistää. (Lastensuojelulaki 683/1983, 1§ & 2§.)

Lastensuojelulain mukaan lapsi tulee ottaa huostaan, jos puutteet lapsen huolenpidossa vaarantavat lapsen kehitystä tai terveyttä, jos avohuollon tukitoimet eivät ole tarkoituksenmukaisia tai ne ovat riittämättömiä ja, jos sijoittaminen kodin ulkopuolelle on lapsen edun kannalta suotavaa. Jos lapsen biologiset vanhemmat eivät pysty huolehtimaan lapsestaan tai kohtelevat tätä kaltoin, tulee lastensuojelun puuttua asiaan. (Lastensuojelulaki 683/1983, 12§.)

Lastensuojelun eri palvelut ovat yhteiskunnan tarjoamia ja niiden järjestämisvastuu on kullakin kunnalla itsellään. Lastensuojelun toiminta koostuu lastensuojelutarpeen selvityksestä, avohuollon tukitoimista, huostaanotosta, sekä siihen liittyvästä sijaishuollosta ja jälkihuollosta. Lastensuojelun tarkoituksena on auttaa perheitä ja niiden hyvinvointia puuttumalla tilanteisiin mahdollisimman aikaisin ja tarvittavan laajasti. (Lastensuojelulaki 683/1983, 4§ & 8§; Rätty 2004, 21.)

Lastensuojelusta voi hakea itse apua, jos tuntee sitä tarvitsevänsä. Ongelmat voivat olla esimerkiksi lapsen tai vanhemman päihde- tai mielenterveysongelmia, lapsen koulunkäyntiin, perheväkivaltaan tai vaikka taloudellisiin vaikeuksiin liittyviä ongelmia, joita perhe ei pysty itse selvittämään. Jos perheen jäsenistä kukaan ei ota yhteyttä lastensuojeluun esimerkiksi päiväkodin työntekijä, naapuri, sukulainen tai muu perheen tilanteesta huolestunut henkilö voi tehdä lastensuojeluilmoituksen. (Lastensuojelu ja sijaishuolto 2007.)

2.2 Avohuollon tukitoimet

Ensisijaisesti perhettä tuetaan avohuollon tukitoimenpiteillä. Sosiaalilautakunnalla on velvollisuus ryhtyä avohuollon tukitoimiin, jos lapsen kasvuolot vaarantavat tai eivät turvaa lapsen tai nuoren terveyttä tai kehitystä. Tukitoimiin on ryhdyttävä myös, jos lapsen oma käyttäytyminen uhkaa jollain tavalla hänen omaa kehitystään ja terveyttään. (Lastensuojelulaki 683/1983, 12§; Mikkola 2004, 77.)

Erilaisia avohuollon työmuotoja ovat esimerkiksi ohjaaminen kasvatus- ja perheneuvolaan, loma- ja virkistystoiminta, taloudellinen tuki, tukihenkilön tai -perheen järjestäminen tai koko perheen kuntoutus. Lapselle voidaan myös järjestää tilapäistä perhehoitoa tai laitoshuoltoa. Lapselle ja perheelle tulee järjestää terapiapalveluita, tukea lasta tai nuorta koulunkäynnissä, ammatin tai asunnon hankinnassa, työhön sijoittumisessa, harrastuksissa ja muiden henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämisessä. Lapselle tai nuorelle tulee myös tarjota loma- ja virkistystoimintaa. (Lastensuojelu ja sijaishuolto 2007; Lastensuojelulaki 683/1983, 13§.)

Ennen huostaanottoa tulee lapsen edun ja mahdollisuuksien mukaan pyrkiä käyttämään kaikkia tarjolla olevia avohuollon tukitoimia. Jos avohuollon tukitoimet

todetaan riittämättömiksi, tulee lapsi ottaa huostaan ja sijoittaa sijaishuollon piiriin. (Lastensuojelu ja sijaishuolto 2007.)

2.3 Huostaanoton perusteet ja kiireellinen huostaanotto

Huostaanoton edellytykset on määritelty lastensuojelulain 16§:ssä. Ensimmäisenä on lapsen kasvuympäristön puutteellisuus tai lapsen oma tuhoisa käyttäytyminen, joten jos lapsen huolenpidossa tai elinympäristössä ilmenee asioita, jotka ovat vaaraksi lapselle tai jos lapsi itse vaarantaa oman terveytensä esimerkiksi käyttämällä päihkeitä tai tekemällä muun rikollisen teon. Toisena edellytyksenä on avo-
huollon tukitoimien riittämättömyys. Kolmantena edellytyksenä on arvio siitä, että sijaishuolto on lapsen edun mukaista. (Kangas 2004, 114; Lastensuojelulaki 683/1983, 16§.)

Ennen kuin lapsi voidaan ottaa huostaan, on selvitettävä yli 12 -vuotiaan lapsen mielipide omasta tilanteestaan ja hänen toivomuksensa huostaanottoasiassa. Lapsen vanhemmille on myös varattava tilaisuus tulla kuulluiksi. Huostaanottoa valmistelelee sosiaalityöntekijä yhdessä toisen lastenhuollon työntekijän kanssa. Mahdollisesti asiassa kuullaan biologisten vanhempien lisäksi myös muita lapsen kasvun ja kehityksen asiantuntijoita. (Lastensuojelulaki 683/1983, 17§; Lastensuojelu ja sijaishuolto 2007.)

Huostaanottopäätöksen jälkeen lapsen hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta sekä olinpaikasta huolehtii sosiaalilautakunta. Sen tulee kuitenkin toimia yhteistyössä lapsen vanhempien ja muiden huoltajien kanssa ja tukea näiden ja muiden lapselle läheisten yhteydenpitoa lapseen. Huostaanotto tapahtuu useimmiten yhteysmääräyksessä, mutta jos 12 vuotta täyttänyt lapsi tai hänen huoltajansa vastustavat huostaanottoa, joudutaan asia viemään lääninoikeuden vahvistettavaksi. Tätä kutsutaan tahdonvastaiseksi huostaanotoksi. (Lastensuojelulaki 683/1983, 17§, 19§; Lastensuojelu ja sijaishuolto 2007.)

Kun lapsi tai nuori tarvitsee apua välittömästi, joudutaan tekemään kiireellinen huostaanotto. Lapsi tai nuori voidaan ottaa huostaan, jos kodin olosuhteet uhkaa-

vat hänen kehitystään tai terveyttään tai jos lapsi tai nuori on itse vaaraksi omalle kehitykselleen. Kiireellisen huostaanoton perusteet ovat siis samat, kuin huostaanoton yleensä, mutta kun välitön vaara uhkaa lapsen tai nuoren kehitystä, joudutaan tekemään kiireellinen huostaanotto tavallisen huostaanotto prosessin sijaan. Kiireellinen huostaanotto kestää 14 päivää. Tuona aikana asia tulee viedä käsiteltäväksi lääninoikeuteen. Jos näin ei tapahdu, huostaanotto raukeaa. (Lastensuojelulaki 683/1983, 18§; Lastensuojelu ja sijaishuolto 2007.)

2.4 Huostaanoton kesto ja purkaminen

Huostaanotto lakkaa automaattisesti nuoren täyttäessä 18 vuotta tai hänen solmiessa avioliiton. Lapsen tai nuoren huostaanotto voidaan myös purkaa, jos sijaishuollon tarve lakkaa, eikä huostaanoton lopettamisesta ole lapselle tai nuorelle selvää haittaa. Lapsen tai nuoren tilannetta ja etua huostaanoton purkutilanteessa on otettava huomioon sijaishuollon kesto aika, lapsen ja sijaishuoltoa antavan yksikön suhteen laatu sekä lapsen tai nuoren ja tämän vanhempien välinen yhteydenpito ja kanssakäyminen. Huostaanottopäätös voi myös raueta, jos sitä ei ole pantu täytäntöön kolmen kuukauden kuluessa päätöksenteosta. (Lastensuojelulaki 683/1983, 20§ & 21§.)

Jos huostaanoton lopettaminen on selvästi vastoin lapsen etua, ei huostaanoton lopettamiseen ole velvoitetta. Huostassapidon lakkauttaminen saattaa olla lapsen edun vastaista esimerkiksi, jos lapsen ja tämän vanhempien välinen kanssakäyminen on ollut vähäistä, tai jos lapsen ja sijaishuoltoa antavan henkilön suhde on kiinteä ja hyvä, eikä sitä haluta katkaista. Nämä seikat saattavat johtaa huostassa pidon jatkamiseen. (Räty 2004, 32.)

Huostassa pidon lakkauttaminen on sosiaalilautakunnan tehtävä. Myös asianosaisten pyynnöstä voidaan huostaanotto lakkauttaa olettaen, että huostassa pidon lakkauttamiselle on perusteet. Sosiaalilautakunnan tulee pyrkiä siihen, että huostaanotto voidaan lakkauttaa ja lapsi tai nuori palauttaa takaisin kotiin. (Räty 2004, 32.)

Huostaanoton jälkeen lapsi tai nuori siirtyy jälkihuoltoon. Sosiaalilautakunnalla on velvollisuus järjestää jälkihuoltoa tarvittaessa aina 21 ikävuoteen saakka. Sosiaalilautakunta tukee sijaishuollossa ollutta lasta tai nuorta sekä hänen vanhempiaan ja huoltajiaan tai henkilöä, jonka hoidossa ja kasvatuksessa lapsi tai nuori on ollut. (Lastensuojelulaki 683/1983, 34§.) Lapsi tai nuori, riippumatta iästä, siirtyy jälkihuollon piiriin huostaanoton päätyttyä. Jälkihuollon tarve arvioidaan kuitenkin kunkin yksilön tarpeiden mukaan lastensuojelun näkökulmasta. (Räty 2004, 32-33.)

2.5 Lapsen ja vanhemman asema huostaanotossa

Huostaanottotilanteessa tulee lapselle ja lapsen vanhemmalle antaa mahdollisuus tulla kuulluksi. Vanhemmalle on myös ilmoitettava lapsen huostaanotosta, sijaishuoltoon sijoittamisesta ja huostassa pidon lopettamisesta. Mitä monipuolisemmin lasta, hänen vanhempiaan ja muita perheenjäseniä kuullaan, sitä paremmat mahdollisuudet on päätöksentekijällä saada kokonaisvaltainen kuva perheen tilanteesta. (Lastensuojelulaki 683/1983, 17§; Mahkonen 2007, 103.)

Kun selvitetään lapsen tai nuoren etua, tulee ottaa huomioon lapsen omat toiveet ja mielipiteet. On myös perehdyttävä lapsen tai nuoren kasvuoloihin ja siihen, miten mahdolliset toimenpiteet tulevat vaikuttamaan lapsen tai nuoren kehitykseen. Huoltajalla sekä 15 vuotta täyttäneellä nuorella on oikeus puhevaltaan lastensuojeluasiassa. Yli 12 -vuotiaalla on oikeus vaatia lastensuojelun tukitoimia ja muita palveluja itselleen. Sosiaalityöntekijän tulee valvoa, että lapsen etu toteutuu. (Lastensuojelulaki 683/1983, 10§.) Mahkosen (2007, 102) mielestä kuulemisen ei pitäisi olla ikäsidonnaista. Lapsen kuuleminen ei tulisi rajoittua puhekykyyn, vaan jo pienenkin vauvan itku on merkki, johon pitää reagoida. Lapsen oireiluun pitää myös reagoida, sillä se viestittää siitä, että lapsen elämässä on ongelmia, joihin tulee puuttua.

Kun lapsi on huostaanotettu, biologinen vanhempi ei ole enää lapsen hoitaja, mutta kuitenkin vanhemman emotionaalinen vanhemmuus säilyy. Emotionaalisella vanhemmuudella tarkoitetaan sitä, että biologisella vanhemmalla on kiintymyssuhde lapseen. Kun lapsi tahdonvastaisesti erotetaan hänen biologisesta vanhem-

mastaan, vanhemmalla ei ole enää oikeutta päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, asuinpaikasta tai muista henkilökohtaisista asioista. Biologisella vanhemmalla on oikeus osallistua lapsen asioiden päätöksentekoon ja saada lapsestaan tietoja. Kun vanhempi saa lapsestaan tietoja ja pääsee mukaan päätöksentekoon, lisää se vanhemman kiinnostusta lasta kohtaan ja parantaa lapsen ja vanhemman välistä suhdetta. Se myös kannustaa vanhempaa sitoutumaan vanhemmuuteen silloinkin kun hän ei tapaa lastaan kovin usein. (Mahkonen 2007, 135, 142.)

Vuoden 1983 lastensuojelulaki asettaa huoltajille sekä oikeuksia, että velvollisuuksia. Oikeuksina on muun muassa se, että lapsen huoltajalla, esimerkiksi lapsen biologisella vanhemmalla on oikeus päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, asuinpaikasta ja muista henkilökohtaisista asioista. Vaikka biologisella vanhemmalla on oikeus tavata ja pitää yhteyttä lapseen, joka on sijoitettuna, se ei välttämättä kuitenkaan aina toteudu. Biologisten vanhempien yhteydenpitoa lapsiinsa voidaan rajoittaa ilman hallinnollista päätöstä. (Kangas 2004, 116; Mahkonen 2007, 137.)

3 SIIAISUOLTO

Sijoitettujen lasten lukumäärä on kasvanut sijaishuollossa 1990 -luvulla. Sijaishuollon rooli on samalla muuttunut jonkin verran. Sijoitukset saattavat olla yhä useammin lyhytaikaisia. Lisäksi erilaisten tutkimusten mukaan lapsi saattaa olla sijoitettuna useaan eri paikkaan elämänsä aikana. Sijaishuolto voi olla lapselle muutaman viikon tai useampien vuosien jakso kodin ulkopuolella. (Pösö 2004, 203.)

Sijaishuolto tarkoittaa huostaanotetun tai kiireellisesti huostaanotetun lapsen hoidon järjestämistä kodin ulkopuolella. Lapsi voidaan sijoittaa sijaishuoltoon ainoastaan sosiaalilautakunnan huostaan ottamana. Lapsen sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona eli esimerkiksi sijaisperheessä, laitoshuoltona tai muulla tarkoituksen mukaisella tavalla. Alle 12-vuotiasta lasta ei saa sijoittaa koulukotiin tai

muuhun rinnastettavaan yksityiseen lastensuojelulaitokseen ilman hänen vanhempiaan, huoltajaansa tai henkilöä, jonka vastuulla on lapsen hoito ja kasvatusta. Lapsi voidaan väliaikaisesti sijoittaa biologisten vanhempiensa tai muiden huoltajien kasvatettavaksi ja hoidettavaksi. (Lastensuojelulaki 683/1983, 22§; Pösö 2004, 202.)

Sijaishuoltoon ja huostaanottoon johtava päätös tehdään silloin, kun lapsen oma käyttäytyminen tai kodin olosuhteet uhkaavat lapsen kokonaisvaltaista kehitystä. Vanhemmat saattavat myös kieltäytyä avohuollon tukitoimenpiteistä, joten ainoa vaihtoehto tällöin on tehdä huostaanotto ja sijoittaa lapsi sijaishuoltoyksikköön. Sijaishuoltoyksiköillä tarkoitetaan perhehoitoa tai laitoshuoltoa. (Ahto & Mikkola 1999, 8; Lastensuojelulaki 683/1983, 16§.)

3.1 Sijaishuollon ja perhehoidon laatukriteerit

Sijaishuollon laatukriteerit on luotu lapsen näkökulmasta. Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit auttavat esimerkiksi sijoituksia tekeviä työntekijöitä löytämään lapselle parhaiten sopivan sijoituspaikan. Kriteeristö helpottaa myös kuntia sijaishuoltopaikkojen laadun tarkkailussa. Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit ovat syntyneet Lastensuojelun keskusliiton ja sijaishuollon toimijoiden yhteistyössä Laituri -projektin yhteydessä. (Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit 2004, 5.)

Laadukkaaseen perhehoitoon kuuluu se, että jokaisella lapsella on oikeus yksilölliseen ja lapsen tarpeet huomioon ottavaan perhehoitoon. Ennen jokaista sijoitusta tulisi arvioida yhdessä sosiaalityöntekijän ja sijaisperheen kanssa perheen valmiuksia, resursseja sekä pystytäänkö perheessä vastaamaan sijoitettavan lapsen tarpeisiin. Sijaisperheen tulisi saada tietoa lapsesta sosiaalityöntekijältä. Kun sijaisvanhemmilla on realistinen tieto lapsesta, vältetään toistuvilta sijoituksilta ja taataan lapselle turvallinen ja jatkuva ympäristö kasvaa ja kehittyä. (Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit 2004, 33-35.)

Jokaiselle sijaisperheelle tulisi tarjota mahdollisuus valmennukseen. Valmennuksen tarkoituksena on, että sijaisvanhemmat saavat valmiuksia toimia yhteistyössä

viranomaisten ja lapsen biologisten vanhempien kanssa. Sijaisperheellä tulee olla valmiuksia ennen kaikkea vastata lapsen tarpeisiin ja tehdä yhteistyötä yhdessä lapsen biologisten vanhempien ja muiden lapselle läheisten ihmisten kanssa. Tavoitteena on, että biologiset vanhemmat pystyvät hyväksymään sijoituksen ja kokevat sijaisperheen lapsen edun mukaisena paikkana. Sijaisperheen ja lapselle läheisten ihmisten yhdessä tekemällä työllä turvataan lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi. (Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit 2004, 33-38.)

Sijoituksen aikana lapselle on tehtävä huoltosuunnitelma, jossa määritellään lapsen sijoitus-, kasvatus- ja hoito- ja jälkihuoltoprosessit. Lapsen kasvua, hyvinvointia ja elämää kuvataan jatkuvassa arvioinnissa, jonka avulla eri tahot pystyvät toimimaan yhteisesti asetettujen tavoitteiden mukaisesti. (Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit 2004, 33.)

3.2 Sijaishuollon järjestäminen

Sijaishuollon tulee olla sellaista, että se vastaa parhaiten lapsen tarpeisiin. Sijaishuollossa lapselle on turvattava lapsen kehityksen kannalta turvalliset ja jatkuvat ihmissuhteet. Sijaisperhe on tämän vuoksi sijoitetulle lapselle optimaalinen paikka kasvaa ja elää. Lapsella on oikeus pitää yhteyttä ja tavata vanhempiaan ja hänelle läheisiä henkilöitä. Yhteydenpito voi tapahtua esimerkiksi vierailemalla sijaishuoltopaikan ulkopuolella sekä vastaanottamalla puheluita tai kirjeitä. Yhteydenpitoa voidaan kuitenkin rajoittaa esimerkiksi, jos sen katsotaan haittaavan lapsen kehitystä ja kasvua tai, jos 12 vuotta täyttänyt lapsi ei halua pitää yhteyttä vanhempiinsa tai muihin itselleen läheisiin henkilöihin. (Lastensuojelulaki 683/1983 24§.)

Huostaanotetun lapsen hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja huolenpidosta sekä asuinpaikasta vastaa sosiaalilautakunta. Sosiaalilautakunnan tulee pyrkiä työskentelemään yhdessä lapsen vanhempien ja muiden huoltajien kanssa. Huostaanoton aikana lapsen huoltajuus ja holhous säilyy lapsen vanhemmilla. Vanhemmat huolehtivat lapsen omaisuuden hoidosta sekä edustavat lasta ja käyttävät puhevaltaa lapsen omaisuutta koskevissa asioissa. Vanhemmat saavat päättää lapsen nimen ja

sen, mihin uskontokuntaan lapsi kuuluu sekä osallistua päätöksien tekoon, jotka liittyvät esimerkiksi lapsen koulunkäyntiin ja terveydenhuoltoon. (Ahto & Mikko-la 1999, 9.)

3.2.1 Ammatilliset perhekodit ja laitokset

Ammatilliset perhekodit ovat perhehoidon ja laitoshoidon väliin sijoittuva sijais-hoitomuoto. Ammatillisissa perhekodeissa hoidetaan esimerkiksi sellaisia lapsia ja nuoria, jotka tarvitsevat erityistä hoitoa ja huolenpitoa. Ammatillinen perhekoti toimii yritysmuotona ja laki yksityisten sosiaalipalveluiden valvonnasta luokittelee ammatilliset perhekodit toimialtaan yksityisiin sosiaalipalveluihin kuuluviksi. Ammatillisen perhekodin perustaminen edellyttää tehtävään sopivaa koulutusta, työkokemusta ja sellaisia henkilökohtaisia ominaisuuksia, jotta vaativienkin tehtävien hoitaminen onnistuu. Ammatillinen perhekoti toimii luvanvaraisesti ja lupa-asioista vastaavat lääninhallitukset. (Ammatilliset perhekodit 2007; APKL ry. Laatusuojeluun 2008.)

Kunnat ostavat sijaishoitopaikkoja ammatillisilta perhekodeilta. On paljon sellaisia lapsia ja nuoria, joiden tarpeisiin eivät perhehoito tai laitoshoido pysty vastaamaan. Ammatillisen perhekodin vastuussa on yleensä alan koulutuksen saanut aviopari. Ammatillinen perhekoti on yritys, jossa voi työskennellä myös palkattuja työntekijöitä. (Ammatillinen perhekoti 2007, APLK ry. Laatusuojeluun, 2008.)

Laitoshoitopaikkoja ovat lastenkodit, nuorisokodit, koulukodit sekä muut vastaavat lastensuojelulaitokset. Lastensuojelulaitoksina pidetään myös vastaanottokotia. Lastensuojelulaitoksen tarjoama hoito voi olla lyhyt- tai pitkäaikaista ja laitoshoitopaikat pystyvät vastamaan lasten tai nuorten erityistarpeisiin. Tällöin on hyvä sijoittaa lapsi laitokseen, jossa on ammattitaitoisia työntekijöitä vastaamassa lapsen erityisiin tarpeisiin. Laitoshoidoa voidaan siinä tapauksessa pitää parhaana sijaishoitopaikkana, kun lapsen sijoitus on väliaikainen ja sijoituksen aikana on tarkoitus tehdä lapsen biologisten vanhempien kanssa tiiviisti yhteistyötä. (Laitoshuolto 2007.)

3.2.2 Perhehoito

Perhehoidolla tarkoitetaan sellaista hoitoa, joka tapahtuu kodin ulkopuolella yksityisessä kodissa ja on ympärivuorokautista. Perhehoidon yksi tärkeimmistä tavoitteista on turvata hoidon kodinomaisuus ja tarjota sijoitetulle läheiset ihmissuhteet. Perhehoidon tarkoituksena on edistää sijoitetun hyvinvointia sekä tukea kasvua ja kehitystä. Perhehoidossa voi olla lapsia, nuoria, vammaisia, mielenterveyskuntoutujia ja vanhuksia. Perhehoitoon on eniten sijoitettu lapsia ja nuoria. (Perhehoito 2007; Perhehoitoliitto ry 2007.)

Perhehoito voi perustua toimeksiantosopimukseen tai ostopalvelusopimukseen. Toimeksiantosopimuksella toimivaa henkilöä kutsutaan perhehoitajaksi ja sijaishuoltopaikkaa perhekodiksi. Lasten ja nuorten perhehoitajista käytetään yleensä nimitystä sijaisvanhemmat. Sijaisvanhemmat tekevät perhehoidon toimeksiantosopimuksen sen kunnan sosiaalilautakunnan kanssa, mistä lapsi on sijoitettu perheeseen. (Ahto & Mikkola 1999, 12-13; Perhehoito 2007.)

Perhehoitajalla tarkoitetaan henkilöä, joka antaa kodissaan esimerkiksi huostaan otetulle lapselle tarkoitettua perhehoitoa. Perhehoitaja tekee hoidon järjestämistä vastaavan kunnan tai kuntaliiton kanssa toimeksiantosopimuksen. Perhehoitajaksi voidaan hyväksyä sellainen henkilö, joka on koulutuksensa, kokemuksensa tai henkilökohtaisten ominaisuuksiensa perusteella soveltuva antamaan perhehoitoa. (Perhehoitajalaki 312/1992, 1§.)

3.2.3 Sukulaissijaisperhe

Sijaisperheen tai laitoksen lisäksi lapsi voidaan sijoittaa myös sukulaisten luo. Tätä kutsutaan sukulaissijoitukseksi. Sukulaissijoitusta ei ole lastensuojelulaissa erikseen määritelty vaan se tapahtuu, kuten lastensuojelulain kahdeksannen luvun 41 §:ssä on määritelty yksityisestä sijoituksesta. Yksityisesti sijoitettu lapsi on lapsi, jonka huoltaja on sopinut yksityishenkilön, usein lapsen isovanhemman tai tälle muun läheisen sukulaisten, kanssa siitä, että tämä hoitaa ja kasvattaa lasta kodissaan. (Heino 2001, 7-8; Koisti-Auer 2004, 4.)

Usein sukulaissijoitukset tapahtuvat niin, että huoltaja sopii sukulaisensa kanssa, että lapsi asuu tämän perheessä. Tällöin lapsi ei välttämättä ole lastensuojelun tarpeessa, vaan järjestelyihin on jokin muu syy. Myös lastensuojelun tarpeessa olevia lapsia voidaan sijoittaa sukulaissijaisperheeseen. Lapsi voidaan myös sosiaalilautakunnan toimesta sijoittaa avohuollon tukitoimena sukulaistensa luo. (Heino 2001, 7.)

3.3 Perhehoito Pohjoismaissa

Suomessa perhehoitoon on sijoitettu 35 %:a kaikista huostaanotetuista lapsista. Perhehoidon osuus kaikista sijoituksista on vähentynyt vuosien saatossa, kun taas laitoshoidon ja ammatillisten perhekotien osuus on kasvanut merkittävästi. Viimeisten 15 vuoden aikana perhehoidon osuus lastensuojelun sijoituksista on laskenut 20 %:lla. (Vainio & Rabb 2007, 7.) Suomessa sijaisperheisiin sijoitettuja lapsia on vähän kun verrataan tilannetta esimerkiksi Norjaan ja Ruotsiin. Norjassa yli 80 % ja Ruotsissa yli 70 % sijoitetuista lapsista on sijoitettu sijaisperheisiin. Kyseisissä maissa sijoitukset ovat olleet pysyviä, sijaisperheet ovat pystyneet vastaamaan hoidettavien lasten tarpeisiin. (Känkänen & Laaksonen 2006, 36-37.)

Suomen ja muiden Pohjoismaiden sijaishuollon tilanteen erilaisuudesta kertoo se, että esimerkiksi Norjassa sijaisperhetoiminta on organisoitu maakuntatasoiseksi työksi. Sijaisperheiden rekrytointi sekä toiminnasta tiedottaminen on erittäin suunnitelmallista. Valtio tukee näissä tehtävissä kuntia. Ruotsissa sosiaalivaltio on linjannut sijaisperhehoidon ensisijaiseksi sijaishoitomuodoksi. Ruotsissa on muun muassa mahdollistettu se, että sijaisvanhempi voi jäädä kotiin hoitamaan yhtä erityishoitoa vaativaa sijaislasta. Sijaisvanhemmille on tällaisissa tapauksissa maksettu palkkiota, joka vastaa ansiotyössä saatua tuloa. (Känkänen & Laaksonen 2006, 37.)

Kaikissa Pohjoismaissa on käytäntönä, että sijaisperheiltä ei lain mukaan vaadita koulutusta. Kuitenkin suurin osa sijaisvanhemmista koulutautuu tehtävään. Jokaisessa Pohjoismaassa yksi mahdollinen koulutusmuoto on Suomessakin käytetty PRIDE -valmennus. Norjassa ja Tanskassa sijaisvanhempien on mahdollista osal-

listua täydennyskoulutuksiin. Norjassa kunnat kustantavat välttämättömät koulutuksista ja kursseista johtuvat menot sijaisvanhemmille. Useat sijaisvanhemmat saavat monipuolisen kurssituksen vuosittain. (Tiivistelmä Eine Heikkisen Perhehoidon selvityksen kehittämisehdotuksista 2003, 7-8.)

Suomessa maksettava palkkio sijaisvanhemmille on Pohjoismaiden alhaisin. Tanskassa ja Ruotsissa maksetaan palkkio sen mukaan, kuinka vaativaa hoitoa sijoitettu lapsi tarvitsee. Sijaisvanhempien palkkausta ei ole laissa määritelty Ruotsissa, Norjassa eikä Tanskassa. Suomessa sijaisperheille maksetaan 423–1215 € kuussa riippuen lapsen hoidettavuudesta, kuntaas esimerkiksi Norjassa sijaisperheille maksetaan 1003–1217 € kuussa. (Tiivistelmä selvityshenkilö Eine Heikkisen Perhehoidon selvityksen kehittämisehdotuksista 2003, 4-7.)

3.4 Kapsäkki -hankkeen selvitys sijaishuollosta Päijät-Hämeessä

Kapsäkki -hanke toimi Asikkalan, Hollolan, Lahden, Nastolan ja Orimattilan alueilla. Hanke alkoi 1.5.2005 ja päättyi 31.12.2006. Hankkeen tavoitteena oli muun muassa luoda seudullinen toimintamalli sijaishuollon palveluiden hankintaan sekä varmistaa sosiaalipalveluiden ja turvan saatavuus. Hankkeen aikana alle 18 – vuotiaista Kapsäkki -kuntien lapsista ja nuorista asui oman kodin ulkopuolella sijoitettuna laitoksiin tai perhehoitoon 1,5 %:a. Tulos oli maan keskiarvoa korkeampi. Kapsäkki -kuntien alueella 518 lasta tai nuorta oli sijoitettuna perhe-, laitos- tai muuhun hoitoon vuonna 2004. Sijaisperheissä asui 168 lasta tai nuorta. Erilaisissa järjestöjen, valtion ja yksityisten laitoksissa sekä perhekodeissa asui 186 lasta tai nuorta. (Eronen 2005, 4.)

Noin 70 lapselle ja nuorelle oli joka vuosi löydettävä kasvatus-, hoito- ja asuinpaikka Kapsäkki -kuntien alueella. Tarpeet hoitopaikkojen suhteen olivat joko kiireellisiä tai kiireettömiä. Avun ja turvan tarve oli lyhyt- ja pitkäkestoista. Lahden alueella kriisisijoitukset tehtiin oman kunnan lastenkoteihin ja perhekeskuksiin. Kriisipaikkoina muissa kunnissa toimivat oman kunnan vuoropäiväkodit tai yksityisten palveluiden tuottajat. Vuoden 2004 aikana laitoshoidon oli sijoitettu pääasiassa yli 10 -vuotiaita varhaisnuoria ja nuoria, kun taas perhehoitoon oli si-

joitettu pääasiassa alle 5 -vuotiaita. Suurin osa perhehoitoon sijoitetuista lapsista oli alle 2 -vuotiaita. Kapsäkki -kuntien alueella tehdyissä tilastoissa näkyi selkeästi alle 9 -vuotiaiden lasten sijoituksen vähäisyys suhteessa teini-ikäisten nuorten sijoitukseen. (Eronen 2005, 5, 7-8.)

Vuonna 2004 Lahden kaupunkiseudun alueella asuu sijaisperheissä 168 lasta tai nuorta, joista tyttöjä oli 92 ja poikia oli 76. Lapset sijoitetaan sijaisperheisiin pääsääntöisesti alle 5 -vuotiaina ja sijoitukset ovat yleensä pitkäkestoisia. Vaikka lapsia ja nuoria asuu kokonaisvertailussa melkein yhtä paljon sijaisperheissä kuin laitosmuotoisemmissa sijaishuoltopaikoissa, vuosittain perhehoitoon kuitenkin sijoitetaan vähän lapsia tai nuoria. Kapsäkki -hankkeeseen liittyvän selvityksen mukaan perhehoidon kehittäminen vaatisi pitkäjänteistä työskentelyä, koulutusta ja poliittista halua, koska onnistuessaan perhesijoitus takaa lapselle tai nuorelle hyvät sosiaaliset suhteet sekä biologisiin vanhempiin, että sijaisvanhempiin. Lapsella on myös parhaimmassa tapauksessa mahdollisuus kuulua kahteen perheeseen ja yhteisöön. (Eronen 2005, 15-16.)

4 SIJAISPERHE

Sijaisperhettä tarvitaan silloin, kun huostaan otettu lapsi sijoitetaan perheeseen. Sijaisperheeksi voi ryhtyä mikä tahansa perhe, jolla on valmiudet sijaisperheeksi. Sijaisperheen tulee pystyä tarjoamaan lapselle tasapainoinen ja turvallinen koti, jossa tämä voi elää ja kasvaa. Sijaisperheen tulee pystyä vastaamaan sijoitetun lapsen erityistarpeisiin ja antaa lapselle aikaa ja tilaa. On myös tärkeää, että sijaisperhe ja kaikki sen perheenjäsenet ovat joustavia ja valmiita hyväksymään uuden perheenjäsenen. (Sijaisperheeksi, 2007.)

4.1 Sijaishoito perheessä

Sijaisperheessä voidaan samanaikaisesti hoitaa neljää lasta, joihin lasketaan mukaan sijaisvanhempien biologiset, alle kouluikäiset lapset. Hoidettavien lasten lukumäärä voi kuitenkin olla seitsemän, jos kasvatustehtävästä vastaa kaksi aikuista, joilla on perhehoitajalain mukainen pätevyys sijaisvanhempana toimimiseen. Yksityinen perhehoito eli sijaisperhe sopii parhaiten pienille, mutta myös isoille lapsille, joiden kehityksessä ei ole havaittu suuria poikkeamia. Jos sijaisperheeseen sijoitetaan vaikeahoitoinen lapsi, vaarana on, että kokemattomat sijaisvanhemmat väsyvät ja he eivät jaksaa vastata lapsen tarpeisiin. (Sosiaalihuoltolaki 26 a §; Taskinen 2007, 78.)

Sijaisperheessä lapsella on mahdollisuus kasvaa ja elää luonnollisessa kasvuympäristössä eli perheessä. Sijaisvanhempana toimiminen vaatii enemmän kuin ns. tavallisena vanhempana toimiminen. Lapsella saattaa olla erityistarpeita ja monesti lapsi tarvitsee enemmän huomiota, rakkautta ja hellyyttä. Lapsi saattaa käydä terapiassa tai erityiskoulussa. Sijaisvanhemman olisi pystyttävä rakentamaan lapsen luottamukselliset välit ja korjaamaan aikaisempien kokemusten kuten hylätyksi tulemisen tunteita lapsella. (Ahto & Mikkola 1999, 24-26.)

4.2 Sijaisperheiden valinta

Sosiaaliviranomainen on vastuussa huostaanotetun lapsen hoidosta ja kasvatuksesta. Kun perhe on kiinnostunut ryhtymään sijaisperheeksi, tulee heidän ottaa yhteyttä kuntansa sosiaalitoimistoon. Sijaisvanhempien soveltuvuus kasvatustehtävään tutkitaan ja arvioidaan tarkoin. Arviointi vie aikaa ja sosiaalityöntekijä tapaa perheen useasti. Lainsäädännön mukaan sijaisvanhemmaksi voidaan hyväksyä henkilö, joka on kokemuksensa, koulutuksensa ja ominaisuuksiensa perusteella soveltuva hoitamaan tai kasvattamaan sijoitettua lasta. Sijaiskodissa tulee olla turvalliset ja pitkäaikaiset ihmissuhteet, koska lapsi on saattanut aiemmin kokea traumatisoivia asioita ja sijoituksia on saattanut olla useita. Sijaisvanhemmiksi ryhtyvien tulee tiedostaa millaiseen tehtävään he ovat ryhtymässä ja sijoitettavan

lapsen on saatava sellaista hoitoa, jota lapsen kehitys ja tausta vaatii. (Ahto & Mikkola 1999, 33.)

Sijaisvanhemmillä voi olla omia lapsia tai he voivat olla lapsettomia. Sijaiskoteina toimivat pääasiassa sellaiset perheet, joissa on molemmat vanhemmat, eli isä ja äiti. Sijaisvanhempana voi toimia kuitenkin myös yksin asuva henkilö. Sijaisperheeksi ryhtyminen tulee olla perheen yhteinen päätös. Eli kaikkien perheenjäsenten on hyväksyttävä sijaisperheeksi ryhtyminen ja huostaanotetun lapsen sijoittaminen omaan kotiin. Sijaisvanhempien ja sijoitettavan lapsen ikäero tulee olla sellainen, että sijoitettu lapsi voisi olla sijaisvanhempien oma lapsi. Sijoitetun lapsen tulee olla tasa-arvoinen muiden perheenjäsenten kanssa. Tämä tarkoittaa sitä, että sijoitettu lapsi on perheen täysivaltainen jäsen. (Ahto & Mikkola 1999, 33-34; Ketola, Kuukkanen & Luomala 2007, 4.)

Sijaisvanhemmiksi ryhtyvillä on oikeus saada valmennusta tehtävänsä ja sijoittajan, eli kunnan, on järjestettävä kiinnostuneille valmennusta. Valmennuskursseja järjestävät muun muassa Pelastakaa lapset ry, perheneuvolat ja kunnat itse. Sijaisvanhemmille tulee kunnan myös järjestää täydennyskoulutuksia vuosittain. (Ahto & Mikkola 1999, 34-35; Ketola ym. 2007, 5.)

4.3 PRIDE -valmennus ja sijaisvanhempien viisi valmiutta

Suomessa on vuodesta 1995 alkaen ollut käytössä PRIDE -valmennus. PRIDE -valmennus on saapunut Suomeen Yhdysvalloista ja se on kehitetty sijais- ja adoptiovanhempien valmennusmenetelmäksi. PRIDE -valmennuksen tarkoituksena on tarjota valmiuksia arvioida omia eväitä ryhtyä sijaisvanhemmaksi. Valmennusprosessi kestää yhteensä 3-4 kuukautta, johon sisältyy ryhmätapaamisia ja perhekoh-
taisia tapaamisia. PRIDE -kouluttajaparina toimii sosiaalityöntekijä ja sijaisvan-
hempi. Valmennus antaa valmiuksia toimia sijaisvanhempana. Koulutuksessa si-
jaisvanhemmat saavat valmiuksia vastata lapsen kehityksellisiin tarpeisiin. Lisäksi
sijaisvanhempien tulee tukea lapsen tärkeiden ihmissuhteiden säilymistä. Sijais-
vanhemmillä tulisi olla valmiudet toimia yhteistyössä lapsen ammatillisen sekä
lähiverkoston kanssa. Tarkoituksena on oppia kokemuksen kautta ja ymmärtää,

mitä sijaisperheenä toimiminen on. (Ahto & Mikkola 1999, 36-37; Ketola ym. 2007, 5; Koisti-Auer 2004, 8; PRIDE -valmennus 2007.)

PRIDE -valmennuksessa on määritelty sijaisvanhempien viisi valmiutta (Koisti-Auer 2004, 9):

1. Sijaisvanhempien tulee suojella ja hoitaa lasta. Huostaanotettu lapsi on yleensä elänyt turvattomissa kotioiloissa. Sijoitetut lapset tarvitsevat turvallisen ympäristön kasvaa ja kehittyä. Sijaisvanhempien tulee huolehtia ja vastata lapsen tarpeisiin.
2. Sijaisvanhempien tulee tukea lapsen yksilöllistä kehitystä ja huomioida hänen kehitykselliset viiveet. Sijaisvanhempien tehtävänä on vastata muun muassa lapsen itsetunnon rakentumiseen, kulttuuri-identiteetin tukemiseen ja sosiaalisten suhteiden rohkaisemiseen.
3. Sijaisvanhempien tulee tukea lapsen ja hänen biologisten vanhempien sekä muiden lapselle läheisten ihmisten välistä suhdetta.
4. Sijaisvanhempien tulee ymmärtää pysyvyyden ja jatkuvuuden merkitys lapsen elämässä oli kysymys sitten lyhyt- tai pitkäaikaisesta sijoituksesta.
5. Sijaisvanhemmillä tulee olla valmiuksia työskennellä yhdessä lapsen biologisten vanhempien, sosiaalityöntekijöiden sekä lapsen muiden tukitahojen kanssa.

Sijaisvanhempien valmiudet on pyritty kirjaamaan mahdollisimman konkreettiseen muotoon. Sijaisvanhempien viisi valmiutta luo pohjan sijaisvanhemmuuden arvioinnille. (Koisti-Auer 2004, 9.)

4.4 Sijoituksen valmistelu

Kun on päätetty, että huostaan otettu lapsi sijoitetaan perhehoitoon, tulee lapselle etsiä sellainen koti, joka vastaa parhaiten hänen tarpeisiinsa. Sijoituksen valmistelussa on tärkeää, että otetaan huomioon lapsen oma mielipide ikätasoon sopivalla tavalla. On myös selvitettävä, mitä lapsi on kokenut ja millaisia mahdollisia erityistarpeita lapsella on. Kun sopiva perhe löytyy, lapselle järjestetään ensimmäi-

nen tapaaminen esimerkiksi lastenkodissa tai kriisiperheessä, jossa lapsi on aiemmin ollut hoidossa. Tarkoituksena on, että ensimmäisessä tapaamisessa on mukana joku lapselle entuudestaan tuttu henkilö, ja että tapaamistilanne on lapselle turvallinen. Sijaisvanhemmalla on lain mukaan oikeus saada tietää sijoitetun lapsen elämänhistoriasta ja terveydentilasta. Tällä tavoin mahdollistetaan sijoituksen onnistuminen. (Ahto & Mikkola 1999, 14; Ketola ym. 2007, 5-6.)

Kun sijoitettavan lapsen ja sijaisvanhempien välisiä tapaamisia on järjestetty tarpeeksi usein, ja kun lapsi on käynyt sijaiskodissa, arvioidaan soveltuuko juuri se tietty koti lapselle sijaiskodiksi. Sosiaalityöntekijä ja muut lasta hoitaneet henkilöt arvioivat vastaako sijaiskoti lapsen tarpeisiin. Tutustumisvaiheen aikana pyritään järjestämään tapaaminen lapsen omien läheisten henkilöiden eli vanhempien ja sisarusten ja sijaisvanhempien kanssa. Tällöin sijaisvanhemmat aloittavat yhteistyön lapsen biologisten vanhempien kanssa. Yhteistyö mahdollistaa sen, että sijoitus tulee onnistumaan ja että lapsi saa pitää yhteyttä hänelle tärkeisiin ihmisiin. (Ahto & Mikkola 1999, 14-16; Ketola ym. 2007, 6.)

Sijoitetulle lapselle tehdään hänen kasvuaan ja kehitystään turvaamaan lakiin perustuva huoltosuunnitelma. Suunnitelman tekoon osallistuvat, lapsen iästä riippuen, lapsi itse, sijaisvanhemmat, biologiset vanhemmat ja sosiaalityöntekijät sekä lapsen kasvatuksessa mukana olevat työntekijät. Suunnitelmaan kirjataan perhehoidon tavoitteet ja lapsen erityistarpeet sekä se, kuinka lapsi pitää yhteyttä biologisiin vanhempiinsa. Huoltosuunnitelma tarkistetaan vähintään kerran vuodessa, jolloin tarkennetaan aikaisemmin asetettuja tavoitteita. (Ahto & Mikkola 1999, 16; Ketola ym. 2007, 6.)

4.5 Lapsen kriisireaktiot sijoituksen alkuvaiheessa

Lapsen siirtyminen uuteen kotiin on valtava muutos hänen elämässään. Sopeutuminen uuteen elämään vie aina aikaa. Anja Laurilan (1999) tutkimuksen mukaan lapsi sopeutuu sitä paremmin sijaisperheeseen, mitä nuorempana hänet on sinne sijoitettu. Lisäksi sijoituksen jatkuvuus on todennäköisempää. (Pasanen 2007, 100.) Sopeutuminen ja siihen tarvittava aika ovat yksilöllisiä. Toiset sopeutuvat

nopeammin ja toiset taas hitaammin. Toivottavaa olisi, että toinen sijaisvanhemmista olisi kotona lapsen kanssa, jotta lapsen olisi helpompaa ja tuvallisempaa sopeutua uuteen elinympäristöönsä. Lapsilla on erilaisia tapoja reagoida uuteen kotiin ja sijaisvanhempiinsa. Osa lapsista on surullisia, osa saattaa suhtautua uuteen kotiinsa jopa aggressiivisesti. Lapsilla saattaa olla nukahtamisvaikeuksia, he saattavat myös itkeä paljon. Lapsen kehitys saattaa taantua tai lapsi voi olla syrjään vetäytynyt. (Ahto & Mikkola 1999, 18-19.)

Perhehoidon alkuvaiheessa lapsi saattaa olla äärimmäisen kiltti. Lapsi pyrkii miellyttämään ja näin tulemaan hyväksytyksi uudessa perheessään. Tällaista vaihetta kutsutaan kuherruskuukausivaiheeksi. Sijoituksen alkuun liittyy kuherruskuukausivaiheen lisäksi myös järkytysvaihe. Tällöin lapsi saattaa oireilla esimerkiksi vilustumalla, ruokahaluttomuudella, ylensyönnillä, oksentelulla ja näkemällä painajaisia. Varsinkin sijoituksen alkuvaiheessa olisi suotavaa, että lapsi kuulee biologisesta vanhemmastaan. Tällöin välttyttäisiin lapsen huolelta siitä, että hänen vanhempansa on kadonnut tai kuollut. (Hämäläinen 1998, 23-24.)

Sijoituksen alkuvaihetta seuraa usein kokeiluvaihe, jota kutsutaan myös vastaanpanemisen vaiheeksi. Lapsi testaa ja kokeilee uusia perheenjäseniään kaikin mahdollisin tavoin. Lapsi tekee kaikkea mahdollista, jotta pääsee takaisin entiseen kotiinsa. Lapsi saattaa esimerkiksi käyttäytyä huonosti tai karata sijaisperheestä. Käytöksellään lapsi hakee hyväksyntää ja haluaa tietää kuuluvansa osaksi perhettä. Lapsi käyttäytyy näin, sillä hän haluaa, että sijoitus peruttaisiin. Tämä vaihe saattaa kestää useita kuukausia. Kokeiluvaihe on rankka sijaisvanhemmille, sillä se koettelee heidän kestävyytään. (Ahto & Mikkola 1999, 19-20; Hämäläinen 1998, 24.)

Kokeiluvaiheen jälkeen seuraavana vuorossa on usein epätoivonvaihe. Tällöin lapsi on surullinen, eikä ole kiinnostunut juuri mistään. Tähän vaiheeseen kuuluu suurena osana taantumisen. Tämä saattaa esiintyä esimerkiksi yökasteluna. Lapsi ei halua eikä pysty vastaanottamaan epätoivonvaiheessa lohdutusta aikuiselta, vaan on mieluummin omissa oloissaan. (Ahto & Mikkola 1999, 19-20; Hämäläinen 1998, 24-25.)

Viimeisenä vaiheena on sopeutumisvaihe. Lapsi sopeutuu uuteen kotiin ja ajattelee sijoitusta realistisemmin. Mielenkiinto ulkopuoliseen elämään, esimerkiksi ystäviin ja koulunkäyntiin herää. Useiden asiantuntijoiden mielestä kestää usein yli yhdeksän kuukautta ennen kuin sopeutumisvaiheeseen päästään. Lapsen sopeutuminen vaatii paljon kärsivällisyyttä niin sijaisvanhemmilta, kuin biologisilta vanhemmilta. (Hämäläinen 1998, 25.)

Perhehoidon alkuvaihe vaikuttaa sijoitettuun lapseen, mutta myös sijaisperheen kaikkiin muihin jäseniin. Uudet sisarusuhteet ja perheenjäsenet saattavat tuoda enemmän jännitteitä perhe-elämään, kuin osataan odottaa. Kaikki perheenjäsenet joutuvat etsimään omaa paikkaansa perheessään, sillä perhe on muuttunut uuden jäsenen myötä. Monesti sijaisperheen biologiset lapset saattavat reagoida uuteen lapseen esimerkiksi vaatimalla vanhemmiltaan aikaisempaa enemmän huomiota ja he saattavat olla mustasukkaisia uutta tulokasta kohtaan. Uusi tilanne vaikuttaa myös sijaisvanhempiin. Sijaisvanhempien tulee kiinnittää varsinkin sijoituksen alkuvaiheessa huomiota siihen, että he ottavat huomioon niin biologiset lapsensa, kuin myös perheeseen sijoitetun lapsen. (Ahto & Mikkola 1999, 19-20; Pasanen 2007, 110.)

4.6 Sijaisperheen ja sijoitetun lapsen yhteydenpito biologisiin vanhempiin

Mahkosen (2007, 112-113) mukaan yhteydenpito voi tarkoittaa montaa eri asiaa. Sijaishuollon aikana lapsi voi pitää yhteyttä biologisiin vanhempiinsa tai sisarusiinsa tapaamalla heitä fyysisesti tai pitämällä yhteyttä heihin muuten, esimerkiksi puhelimitse. Yhteydenpidon tarkoituksena on, että lapsi kokee kiintymystä ja läheisyyttä henkilöön, jonka kanssa hän on vuorovaikutussuhteessa. Yhteydenpidosta tulee tehdä suunnitelma, joka kirjataan lapsen huoltosuunnitelmaan.

4.6.1 Lastensuojelulaissa määritelty yhteydenpito ja sen rajoittaminen

Sijaishuollon aikana lapselle on turvattava jatkuvat ja turvalliset ihmissuhteet, jotka vaikuttavat hänen kehitykseensä. Lapsella on oikeus tavata biologisia vanhempiaan ja muita hänelle läheisiä henkilöitä. Yhteydenpito voi tapahtua vierai-

lemalla sijaishuoltopaikan ulkopuolella, tapaamalla läheisiä sijaishuoltopaikassa tai pitämällä heihin muuten yhteyttä esimerkiksi puhelimella tai kirjeitse. Sosiaalilautakunnan on tuettava lapsen ja hänen biologisten vanhempiensa ja lapselle muiden läheisten ihmisten yhteydenpitoa. (Lastensuojelulaki 683/1983, 24§.)

Yhteydenpitoa lapsen ja biologisten vanhempien tai läheisten välillä voidaan rajoittaa, jos yhteydenpito vaarantaa lapsen kasvatuksen ja hoidon sijaishuoltopaikassa. Yhteydenpito voi olla myös haitallista lapsen hengelle, terveydelle, kehitykselle tai turvallisuudelle. Yhteydenpito saattaa uhata myös muiden henkilöiden, esimerkiksi sijaishuoltopaikassa asuvien henkilöiden, turvallisuutta. Yli kaksitoistavuotias lapsi saa itse päättää onko hän yhteydessä biologisiin vanhempiinsa. Myös tätä nuorempien lasten mielipidettä kuunnellaan ja kehitystasoon nähden otetaan myös alle kaksitoistavuotiaan lapsen mielipide huomioon. Sijaishuoltopaikalla on oikeus rajoittaa yhteydenpitoa ja poistaa tai rajoittaa lapsen hallussa olevat yhteydenpitoon käytettävät välineet ja niiden käyttöä. Sijaishuoltopaikalla on oikeus lukea tai pidättää lapsen lähettämä tai hänelle lähetetty kirje, mutta kirjeet ja muut luottamukselliset viestit tulee säilyttää. (Lastensuojelulaki 683/1983, 25§.)

4.6.2 Sijaisvanhempien tuki yhteydenpidossa

Jotta turvattaisiin lapselle mahdollisimman turvallinen sijaisperheessä oloaika, sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien välinen yhteistyö on oleellista. Tunteiden näyttäminen ja yhteisten sääntöjen ymmärtäminen lapsen hyvinvoinnin kannalta on suotavaa. Sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien välisten yhteisten pelisääntöjen sopiminen on myös tärkeää. Vanhemmat päättävät yhdessä, miten yhteydenpito lapseen tapahtuu, eli milloin vanhempi saa tavata lastaan tai soittaa tälle. Yhteydenpidon ja yhteistyön kannalta on tärkeää, että vanhemmat pystyvät puhumaan tunteistaan. Suora puhe ja kohtaaminen ovat parempia kuin esimerkiksi se, että sijaisvanhempi välttelee biologisten vanhempien kohtaamista. (Hämäläinen 1998, 27-28.)

Yhteistyön kannalta on suotavaa, että sijaisvanhemmat eivät tuomitse biologisia vanhempia. Kasvatusmenetelmistä tulee myös keskustella ja ottaa huomioon molempien vanhempien näkemykset kasvatukseen liittyvissä asioissa. Biologiset vanhemmat saattavat olla katkeria siitä, että lapsi on heiltä viety ja sijoitettu uuteen kotiin. On tärkeää, että biologiset vanhemmat ymmärtävät sen, että sijaisvanhemmat eivät ole sijoituspäätöstä tehneet. Sijaisvanhemmat haluavat tarjota lapselle hyvän kodin ja turvallisen ympäristön kasvaa ja kehittyä. Sijaisperheen tulee tuoda ilmi se, että biologiset vanhemmat saavat pitää yhteyttä lapseensa. (Hämäläinen 1998, 27-28.)

4.6.3 Lapsen oikeus yhteydenpitoon

Lapsella on oikeus pitää yhteyttä vanhempiinsa, vaikka vanhemman oikeuksia lapseen on rajoitettu. Jatkuvuus on tärkeää lapsen kehityksen kannalta. Sijoituksen aikana jatkuvuuden turvaa biologisten vanhempien ja sijaisvanhempien välinen yhteistyö. Jatkuvuuden turvaaminen ja yhteistyö vanhempien välillä ei kuitenkaan välttämättä ole helppoa. Kun lapsi saa pitää yhteyttä biologisiin vanhempiinsa, auttaa se myös lasta sopeutumaan ja kiintymään sijaisperheeseensä. Olisi myös toivottavaa, että lapsi saa biologisilta vanhemmiltaan varmuuden siitä, että hänellä on lupa kiintyä myös sijaisvanhempiin ja uuteen perheeseensä ilman pelkoa, että menettää biologiset vanhempansa ja taustansa. (Hämäläinen 1998, 18, 27.)

Aiemmin, vielä muutama vuosikymmen sitten, ajateltiin, että on lapsen edun mukaista erottaa hänet täysin biologisista vanhemmista ja juurruttaa sijaisperheeseen mahdollisimman nopeasti. Sijaisvanhemmilla on vastuu mahdollistaa lapsen yhteydenpito biologisiin vanhempiin. Tärkeää on, että varsinkin biologisia vanhempia tuettaisiin yhteydenpitoon, sillä vanhemmilla saattaa olla erilaisia ongelmia, jotka estävät yhteydenpidon toteutumista. Lapsen ja biologisen vanhemman yhteydenpitoa voi haitata biologisen vanhemman kuluttava elämäntilanne, kuten esimerkiksi mielenterveysongelma, päihdeongelma tai vaikeudet toimia sijaisvanhempien kanssa yhteistyössä. On tärkeää, että biologisille vanhemmille järjestettäisiin tilaisuuksia jakaa ongelmiaan ja purkaa tunnekuormitustaan jonkun ulkopuolisen ihmisen kanssa. (Kujala 2003, 11-12.)

Biologisen vanhemman vanhemmuus ei lopu, vaikka sijoitus on tapahtunut. Tärkeää on, että lapsen ja biologisen vanhemman yhteydenpitoa tuetaan, jotta lapsen ollessa aikuisikäinen hän pystyy pitämään yhteyttä myös biologiseen vanhempaansa, sekä muihin hänelle läheisiin ihmisiin. Jos lapsen ja biologisen vanhemman suhde on katkennut varhain, on sitä vaikeaa solmia uudestaan lapsen ollessa aikuinen. (Kujala 2003, 11-12.)

4.7 Sijaisperheiden tukeminen

Ensisijaisesti sijaisvanhempien tulee saada tukea sen kunnan sosiaalityöntekijältä, josta lapsi on sijoitettu sijaisperheeseen. Sijaisvanhemmilla tulee olla mahdollisuus valmennukseen, työnohjaukseen, täydennyskoulutukseen ja vapaapäiviin. Sijaisperheiden toimintaa tukee myös paljon Perhehoitoliitto ry. Perhehoitoliitto tarjoaa sijaisperheille esimerkiksi asiantuntija- ja kriisipuhelinpalveluita, lakimiespalveluita, erilaisten tuettujen lomien organisointia yhdessä lomajärjestöjen kanssa sekä järjestää valtakunnallisia ja alueellisia koulutuksia. Sijaisperheet saavat tukea myös Pelastakaa lapset ry:n tuottamista perhehoitopalveluista. Pelastakaa lapset ry järjestää esimerkiksi perhehoitajien valmennuksia, sekä huostaanotettujen lasten perhehoitosijoituksia. Myös Pesäpuu ry sekä Mannerheimin lastensuojeluliitto tukevat erilaisilla järjestämillään toiminnoilla sijaisperheiden arkea. (Ketola ym. 2007, 7.)

4.7.1 Sosiaalityöntekijän rooli sijoituksessa

Sosiaalityön tulee huolehtia perheiden valmennuksesta ja rekrytoinnista sekä sijoitusvaiheessa vastata siitä, että jokaiselle sijoitetulle lapselle löytyy hänen tarpeitaan vastaava perhe. Sosiaalityön velvollisuus on sijoituksen aikana tukea ja auttaa sijaisperheitä tehtävässään. Kun sijoituspäätös on tehty, tulee sosiaalityön sopia tapaamisjärjestelyistä ja siitä, miten ne toteutetaan. Tapaamisjärjestelyjä mietittäessä tulee ottaa huomioon niin lapsen kuin biologisten vanhempien ja sijaisperheen toiveet. Tapaamisien tulee olla sellaisia, että ne tukevat lapsen kehitystä

ja kasvua ja jos koetaan, että ne jollain tavalla vahingoittavat lasta, tulisi tapaamisia rajoittaa. (Ketola ym. 2007, 6.)

Sijaisvanhemmillä on vastuu pitää yhteyttä sosiaalityöhön ja raportoida lapsen tilanteesta ja mahdollisista perheessä tapahtuneista muutoksista. Sijaisvanhempien vastuulla ei ole tapaamiskäytäntöjen sopiminen eikä järjestelyt. Jos tapaamiskäytännöistä poiketaan, esimerkiksi, jos biologinen vanhempi ei saavu tapaamisiin, tulee sijaisvanhemman raportoida asiasta sosiaalityöntekijälle. (Ketola ym. 2007, 6.)

4.7.2 Vertaisryhmän tuki

Vertaistukea on monenlaista ja sitä voi saada ja antaa monella eri tavalla. Vertaistukea voidaan antaa kahden kesken, tai erilaisissa ryhmissä. Kahden ihmisen välinen vertaisuus syntyy yleensä spontaanisti ilman järjestettyä tapaamista, kun taas erilaiset vertaisryhmät kootaan joko ammattilaisen tai asiasta kiinnostuneen henkilön toimesta. Ryhmät kokoontuvat aina tietyin väliajoin, kun taas kahden henkilön vertaisuus saattaa olla enemmänkin kahden samassa elämäntilanteessa olevan henkilön ystävyyttä, jolloin tapaamiset eivät välttämättä ole järjestettyjä. (Nylund 2005, 203.)

Keskeisinä teemoina vertaisryhmissä on kokemusten ja tiedon jakaminen samassa tilanteessa olevien kesken. Tavoitteena vertaisryhmissä on, että samanlaisessa elämäntilanteessa olevat tapaavat toisiaan. Vertaisryhmän jäsenet tietävät omasta kokemuksesta, mitä toiset tuntevat ilman, että heidän tarvitsee selittää tunteitaan sen enempää. Vertaisryhmissä keskustellaan jostakin ryhmäläisiä yhdistävästä teemasta, esimerkiksi sijaisperheen arjesta. Keskustelu on kuitenkin vapaamuotoista ja vertaisryhmissä puhutaan muustakin kuin ongelmista tai sen hetkisestä elämäntilanteesta. (Nylund 2005, 198-199, 203.)

Vertaistuen ydin on ihmisten välinen kohtaaminen arjessa. Jotta vertaistuesta on hyötyä, tulee ryhmäläisten jakaa kokemuksiaan avoimesti. Pelkkä kokemusten jakaminen ei kuitenkaan takaa hyvää vertaisryhmätoimintaa, vaan myös kokemusten vastaanottajien eli muiden ryhmäläisten tulee olla aktiivisia. Vertaisryhmäläi-

set pyrkivät eläytymään toisten tarinoihin ja elämään mukana sekä antamaan vinkkejä. (Hyväri 2005, 214, 225.)

Muun muassa Perhehoitoliitto ry järjestää sijaisvanhemmille vertaisryhmätoimintaa. Ryhmiä ohjaa sijaisvanhempi, jolla on laaja kokemus sijaisvanhempana toimimisesta. Ryhmässä on yleensä 5-10 jäsentä ja ryhmät ovat pääsääntöisesti suljettuja. Kaikilla ryhmäläisillä on vaitiolovelvollisuus, sillä asiat, joita ryhmissä käsitellään, saattavat olla arkaluontoisia. Vertaisryhmän ohjaajalla on vastuu ryhmän kokoamisesta, ryhmän tapaamiskertojen organisoimisesta ja ryhmätilanteista. (Perhehoitajien vertaisryhmätoiminta 2007.)

4.7.3 Sijaisvanhempien työnohjaus ja täydennyskoulutus

Työnohjaus on yleensä jonkun ulkopuolisen tahon järjestämää ammatillista ohjausta. Työnohjauksen tarkoituksena on esimerkiksi löytää ratkaisuja ongelmallisiin tilanteisiin. Keskustelu on työnohjauksen tärkein työmuoto. Työnohjaukseen osallistuvat henkilöt keskustelevat luottamuksellisesti asioista. Työnohjauksen tarkoituksena on tarjota asiakkaille eväitä, jotta he jaksaisivat työssään paremmin ja tunnistaisivat omat voimavaransa. (Työnohjaus 2006.)

Sijaisvanhemmille järjestetään tarpeen mukaan yksilö-, perhe- ja ryhmätyönohjausta. Työohjaustilanteissa tuetaan hoito- ja kasvatustyötä, sijaisvanhempien jakamista sekä voimavaroja. Pääsääntöisesti työnohjauksen järjestämisestä ja kustannuksista vastaa lapsen sijoittava kunta. Ennen työnohjauksen aloittamista sijaisvanhemmat ja sijoittajakunta sopivat työnohjauksen järjestämisestä. (Perhehoidon tukirakenteet, 2007.)

Sijaisvanhemmille tarkoitettua koulutuksesta vastaa se kunta, josta sijoitettu lapsi on sijaisperheeseen sijoitettu. Vuosittain korvataan sijaisvanhemmille esimerkiksi 1-2 vuorokauden koulutus. Koulutukseen voi osallistua koko sijaisperhe eli sijaisvanhemmat, vanhempien biologiset sekä sijoitetut lapset. Sijaisvanhempien ja sijoitettujen sekä biologisten lasten osallistumis- ja majoituskulut korvataan. Matkakulut sijaisvanhemmat maksavat itse. (Perhehoidon tukirakenteet, 2007.)

5 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET

Löysimme muutamia Pro gradu – tutkielmia, joissa käsiteltiin sijaisvanhemmuutta. Tutkielmissa oli käsitelty jonkin verran sijaisvanhempien tekemää yhteistyötä biologisten vanhempien kanssa, mutta ne osiot olivat osa suurempaa kokonaisuutta. Pro gradu – tutkielmat olivat suhteellisen vanhoja, mutta mielestämme tällainen tieto ei vanhene.

Päivi Kähkönen on tehnyt vuonna 1991 aiheesta ”Biologisen perheen huomioonottaminen lapsen huostaanotossa ja sijoituksessa” Pro gradu-tutkielman Jyväskylän yliopistoon. Tutkimuksessa perehdytään lastensuojelun asiakasperheen asemaan lapsen huostaanotto- ja sijoitusprosessissa. Tutkielman tarkoituksena oli selvittää lastensuojelun tilannetta lastensuojelun asiakasperheen, huostaanoton ja sijaishuollon näkökulmasta. Tutkimus tehtiin valmiista materiaalista, aikaisempia tutkimuksia ja artikkeleita hyödyntäen. Aineistona tutkimuksessa käytettiin myös lastensuojelun asiakirjoja. Tutkimuksessa käsiteltiin myös biologisen perheen ja sijaisperheen yhteistyön tärkeyttä.

Vuonna 1994 Päivi Kähkönen tutki lapsen huostaanottoa sosiaalitoimen asiakirjojen pohjalta Pro gradu -tutkielmassaan ”Vanhemmuuden murtuminen, lapsen huostaanotto sosiaalitoimen asiakirja-aineiston valossa”. Tutkimuksessa tarkasteltiin lastensuojelun asiakkaiden ja sosiaalitoimen yhteistyötä huostaanottoon johtaneissa tilanteissa. Tutkimuksessa käsiteltiin myös biologisten vanhempien, sijaisperheen ja sosiaalitoimen välistä yhteydenpitoa ja sen vaikutusta lapsen sopeutumiseen sijaisperheeseen. Tätäkin oli tutkittu sosiaalitoimen asiakirjojen yhteydenpidosta ja yhteistyöstä antamien tietojen perusteella.

Pirjo Vihma teki vuonna 1998 Pro gradu –tutkielman Jyväskylän yliopistoon aiheesta ”Tää on täyttä elämää: Sijaisvanhempien arjen vanhemmuus ja siitä selviytyminen”. Tutkimuksessa tarkasteltiin sijaisvanhempien arkea ja sen sujuvuutta tekemällä puolistrukturoitu haastattelu, jossa haastateltiin neljän sijaisperheen vanhempia. Vihma tarkasteli tutkimuksessaan sijaisvanhempien arkea, arjessa ilmeneviä ongelmia ja kysymyksiä sekä kuinka voi selviytyä arjen tuomista haas-

teista. Pro gradu – tutkielmassa oli yhtenä osana tarkasteltu sijaisvanhempien tekemään yhteistyötä lapsen biologisen suvun kanssa.

Vuonna 1991 Susanna Jurvanen, Pia Marttala ja Kirsti Mäki tekivät Pro gradu – tutkielman Jyväskylän yliopistoon aiheesta ”Sijaisperheen sopeutuminen, sijaisvanhempien kokemuksia perhe-elämän muotoutumisesta”. Tutkielmassa tehtiin haastattelu sekä kerättiin sosiaaliviranomaisten arkistosta 16 perhettä, joissa oli ollut sijoitettuna 18 lasta iältään 1-10-vuotiaita. Sijaisvanhemmat olivat toimineet sijaisvanhempina lyhyen aikaa. Tutkielmassa oli käsitelty muun muassa lapsen kiintymyssuhdetta biologisiin vanhempiin sekä lapsen ja biologisten vanhempien tapaamisia.

6 TUTKIMUSONGELMA JA AIHEEN RAJAUS

Tutkimuksen kohteena ovat sijaisvanhemmat. Tutkimme työssämme sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien yhteistyötä sijoituksen aikana. Tutkimusongelmamme on:

Millaista yhteistyötä sijaisvanhemmat ja biologiset vanhemmat tekevät lapsen sijoituksen aikana sekä millaisia kokemuksia sijaisvanhemmillä on yhteistyön tekemisestä?

Rajasimme opinnäytetyönaiheen näin, sillä aihetta ei ole tietääksemme tutkittu tällaisenaan aikaisemmin. Saadun tutkimustiedon on tarkoitus tarjota uutta tietoa esimerkiksi haasteista, joita ilmenee yhteistyössä. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää sijaisvanhempien kokemuksia yhteistyön tekemisestä biologisten vanhempien kanssa. Tarkoituksena on selvittää esimerkiksi millä tavalla yhteistyötä tehdään, missä biologiset vanhemmat tapaavat lapsiaan ja kuinka tärkeänä sijaisvanhemmat pitävät sitä, että lapsi tuntee biologisen taustansa ja perimänsä. Lisäksi halusimme kartoittaa, millaisia toiveita sijaisvanhemmillä on onnistuneeseen yhteistyöhön biologisten vanhempien kanssa.

Tarkoituksenamme ei ole tutkia aihetta yleisellä tasolla, vaan meitä kiinnostavat sijaisvanhempien yksilölliset tarinat ja kokemukset. Tämän työn tarkoituksena on kertoa sijaisvanhempien kokemuksista ja nostaa esiin yleisimpiä teemoja, joita aineistossa ilmenee.

7 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Opinnäytetyössämme on tarkoituksena selvittää, millaisia kokemuksia sijaisvanhemmilla on yhteistyöstä biologisten vanhempien kanssa ja millaisena sijaisvanhemmat yhteistyön kokevat. Halusimme kerätä aineiston tarinoiden tai haastattelun avulla, joten meidän oli helppo valita, että teemme kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen. Kvalitatiivisen tutkimuksen tarkoituksena on kuvata todellista elämää ja tutkia kohdettaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Kohdejoukko valitaan tarkoituksen mukaisesti, ei esimerkiksi satunnaisotannalla kuten kvantitatiivisessa eli määrällisessä tutkimuksessa mahdollisesti tehdään. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa suositetaan sellaisia aineiston keruutapoja kuten esimerkiksi haastatteluja, joissa tutkittavien ”äänet” pääsevät kuuluviin. Kerätty aineisto käsitellään ainutlaatuisena ja tutkimussuunnitelma muotoutuu tutkimusprosessin edetessä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 157-160.)

7.1 Aineiston keruutapana ryhmähaastattelu

Aluksi tarkoituksenamme oli kerätä aineistoa käyttäen eläytymismenetelmää. Valitsimme aineistonkeruutavaksi pienimuotoisten tarinoiden kirjoittamisen. Jokainen vastaaja olisi kirjoittanut antamaamme aiheeseen liittyen kirjoitelman. Ehdotimme kirjoitelman kirjoittamista vertaisryhmälle, mutta tästä ei vertaisryhmässä innostuttu, joten päätimme kirjoitelman sijaan valita aineistonkeruutavaksi ryhmähaastattelun.

Ryhmähaastattelulla tarkoitetaan sitä, että paikalla on samanaikaisesti useita haastateltavia ja mahdollisesti myös haastattelijoita. Ryhmähaastattelu käydään haastattelijan haluamasta teemasta. Haastateltavan ryhmän homogeenisyys on tärkeää. Toisaalta taas toisistaan eroavat mielipiteet valitusta aiheesta tuovat monipuolisuutta aineistoon. Ryhmähaastattelusta saattaa saada enemmän tietoa kuin esimerkiksi yksilöhaastattelusta sekä ryhmäläiset saattavat innostaa toisiaan puhumaan aiheesta. Sopiva ryhmän koko on 4-8 henkilöä. (Eskola & Suoranta 1998, 95-98.)

Ryhmähaastattelun tavoitteena on avoin ja innostava ilmapiiri. Haasteena on, että jokainen ryhmäläinen saa äänensä kuuluviin, eikä ainoastaan yksi tai muutama dominoiva henkilö puhu haastattelun aikana. Haastattelijan tehtävänä on aloittaa keskustelu, mutta sen jälkeen antaa ryhmän keskustella itsenäisesti. Ryhmähaastattelu ei ole strukturoitu vaan tavoitteena on, että haastattelutilanne on mahdollisimman vapaamuotoinen, mutta kuitenkin teemassa pysyvä keskustelu. Jos jotain ongelmia haastattelun aikana ilmenee, haastattelijan on puututtava tilanteeseen. (Eskola & Suoranta 1998, 97-98.)

Valitsimme ryhmähaastattelun, sillä toisin kuin yksilöhaastattelu, sitä ei ole aiemmin käytetty aineistonkeruutapana kovin monissa lukemissamme opinnäytteissä. Lisäksi Eskola ja Suoranta (1998, 95) toteavat että yksilöhaastattelussa haastateltava saattaa jännittää haastattelijaa niin paljon, ettei haastattelijalla tarvitsemaansa aineistoa. Ryhmähaastattelussa yksilö saa toisilta tukea ja tämä saattaa auttaa haastateltavaa rentoutumaan ja ilmaisemaan itseään selkeämmin.

7.2 Ryhmähaastattelun esivalmistelu

Tutustuimme aiheeseen liittyvään aineistoon ja pohdimme meidän tutkimustehtäväämme liittyviä aiheeseen sopivia teemoja. Tarkoituksena oli, että haastattelutilanne olisi mahdollisimman vapaamuotoinen ja haastattelijat osallistuvat keskusteluun mahdollisimman vähän, mutta kuitenkin esittävät mahdollisia tarkentavia kysymyksiä. Jo haastattelun esivalmistelujen aikana pidimme mielessämme, että haastattelun tarkoituksena on saada haastateltavien omien kokemusten näkökulma esiin.

Ennen ryhmähaastattelua teimme tutkimuslupalomakkeet (liite 1), joilla pyysimme ryhmähaastatteluun osallistuvien lupaa saamamme aineiston käyttöön opinäytetyössämme. Teimme valmiin kysymysrunгон (liite 2) ja muutamia tarkentavia kysymyksiä haastattelun teemoihin liittyen. Lainasimme koulusta nauhurin hyvissä ajoin ennen haastattelua, jotta pystyimme harjoittelemaan nauhurin käyttöä ennen haastattelutilannetta.

Valitsimme nauhoittamisen videoinnin sijaan, vaikka Eskola ja Suoranta (1998, 99) toteavat, että ryhmähaastattelun litteroinnissa saattaa esiintyä ongelmia, koska usea ihminen puhuu samaan aikaan, eikä välttämättä tunnista kuka kohdehenkilöistä puhuu. Ryhmähaastattelun alussa kannattaa pyytää jokaista haastateltavaa esittäytymään. Tätä voidaan hyödyntää äänien tunnistamisessa nauhoitusta litteroidessa. Päädyimme itse kuitenkin siihen, että ryhmän homogeenisyyden vuoksi meidän ei välttämättä tarvitse tietää kuka sijaisvanhemmista puhuu, sillä se ei vaikuta mitenkään tutkimuksemme lopputulokseen.

7.3 Kohderyhmä

Saimme tietää erään sijaisvanhemman kautta Päijät-Hämeen alueella toimivista sijaisvanhempien vertaisryhmistä. Tämän jälkeen otimme yhteyttä erääseen pienryhmäohjaajaan, joka kysyi vertaisryhmän jäseniltä kiinnostusta kirjoitelman kirjoittamiseen aiheesta. Kirjoitelman kirjoittaminen osoittautui kuitenkin sijaisvanhempien mielestä hankalaksi ja tämän vuoksi valitsimme aineiston keruumenettelmäksi ryhmähaastattelun.

Kohderyhmä oli päijäthämäläinen sijaisvanhempien vertaisryhmä. Paikalla oli kuusi sijaisvanhempaa; viisi sijaisäitiä ja yksi sijaisisä. Vertaisryhmän pienryhmäohjaaja oli pyytänyt haastattelutilanteeseen myös toisesta vetämästään ryhmästä sijaisvanhempia, joista paikalle pääsi yksi sijaisäiti. Sijaisvanhemmat olivat toimineet erimittaisia ajanjaksoja sijaisvanhempina: kolmesta kuukaudesta yli kahteenkymmeneen vuoteen.

7.4 Ryhmähaastattelutilanne

Ryhmähaastattelu toteutettiin yhden vertaisryhmän tapaamiskerran aikana syksyllä 2007. Ryhmähaastattelu tehtiin samassa tilassa, jossa sijaisvanhempien vertaisryhmä kokoontuu. Kohderyhmäksi valittu vertaisryhmä oli uusi. He kokoontuivat toista kertaa. Ryhmähaastattelu kesti tunnin ja 40 minuuttia. Ennen haastattelun alkamista pyysimme haastateltavia täyttämään tutkimuslupalomakkeen. Kerroimme heille myös, että haastattelutilanne ja siitä saatava aineisto on hyvin luotamuksellinen ja opinnäytetyön valmistuttua tuhoamme haastattelusta saadun materiaalin. Kerroimme ryhmähaastattelun kulusta ja toivoimme, että haastattelutilanne olisi mahdollisimman rento ja vuorovaikutuksellinen.

Haastattelutilanne oli mielestämme onnistunut. Meitä jännitti paljon ryhmähaastattelun teko, koska kummallakaan meistä ei ollut aiempaa kokemusta ryhmähaastattelusta. Lisäksi meitä jännitti, tuleeko yhtään haastateltavaa paikalle ja toimiikonauhuri. Haastattelijoina roolimme oli pieni. Esitimme ainoastaan kysymyksiä ja tarkentavia kysymyksiä haastattelutilanteessa. Jokainen haastateltava sai äänensä kuuluviin tasapuolisesti haastattelutilanteessa. Vaikka osa haastateltavista oli uusia vertaisryhmäläisiä, jokainen uskalsi kertoa omista kokemuksistaan ja tunteistaan avoimesti. Ryhmähaastattelutilanne keskeytyi muutaman kerran esimerkiksi, kun yksi haastateltavista haki kahvia ja kaksi haastateltavaa poistui kesken haastattelun omien menojensa vuoksi. Keskeytykset eivät haitanneet, vaan pystyimme luontevasti jatkamaan haastattelutilannetta. Ryhmähaastattelutilanteessa keskustelu harhautui välillä muihin sivuaviin aiheisiin, mutta suhteellisen nopeasti saimme keskustelun siirrettyä takaisin käsiteltävään aiheeseen. On ymmärrettävää, että vapaamuotoisessa keskustelutilanteessa keskustelu siirtyy asiasta toiseen.

Ennen ryhmähaastattelutilannetta emme olleet tavanneet ketään haastatteluun osallistuvaa kasvotusten. Olimme ainoastaan olleet puhelinyhteydessä vertaisryhmän pienryhmäohjaajaan. Meidät otettiin lämpimästi vastaan ja koimme, että kohderyhmämme osallistui mielellään tutkimukseen. Haastattelutilanteen jälkeen haastateltavat huolehtivat siitä, että olimme saaneet vastaukset kaikkiin kysymyksiimme. Lisäksi vertaisryhmän pienryhmäohjaaja lupasi, että voimme ottaa häneen yhteyttä, jos jotain epäselvyyttä tai kysyttävää tulee aiheeseen liittyen. Haas-

tattelun jälkeen lupasimme, että lähetämme vertaisryhmän pienryhmäohjaajalle valmiin työn. Kaiken kaikkiaan yhteistyömme haastateltavan ryhmän kanssa toimi mielestämme erinomaisesti.

7.5 Ryhmähaastattelun purku

Ryhmähaastattelun nauhoitimme nauhurilla. Purimme haastattelun eli litteroimme haastattelun sanasta sanaan kirjalliseen muotoon. Hirsjärven ym. (2007, 217) mukaan litterointi voidaan tehdä koko aineistosta tai valikoidusti joistakin osaluista. Litteroinnin aloitimme ryhmähaastattelua seuraavana päivänä. Saadun aineiston litterointi oli työläs, koska tarkoituksenamme oli saada haastattelu täsmälleen samaan muotoon kirjallisena kuin se nauhoituksessa oli. Purimme haastattelun kirjalliseen muotoon niin, että toinen kuunteli ja saneli sanasta sanaan toiselle, mitä nauhoituksessa sanottiin ja toinen kirjoitti asian ylös. Litterointiin meillä meni yhden viikon työtunnit.

Tunnistimme hyvin haastateltavien äänet ja pystyimme näin erittelemään haastateltavien puheenvuorot. Nauhoitus oli paikoin hieman epäselvä, sillä välillä haastateltavat puhuivat yhteen ääneen tai taustahälinät häiritsivät. Koska päätimme, että litteroimme ryhmähaastattelun sanasta sanaan, se toi lisähaastetta. Puhekielessä oli paljon mukana esimerkiksi täytesanoja ja murre sanoja kuten ”niinkö” ja ”niin ku”. Puhekieli ei ollut aina johdonmukaista ja haastateltavalta saattoi ajatus katketa kesken lauseen ja asia muuttui toiseksi puheenvuoron aikana. Jos haastateltava puhui paljon, hän saattoi unohtaa kysymyksen, johon oli vastaamassa.

Aineiston litterointi ei ollut niin pitkäväteistä kuin ajattelimme. Halusimme saada aineiston mahdollisimman nopeasti litteroitua, koska siten oli vielä haastattelutilanne paremmin muistissa. Litterointia ei voinut tehdä useaa tuntia peräkkäin, koska keskittyminen herpaantui vähitellen niin kuuntelijalta kuin ylös kirjaajalta. Litteroinnin tuloksena syntyi 45 sivua kirjoitettua tekstiä Times New Roman –fontilla 12 ja rivivälillä 1.

8 TUTKIMUKSEN ANALYYSIMENETELMÄ

Kvalitatiivisen aineiston analyysin on tarkoitus luoda jotain uutta tietoa tutkittavasta aiheesta. Laadullisen tutkimuksen tekemisessä kaikkein vaikein vaihe on kerätyn aineiston analysointi. Analyysivaiheeseen voi edetä kolmella eri tavalla. Tutkija voi aineiston purkamisen jälkeen edetä suoraan analysointiin luottaen omaan intuitioonsa. Toinen tapa edetä aineiston analysointiin on aineiston purkamisen jälkeen koodata se ja tämän jälkeen aloittaa analyysivaihe. Kolmannessa tavassa tutkija voi yhdistää purkamis- ja koodaamisvaiheen, jonka jälkeen tutkija siirtyy analysoimaan aineistoa. (Eskola & Suoranta 1998, 138, 151.)

Eskolan ja Suorannan (1998, 152-153) mukaan tutkijan on tunnettava aineistonsa hyvin tarkkaan, jotta hän pystyy tekemään siitä analyysia. Aineistoa voi lähteä analysoimaan aineistolähtöisesti ilman teoreettisia etukäteisolettamuksia. Lisäksi aineistoa voi alkaa analysoida käyttäen apuna enemmän tai vähemmän teoreettisesti perusteltua näkökulmaa. Kuten Eskola ja Suorantakin (1998, 153) toteavat teemahaastattelurunko on jo oiva apuväline aineiston koodauksessa. Me jaotelimme litteroinnin jälkeen saamaamme aineiston teemoihin, joita olimme käsitelleet ryhmähaastattelussamme. Luimme aineiston useaan otteeseen ja teimme siihen merkintöjä erivärisillä kynillä, jotta tietäisimme mitä teemaa missäkin kohdassa käsitellään. Aineistosta nousi selvästi esiin muutamia teemoja, joita päättimme analysoida tutkimuksessamme.

Valitsimme tutkimusaineiston analyysimenetelmäksi teemoittelun. Ryhmähaastattelumme eteni eri teemojen pohjalta, joten oli helppoa valita aineiston analyysitavaksi teemoittelu. Olemme nostaneet aineistosta esiin tutkimusongelmaa valaisevia teemoja eli ryhmähaastattelussa nousseita keskustelun aiheita. Eskolan ja Suorannan (1998, 175-176) mukaan teemoittelun avulla pystyy vertailemaan tiettyjä teemoja ja niiden ilmenemistä aineistossa. Ryhmähaastattelun avulla saadusta materiaalista pyritään löytämään ja erottelemaan tutkimusongelman kannalta tärkeimmät aihepiirit. Onnistunut teemoittelu tutkimuksessa vaatii teorian ja empirian vuorovaikutusta. Siksi olemmekin valinneet muutaman Pro gradu –tutkielman, joihin vertailemme saamiamme tutkimustuloksia.

Teemoittelulle on tyypillistä sitaattien käyttö analyysissä. Runsas sitaattien käyttö kuvaa laajasti aineistoa. Tutkielmasta saattaa tulla turhan laaja ja raskas lukea, jos sitaatteja on käytetty liikaa. Oikein käytettyinä sitaatit tuovat tekstiin elävyyttä. Vaikka teemoittain järjestetyt sitaatit ovat usein mielenkiintoisia, niin kovin syväluotaavaa analyysia ja johtopäätöksiä ne eivät kuitenkaan osoita. Sitaatteja ei saa olla peräkkäin useita, vaan välissä tulee olla myös tutkijan omaa tulkintaa. (Eskola & Suoranta 1998, 80-81.) Tutkimuksessamme olemme käyttäneet sitaatteja elävöittämään tekstiä ja tuomaan sijaisvanhempien äänen kuuluviin. Olemme pyrkineet siihen, että sitaatit eivät ole analyysin pääasia, vaan niiden tehtävänä on luoda pohjaa johtopäätöksillemme.

9 RYHMÄHAASTATTELUSSA ESIIN NOUSSEET TEEMAT

Tarkoituksenamme on tuoda esiin ryhmähaastattelussa ilmenneet teemat. Tärkeänä pidämme, että käsittelemme haastattelussa esiin tulleet kertomukset ja kokemukset yksilöllisinä. Vaikka haastateltavien tarinoista nousivat esiin samat teemat, kaikkien haastateltavien kokemukset olivat ainutlaatuisia. Analyysin yhteydessä käytämme suoria sitaatteja ryhmäkeskustelusta.

9.1 Sijoitettujen lasten taustat

Yhteistä ryhmähaastatteluun osallistuneilla sijaisvanhemmillä oli se, että perheisiin sijoitetut lapset oli kaikki sijoitettu alle kouluikäisinä. Iät vaihtelivat yhdestä ja puolesta vuodesta kuuteen vuoteen. Kahteen perheeseen oli sijoitettuna yksi lapsi, yhteen sisarukset ja kahteen perheistä oli sijoitettuna kolme lasta. Osa sijoituksista oli tehty äskettäin, eli lapset olivat haastatteluhetkellä vielä pieniä päiväkotikäisiä tai kouluikäisiä, kun taas osa sijoitetuista lapsista oli haastattelua tehtäessä jo aikuisia.

Vähän aikaa sijaisvanhempina toimineet eivät olleet tavanneet sijoitetun lapsen vanhempia. He kertoivat, että eivät luultavasti tule tapaamaan biologisia vanhempia tai sukulaisia. Kaikkien muiden sijoitettujen lasten elämässä mukana oli biologisia vanhempia tai muita sukulaisia. Osalla sijoitetuista lapsista äidit olivat kuolleet. Haastateltavien kertomuksissa ilmeni, että osa biologisista vanhemmista oli jossain vaiheessa sijoitusta ollut kadoksissa, mutta heidät oli myöhemmin löydetty.

...äiti oli toista vuotta ei mink.. ei kukaan sitä missä se on. Siis se katos ihan, että se jotenkin siis se oli varmaan hirvee rankka sille äidille, mut se ei osannu niinku ottaa sit vastaan mitenkään ja tota noin... sitte sen isän kautta mä sain tietää, et se äiti on ehkä yhes työpaikassa, minkä työnottoon mä soitin ja se löyty sieltä...

9.2 Biologisten vanhempien tapaaminen

Kahta sijoitettua lasta yhdisti se, että he eivät sijoituksen aikana olleet tavanneet biologisia vanhempiaan lainkaan. Eräät sijaisvanhemmat kertoivat, että sijoitettu lapsi ei luultavasti koskaan tule tapaamaan biologisia vanhempiaan tai sukuaan. Tähän toiset sijaisvanhemmat totesivat, että sijaisvanhemmat voivat olla tyytyväisiä tilanteeseen. Kun taas Jurvasen, Marttalan ja Mäen (1991, 81-82) tutkielmassa tuli esiin se, että sijaisvanhempien mielestä oli todellinen harmi, jos lapsi ei tapaa biologista vanhempaansa ja he toivoivat, että biologinen vanhempi kävisi edes muutaman kerran vuodessa tapaamassa lastaan tai lähettäisi edes syntymäpäiväkortin.

Meidän tutkimuksessamme ilmeni yhden sijaisäidin mielipide siitä, että sijoitettu lapsi, joka ei ollut tavannut vanhempiaan sijoituksen aikana, oli parhaiten selvinnyt elämässään. Tutkimuksessamme tuli esiin myös se, että sijaisvanhempana toimiminen olisi helpompaa ja he jaksaisivat toimia paremmin sijaisvanhempina, jos biologisiin vanhempiin ei tarvitsisi pitää yhteyttä kovin tiiviisti. Jurvasen ym. (1991, 81-82) tutkielmassa selvisi, että yhteyksien katkeaminen biologisiin vanhempiin saattaa toisessa lapsessa aiheuttaa pahoja reaktioita, kun taas toinen ei reagoi mitenkään. Vaikka joidenkin sijaisvanhempien mielestä yhteyksien kat-

keaminen oli harmillista, se oli heille itselleen kuitenkin helpompaa, ettei tarvinnut pitää yhteyttä sijoitetun lapsen biologisiin vanhempiin.

Erään sijaisperheen lapsilla tapaamiset oli järjestetty biologisten vanhempien tai sukulaisten luona neljänä päivänä kuukaudessa. Lisäksi heillä tapaamiset alkoivat nopeasti, vain yhden kuukauden rauhoitetun ajan jälkeen. Rauhoitetulla ajalla tarkoitetaan sijoituksen alussa olevaa jaksoa, jonka aikana sijoitetun lapsen tulisi sopeutua sijaisperheeseen. Eräällä lapsella tapaamiset olivat myös biologisen äidin luona, koska äiti ei suostunut lähtemään kotoaan pois tapaamisiin. Sijaisvanhemmat veivät lapsen tapaamaan äitiään muutamaksi tunniksi ja hakivat pois tapaamisen päätyttyä.

Osa lapsista tapasi biologisia vanhempiaan Avotuvalla. Avotupa on ammatillisesti ohjattu palvelu, jossa lapsi voi turvallisesti tavata biologista vanhempansa työntekijän läsnä ollessa (Tapaamispaikka 2006). Sijaisvanhemmista toinen jäi usein tapaamisiin. Sijaisvanhempi pysytteli sivummalla, jotta biologinen vanhempi ja lapsi saivat viettää aikaa keskenään. Tärkeimpänä sijaisvanhemmat näkivät sen, että lapsi tietää sijaisvanhemman olevan paikalla. Tämä on tärkeää, jotta lapsi rauhoittuisi tapaamiseen eikä juoksisi odottaen, että sijaisvanhemmat tulevat hakemaan. Näin tapaamistilanteesta pystyttiin tekemään kaikille mahdollisimman onnistunut.

Niin tavallaan tota se lapsiki kokee tietynlaista turvaa, et ku tietää, et mä oon tässä... Kävivät aikoinaan ku mä istuin tuolla ja ne oli vanhempien kans tossa, ni välillä aina vähän kaulaamassa ja sit taas pois, et tietää, et se jatkuu.

Ryhmähaastattelussamme ilmeni, että suurin osa tapaamisista oli neutraalissa paikassa, esimerkiksi Avotuvalla. Sijaisvanhemmat olivat sitä mieltä, että oli parempi järjestää tapaamiset neutraalissa paikassa eikä esimerkiksi heidän kotonaan. Myös Kähkösen (1991, 47) tutkielman mukaan biologiset vanhemmat olivat sitä mieltä, että he halusivat tavata lastaan mieluummin neutraalissa paikassa. Tällöin biologiset vanhemmat saattoivat kokea lastensuojelulaitoksessa vierailemisen itselleen helpompana kuin sijaisperheessä vierailun. Sijaiskodissa biologinen vanhempi tuntee mahdollisesti kilpailevansa omasta lapsestaan sijaisvanhempien kanssa.

Yksi sijaisäideistä kertoi, että viedessään lasta tapaamiseen hän kuulosteli, mitä biologiselle äidille kuului ja miltä hän vaikutti. Jos sijaisäitiä huolestutti jokin, hän jäi tapaamisiin mukaan jollain verukkeella. Muutamissa tapauksissa biologiset vanhemmat ja sukulaiset kävivät tapaamassa lasta sijaisperheen kotona. Lapsen syntymäpäivät tai rippijuhlat saattoivat olla sellaisia tilanteita, joissa myös muut sukulaiset pääsivät tapaamaan lasta.

Meil on tän [sijoitetun lapsen] kans aina synttärit silleen, et meil on aika paljon niit sukulaisia, mut siinä on just se, et kun niil ei oo mitään muuta mahdollisuutta tavata. Sillä on iso suku ja hyvin semmonen niinkö tiivis yhteys niihin sukulaisiin.

Ryhmähaastattelussa tuli esiin, että sijoituskunnilla on eri käytäntöjä tapaamisten järjestämisessä. Eräät sijoitetut lapset tapasivat biologisia vanhempiaan heidän kotonaan. Tapaamiset alkoivat suhteellisen nopeasti sijoituksen jälkeen, jolloin rauhoitettu aika jäi lyhyeksi. Suurimmassa osassa sijoitustapauksia rauhoitettu aika oli pidempi, mikä koettiin hyvänä asiana, koska rauhoitettuna aikana sijoitettu lapsi ja sijaisperhe ehtivät tutustua ja lapsi kotiutua uuteen perheeseensä. Myös biologisille vanhemmille rauhoitettu aika oli hyvä asia, sillä he voivat tuona aikana käsitellä tapahtunutta. Sijaisvanhemmat pitivät hyvänä asiana sitä, että Päijät-Hämeessä ollaan ”kehityksessä jäljessä” tapaamisten järjestämisessä ja kotikäyntien lisäämisessä verrattaessa esimerkiksi Pääkaupunkiseutuun.

Sijaisvanhempien mielestä olisi aloitettava lyhyistä ja valvotuista tapaamisista. Jos kaikki sujuu hyvin, tapaamisia voidaan lisätä. Mahdollisuuksien mukaan tapaamiset voidaan järjestää biologisessa kodissa. Varovaisella tapaamisten aloituksella suojellaan lasta ja tämän hyvinvointia.

...siis nyt alotetaan monesti tommosis monen vuorokauden koti tapaamisilla ja laps on just otettu sieltä vanhasta paikasta pois elikkä se on ihan sekasin. Miks ei niit voi ku laps sijotetaan niin alottaa vaik kahden tunnin Avotuvan tapaamisilla kerran kuussa? Ja jos ne menee hyvin ni sitten niinkö lisätä sieltä päin. Et nyt alotetaan sieltä isosta päästä ja pienennetään tarvittaessa hirveen monen mutkan kautta. Siis ne on tosi vaikeita saada ne tapaamiset niinkö ensimer-

kiksi valvotuks. Et me tehtiin monta vuotta töitä, et me saatiin se tytö sielt kotoo pois vaikka se oli aivan sekaisin.

Erään sijaisäidin mukaan tapaamisia on useammin, jos sijoitetulla lapsella on äiti elossa, kun taas isää lapset tapaavat harvemmin. Jos lapsella on isovanhemmat, he haluavat tavata lasta vielä useammin kuin vanhemmat.

...jos lapsella on äiti, niin se on paljon enempi haluaa tapaamisia, kun vaan pelkkä isä. Tai kun ja jos sil on vielä mummoja, ni mummot vielä kaikkein hurjimpia haluujii, nii et ne haluu kaikkein eniten tapaamisia. Niin et siin on ihan selvästi ku useamman ihmisen kans juttelee, ni ihan selvästi voi jakaa, et näil elää mummot, näil elää äidit, näil ei oo ku isä ja näil ei oo ketää.

9.2.1 Puhelinkontaktit

Sijaisvanhemmat pitävät hyvin tärkeänä sitä, että puhelinkontakteistakin olisi sovittu biologisten vanhempien kanssa. Eräässä sijaisperheessä oli sovittu biologisten ja sijaisvanhempien kesken niin, että kerran viikossa ollaan puhelinyhteydessä. Tarkoituksena oli, että vuoro viikoin oli soittovuorot. Sijaisvanhemmat saattoivat joutua rajaamaan biologisten vanhempien ja sukulaisten soittojen määrää ja sitä, mihin kellonaikaan he soittivat. Ongelmana oli ollut myös se, että biologinen vanhempi oli soittanut lapselle päihtyneenä. Tällaisissa tilanteissa sijaisvanhempi ei antanut lapsen puhua vanhemman kanssa ja esitti biologiselle vanhemmalla toiveen, että jos vanhempi haluaa pitää yhteyttä lapseensa, tämän tulisi soittaa selvin päin.

Mä muistan meiän tää...lapsi oli niin, et hänen äitinsä, siihen aikaan kun vielä eli, niin soitti aina sit juovuksissa tietenkin. Mut et sit oli pakko sanoo, että toivotaan, että et soita humalassa tai et mä muistan kerrankin kun soitti ni ei puhunut mitään, mauku. Miauuuu...mouuuuu... miiuu mauuuu ja laps vastas samalla tavalla ja aivan tolkuttomasti siis varmaan puol tuntia. Sit mun oli pakko lopettaa must antaa olla jo.

Myös Jurvasen ym. (1991, 78) tekemässä tutkielmassa ilmeni se, että osan sijaisvanhemmista piti rajata biologisia vanhempia puhelinyhteisissä. Sijaisvanhemmat olivat pyytäneet biologista äitiä vähentämään soittojaan, mutta hän ei ollut pyynnöistä huolimatta tehnyt niin, vaan biologinen äiti soitti edelleen samaan tapaan esimerkiksi hyvin varhain aamulla silloin, kun lapsi oli vielä nukkumassa.

Yhden sijoitetun lapsen biologinen äiti ei juuri pitänyt lapseensa puhelimitse yhteyttä. Puhelinkeskusteluissa sijaisvanhempien ja biologisen vanhemman välillä oli pääsääntöisesti sovittu seuraavista tapaamista. Yksi sijaisäiti piti ongelmallisena biologisten sukulaisten monia puhelinsoittoja ja sitä, mitä sukulaisille voi kertoa. Sijaisvanhemmat päättivät, että kertoivat esimerkiksi isovanhemmille vain lasten kuulumisista ja toivoivat, että sukulaiset pitäisivät keskenään yhteyttä, jotta jokainen ei erikseen soittaisi ja kysyisi samoja asioita. Lasten asiat keskustellaan vain vanhempien kanssa. Myös Kähkösen (1994, 102) tutkielmassa tuli esiin se, että biologisten vanhempien ja muiden sukulaisten tiheät yhteydenotot saatettiin kokea rasitteena. Yhteydenottoja piti rajata ja sijaisvanhempien sopia biologisten vanhempien kanssa yhteiset säännöt siitä, miten pidetään yhteyttä.

9.2.2 Biologisten vanhempien tapaamisista johtuva lapsen oireilu

Pääsääntöisesti kaikki sijoitetut lapset oireilivat jollain tavalla biologisten vanhempien tapaamisista johtuen. Tapaamiset olivat yleensä lapselle erittäin raskaita. Eräs sijaisvanhempi kertoi, että ei halunnut kertoa lapselle tapaamisista, koska aina ei voitu tietää, saapuuko isä paikalle.

...kaks viikkoo ennen ja kaks viikkoo jälkeen tapaamisen oireilee niin siin eli siinä ei jää paljon sitte ku se päivä tai kaks sitä aikaa ku ollaan nii ku melkein jo kotona. Ettei sit voi useasti tapaamisia ei voinu kertoa ku vast sit ku lähetään, että mennäänki samalla Avotuväl käymään nyt ku lähetään kaupungille ku ei voi koskaan tietää, et tuleeks vanhempi ja ettei sit oireilis kahta viikkoo aina ennen siinä sitä tapaamista.

Kuten meidän tutkimuksessamme myös Vihman (1998,33) ja Jurvasen ym. (1991, 80, 88) tutkielmien mukaan lapsella ei ollut minkäänlaisia oireita, jos hänelle ei

etukäteen kerrottu tapaamisista. Lapsen ja biologisten vanhempien epäsäännölliset tapaamiset ja biologisen vanhemman perättömät lupaukset lapselle aiheuttivat lapsen oireilua. Kun lapsi joutuu pettymään kerta toisensa jälkeen, jo se itsessään aiheuttaa ongelmia.

Sijoitetut lapset oireilivat eri tavoin. Usein oireilu alkoi ennen tapaamista ja jatkui tapaamisten jälkeen. Myös Vihman (1998, 33) sekä Jurvasen ym. (1991, 80, 88) tekemissä tutkielmissa käy ilmi, että osa lapsista oireili ennen ja jälkeen vanhempien tapaamisten. Haastattelussamme eräs sijaisäiti kertoi, että lapsi saattoi esimerkiksi käyttäytyä aggressiivisesti, heitellä tavaroita ja potkia ovia ennen tapaamista. Sijaisvanhemmat olivat huolissaan siitä, että pienenä sijoitetut lapset eivät osaa puhua tunteistaan ja kokemuksistaan. Tämän takia he usein oireilivat fyysisesti. Eräs sijaisäiti kertoi, että lapsi saattoi viikonkin tapaamisten jälkeen oireilla valittamalla, että ”pissattaa” ja ”mahaan koskee”, eikä pystynyt nukkumaan, eikä kävelemään. Sijaisäidin mielestä oireilu johtui ainoastaan siitä, että lapsi näki määrättyjä ihmisiä ja koki tiettyjä tunteita kotilomien aikana.

Oireilujen vuoksi osa sijoitetuista lapsista käy säännöllisesti terapiassa. Sijaisvanhempien mielestä traumojen käsittelyyn tulee lapsen saada apua mahdollisimman varhain, jotta vältytään useiden kymmenien vuosien terapialta tulevaisuudessa. Terapiaa tulee järjestää jo aivan pienillekin lapsille eikä vasta murrosiässä, jolloin se on sijaisvanhempien mielestä jo liian myöhäistä.

Sijoitettu lapsi saattaa oireilla yllättävissäkin tilanteissa. Erääseen sijaisperheeseen oli syntynyt lapsenlapsi. Sijaisvanhempien ja sijoitetun lapsen mennessä katsomaa vauvaa sairaalaan sijoitettu lapsi alkoi voida pahoin. Tilanteen päättyessä myös lapsen oireilu loppui aivan yllättäen.

...me mentiin sitten tonne [kaupunki] kattomaan sitä vauvaa ja tää [lapsi] sitten, lähettiin ajamaan niin se koko ajan sanoi, että hänellä on hirveen paha olo, paha olla, et häntä oksettaa, oksettaa. Se ei oo koskaan voinut pahoin autossa. No mä annoin sille sitten muovipussin, vähän silleen kiukkuisesti, et siin on sulle pussi. Päästiin sit sinne sairaalaan, kuule se [lapsi] oksentaa ihan hirveesti, siis aivan ryöppyämällä vaan. Ja sitte tota noin mennään sinne sairaalaan sisälle. Sil on aina ajoittain pakkoliikkeitä, sille tuli ihan hirveet pakkoliikkeet, sen pää ei meinannut pysyä kaulan päässä ollenkaan. Siis

se veti sit ihan kerta kaikkiaan ja tota noin tietysti me oltiin varovaisia, jos se kuitenkin on jotain mahatautia niin. Ne [lapset] katto sitä videoo sit siellä sairaalassa, Ja sit me tullaan takasin ja [lapsi] on ihan okei. Se laulaa toisen kanssa. Ne laulo vaan ja nauro ja vaan oli. Tosi sellasta mukavaa se takas tulomatka. Ja ne pakkoliikeet jäi siihen sil kerralla.

Sijaisäiti kertoi keskustelleensa asiasta sijoitetun lapsen terapeutin kanssa, jonka mukaan oireilu johtui siitä, että lapsi on kokenut oman vauva-aikansa traumaattisena. Terapeutin mukaan oireilu alkaa tietyissä tilanteissa. Oireilun ja pahan olon saattavat aktivoida esimerkiksi erilaiset hajut, paikat ja ihmiset.

Pienikin lapsi saattoi muistaa sijoitusta edeltäneestä ajasta ihmeellisiä asioita, kuten esimerkiksi että vauva-aikana oli talossa ollut hissi tai vauvana oli ollut korva kipeä, koska oli kuulunut kova ääni. Kun sukuun syntyi vauvoja, niin sijoitetulle lapselle saattoi herätä kysymyksiä, kuten miksi häntä ei ole pienenä pidetty sylissä.

Taikka mein ensimmäinen lapsenlaps kun syntyi, niin [sijaislapsi] itki mulle, et miks et sä äiti oo pitäny mua sylissä pienenä... Että ne niin ku ajan kanssa tulee. Sit me istuttiin kiikkustuolissa ja kiikuteltiin. Se rotkotti jalat maassa, ja päätään mun olkapäällä. Ja me kiikuteltiin, niin ku vauvaa kiikutellaan.

Lapsi saattoi käyttäytymisellään viestittää, että ei mielellään tapaa biologisia vanhempiaan. Eräässä tapauksessa lapsi oli koko tapaamisen ajan silmät kiinni ja sanoi, ettei tunne henkilöitä keitä tuli tapaamaan. Tapaamisen jälkeen lapsi kuitenkin sanoi sijaisäidille, että oli tiennyt, keitä he olivat. Eräs sijaisäideistä kertoi, että lapsi halusi nähdä vanhempansa, mutta ei tavata heitä.

...kolmetoista viiva viistoisvuotiaana, ku sitten tuli, että ku hän haluais nähdä. No mä tietenkä rupesin, ettimään sitten näit [biologisia vanhempia]. Siihen aikaan ei vanhempia niin ku merkattu mihinkään. Myö etittiin sit niit vanhempia ja mä soitin ja tota se äiti ei vastannu puhelimeen sillon. Emmä tiedä oliko hänellä puhelintaakaan sitte, mutta kuitenkin tää [lapsi] sano, et hää haluais nähä niin, että hän kattos ikkunasta kun ne vanhemmat kävelis tossa kadulla. Hän ei halua niin ku tälläst likikontaktia vaan se piti olla, et hän voi

kattoo, et hänel on nenä toltä, selvästi silmät tosta, et tää oli se mikä hän halus nähdä.”

Sijoitetulla lapsella voi esiintyä myös unettomuutta. Monet sijaisäideistä kertoivat sijoitetun lapsen kärsivän unettomuudesta ja yöaikaan useammalla lapsella oli pelkotiloja. Lapsi saattoi myös kuljeskella yöllä kotona tai herättää sijaisvanhemmat useasti yön aikana vain varmistaakseen, että he olivat paikalla.

Et kyl se joku sellai pelkotila on. Meil tää [lapsi] ni silloin ku kolme ja puol vuotta sillee meidän vieressä, että. Sil oli oma sänky niinkö mun sängyssä kiinni, että mä sain, oli tämmönen käsikontakti tämmönen. Ja nukku kolmen ja puolen vuoden jälkeen ensimmäisen keran peiton...alla.”

9.3 Biologisten vanhempien oikeudet sijoituksen aikana

Sijaisvanhemmilta tuli selkeästi sellainen viesti, että biologiset vanhemmat olivat menettäneet oikeutensa vanhemmuuteen ja lapseen, koska he eivät olleet pystyneet huolehtimaan lapsen tarpeista. Sijaisvanhemmat painottivat myös, että lapsen ei tulisi kärsiä siitä, että hänen täytyy pitää yhteyttä vanhempiinsa. Jokainen sijaisvanhempi kuitenkin myönsi biologisen vanhemman oikeuden tavata lastaan. Kuitenkaan kaikki tapaamiset eivät ole sellaisia kuin niiden tulisi olla.

Musta on kyl ihan kauheeta, et sit ne vanhemmat puhuu niinku lapsen oikeudella ja ku se on ihan sitä omaa intressiä ja sitä näkeekö itseään millaisena toimijana siellä niissä tilanteissa. Esimerks valvottu tapaamiset, joissa hän istuu luuri korvassa koko sen ajan tai juttelee niiden omien vieraidensa kanssa, niin mä en niin ku, kyl se mua niin ku sattuu ihan joka kerta. Ajatus siitä, että sen pienen pitää kärsiä jotain jotain semmosta...

Keskustelua sijaisvanhempien keskuudessa herätti se, että onko lapsen edun mukaista järjestää tapaamisia biologisten vanhempien ehdoilla. Myös Sinkkonen (2001, 165) kirjoittaa, että sijaisvanhempien mielestä yhteyttä pidetään yhä enemmän biologisten vanhempien ehdoilla. Vanhemmat tulevat mielivaltaisesti

tapaamisiin tai eivät saavu sopimuksesta huolimatta paikalle. Lapsi joutuu kokemaan pettymyksen ja jopa hylätyksi tulemisen tunteita kerta toisensa jälkeen.

Ryhmähaastattelussa keskusteltiin myös siitä, kuinka tietoisia biologiset vanhemmat ovat omista oikeuksistaan. Eräässä tapauksessa sosiaalityöntekijä olisi halunnut rauhoittaa sijoituksen jälkeisen ajan puolen vuoden mittaiseksi, mutta biologiset vanhemmat ja isovanhemmat ottivat yhteyttä johtavaan sosiaalityöntekijään vedoten omiin oikeuksiinsa. Tässä tapauksessa pystyttiin rauhoittamaan sijoituksen alkuaikaa ainoastaan kuukausi. Biologiset vanhemmat olivat selvillä lakipykälistä ja näin osasivat vaatia sitä, mikä oikeus heille kuului.

Sijoituksen alkuvaiheessa biologinen vanhempi saattoi olla hyvin katkera ja vihainen niin sosiaalityöntekijälle kuin sijaisvanhemmille. Biologinen vanhempi ei hyväksynyt sijaiskotia, vaan uhkasi etsiä itse lapselleen paremman kodin. Sijaisvanhempien mielestä sijoituksen alkuvaihe oli rankin biologisille vanhemmille. Kun aikaa kului, biologiset vanhemmat oppivat hyväksymään, ja mahdollisesti ymmärtämään, että sijaiskoti oli heidän lapselleen hyvä paikka kasvaa ja elää.

Äiti oli silleen kyl pitkään katkera. Ne kävi mustalaiseukon kans siel pihalla huutamassa kuinka ne etti [lapselle] uutta kotia ja parempaa paikkaa ja kaikkea tällästä. Että sillonkin niin [lapsi] oli niinkö lähössä äitillee. Mut sitten se äiti sen mustalaiseukon kans riehu siellä pihalla... Tänä päivänä äiti on hyväksyny meidät ihan okei ja tapamisia on hirveen vähän ja [lapsi] nyt on tietysti 18, että seki mut, et tapaa, mut et hirveen harvoin.

Sinkkosen (2001, 163) mukaan sijoituksen onnistumiseen vaikuttaa pitkälti se, ovatko biologiset vanhemmat hyväksyneet lapsen sijoituksen ja pitävätkö he sijoitusta lapsen kannalta parhaana ratkaisuna. Tällaisessa tapauksessa sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien välit ovat hyvät ja yhteistyö on tiivistä. Sinkkosen mukaan tällaisessa tilanteessa voidaan puhua jopa siitä, että lapsella on kahdet vanhemmat.

9.4 Lapsen etu tapaamisissa ja tieto omasta biologisesta taustastaan

Sijaisvanhemmat olivat vankasti sitä mieltä, ettei ole lapsen edun mukaista joutua pitämään yhteyttä biologisiin vanhempiinsa. Mitä pidempään haastateltavat olivat sijaisvanhempina toimineet, sitä yksimielisempiä he olivat siitä, että on lapsen kannalta parempi, mitä harvemmin tapaamisia oli. Tämän he perustelivat sillä, että lapsen päästyä kotiutumaan sijaisperheeseen, hänet revittiin takaisin biologiseen kotiinsa, jolloin kaikki vanhat muistot kertautuivat. Tällöin lapsi saattoi reagoida hyvin voimakkaasti ennen ja jälkeen tapaamisten. Oli siis väärin lasta kohtaan, että hän joutui kärsimään tapaamisten aiheuttamista oireista jopa useita viikkoja.

Eräs ryhmähaastatteluun osallistuneen sijaisäidin mielestä lapselle riittää tieto siitä, mitä hänen biologiselle vanhemmalleen kuuluu. Myös Sinkkonen (2001, 180) on samaa mieltä ryhmähaastatteluamme osallistuneen sijaisäidin kanssa. Hänen mukaansa sijoitetulle lapselle riittää usein se, että hän tietää, mitä biologisille vanhemmille kuuluu ja että joku pitää huolta hänen vanhemmistaan. Ryhmähaastattelussamme sijaisäiti kertoi seuraavaa:

Mä oon sitä mieltä, että vanhemmilla on ollut oikeus, minkä ne on menettäny. Ne ei oo pitäny, ne ei oo niin ku pystyny huolehtii siitä lapsesta. Ei lapsen edun, niin ku siis, niin et laps kärsii ei tarvii pitää biologisii yhteyttä. Laps halua tietää mitä niille kuuluu, mis mennää, onko niillä hyvin, huonosti. Kyl laps halua niin ku tietää sen. Semmonen niin ku tiukka yhteydenpito ei..ei niit lapsii enää täs vaihees tarvii jakaa.

Ryhmähaastattelussa ilmeni, että sijaisvanhempien mielestä oli hyvä asia, että lapsi tapaa vanhempiaan, jos lapsi näin haluaa. Tapaamiset olivat myös hyvä asia silloin, kun lapsi ei reagoanut tapaamisiin negatiivisesti. Tekemällä tehdyt tapaamiset eivät olleet lapsen edun mukaisia juuri niiden aiheuttamien negatiivisten tunteiden ja erilaisten oireiden vuoksi. Sijaisvanhemmat pohtivat myös sitä toteutuuko lapsen etu biologisten vanhempien tapaamisissa ja kuinka tulisi toimia siinä tilanteessa, jos lapsi ei haluakaan tavata vanhempiaan. Myös biologisen vanhemman joskus välinpitämätön käyttäytyminen lasta kohtaan herätti keskustelua.

Niin kyl mä jotenkin koen, et se on ristiriitaista sellai... Toisaalta okei, sillä lapsella on oikeus saada tietää ja... Varmaan onkin siis siihen, jos aattelee jotain kehityksellisiä juttuja, hyvä saada sitä tietoa, mutta toisaalta just ton repiminen, niiden haavojen repiminen auki. Kun pienellä lapsella ei ole ollut edes niitä sanoja, millä se käsittelee. Se on käsitellyt sen tasan ainoastaan muilla aisteilla ja sitten ku se on niiden aistien varassa ainoastaan niin ei oo sitä keinoa purkaa. Niin kylhän se on aika kovaa paikkaa koko aika. Et kyl siihen varmaan vois erinäköisiä keinoja miettiä.

Jokaisella lapsella on oikeus tietää omasta taustastaan. Sijaisvanhemmat olivat yksimielisiä siinä, että oli lapsen edun mukaista tietää ja tuntea taustansa ja biologisen perimänsä. Heidän mielestään tieto taustasta ei ollut lapselle pahaksi, mutta tapaamiset biologisten vanhempien kanssa puolestaan olivat. Myös sijaisvanhempia auttoi tieto lapsen taustasta, sillä se auttoi heitä ymmärtämään lapsen käytöstä paremmin, kun he pystyivät peilaamaan sitä lapsen taustaan.

Kuten meidän tutkimuksessamme, myös Jurvasen ym. (1991, 82-83) tutkielman mukaan sijaisvanhempien mielestä lapsen tulee saada tietää omasta taustastaan ja menneisyydestään. Lapset eivät välttämättä pieninä osaa kaivata tietoa perimästään, mutta viimeistään murrosiässä sijoitettuja lapsia alkaa kiinnostaa, keitä he ovat ja mistä he ovat tulleet. Tieto omasta taustastaan voi auttaa lapsen identiteetin kehittymisessä. On hyvä, että lapset ovat yhteydessä biologisiin vanhempiinsa, jotta tieto omasta perimästä ja alkuperästä ei tule yllätyksenä.

Haastattelutilanteessa sijaisvanhemmat kertoivat, etteivät kertomalla kerro lapselle hänen biologisista vanhemmistaan. Lapsen kysyessä tälle vastattiin rehellisesti ja viipyilemättä. Lapsen ikä otettiin huomioon siinä, miten asioista hänelle kerrottiin. Monella lapsella saattoi olla harhaluuloja biologisista vanhemmistaan. Lapset saattoivat luulla biologisten vanhempien olevan liian vanhoja huolehtiakseen lapsesta. Lapset usein uskoivat myös vahvasti siihen, että ne biologiset vanhemmat, joilla oli päihdeongelma, eivät käyttäneet päihteitä.

Ryhmähaastattelussa tuli esiin, että sijoitetulla lapsella saattoi olla harhakäsityksiä myös sijoituksen syistä. Eräs sijaisäitiä kertoi sijaislasten luulevan, että heidät oli sijoitettu, koska sijaisvanhemmat halusivat lisää lapsia.

Meil just mä kuulin, siks mä rupesin puhuu jo nyt [sijoituksesta] ei miksi, ku nää ne ilmotti, et nää [lapset] on sanonut, et ne [sijaisvanhemmat] haluis lisää lapsia, nii meiät piti tänne laittaa. Kun tota nää halus lisää lapsia. Mä olin vaan, et just joo (naurua). Et teiät vaan niin ku kaapattii... Et noi nyt haluu vähän lisää. Et lapsilla on kyl ihan ihmeellisiä niin ku ajatuksia”

Ongelmallisena sijaisvanhemmat kokivat sen, että biologiset vanhemmat eivät vastaa lapsen kysymyksiin tai sanovat, että kertovat asioista seuraavalla tapaamiskerralla. Sijaisäidin mielestä lapsen kyselyihin tuli vastata välittömästi, ettei lapsi ala itse kehitellä mielikuvituksessaan mitä ihmeellisimpiä asioita.

Niitä [valokuvakansioita] ne [lapset] niit, jos sielt joku kysyy ja sit meil on ollu niin, et se, että tota ku ei niille kerrota totuutta ei kerrottu, et isä oli vankilassa ja meiän saivat [lapset] muuta kautta tietää, et isä on vankilassa. No me käsiteltiin melkeen koko viime kesä kevät sitä vankila teemaa ja se tuli ja pitiän siihen vastata. Sitten ei niin ku [lapset] ymmärtäny ku äidillä on niin ku iso maha, että mitenkähän semmonen hoikka äiti ja maha, että sieltähän vauva tulee. Se jäi niin ku meiän huoleks selvittää ku ei voi jättää ku eihän sitä voi sanoo, et en mä tiedä (nauraa)... Ja nyt tän syksyn teema on ollu sitten tää, ”Et miks me ollaan täällä?” Et ku eivät oo kyenny millään lailla, et he [biologiset vanhemmat] niin ku nyt ovat sanoneet, et he nyt mieltii joululomalle asti. Et miten he sen sanoo. No ei me voida odottaa, ku joka päivä ku kysytään miks me ollaan täällä niin sitte siihen on yritetty jollakin keinolla vastata.

Eräs sijaisäideistä kertoi, että hänelle oli helpompaa, mitä vähemmän hän biologisesta äidistä lapselle kertoi. Jos lapsi kysyi, hän vastasi kysymyksiin, mutta ei kertonut muuta biologisesta äidistä. Kaikkien muidenkin sijaisvanhempien mukaan lapsen kysyessä he kertoivat biologisista vanhemmista, mutta eivät muulloin. Sijaisvanhempien mukaan sijaislapset tyytyivät saamiinsa vastauksiin, eikä asioista tarvinnut keskustella sen enempää.

Meidän tutkimuksessamme esiin tulleet seikat ilmenivät myös Kähkösen (1994, 100) tutkimuksessa. Tapaamiset vanhempien kanssa auttoivat lasta ymmärtämään, miksi hänet on otettu huostaan ja miksi hän ei voi asua biologisen vanhemman luona. Myös lapsen kuvitelmat täydellisestä biologisesta perheestä ja kodista vähenivät, kun lapset saivat tavata biologista vanhempaansa ja nähdä millaisessa elämäntilanteessa vanhempi oikeasti oli. Tapaamiset auttoivat myös lasta ymmärtämään sen, että biologiset vanhemmat eivät ole hylänneet häntä.

9.5 Sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien yhteistyö sekä keskinäiset välit

Erään sijaisperheen yhteistyö biologisen vanhemman kanssa alkoi jo ennen sijoitusta. Sijaisvanhemmat tapasivat biologisen vanhemman ensimmäisen kerran, kun lapsi oli vielä lastenkodissa.

Elikkä me ollaan tavattu biologinen äiti sillon, kun laps on ollu vielä lastenkodissa. Me ollaan siellä tavattu ekan kerran. Meil on ollu, se on ollu, myös ohjattu ja valvottu tapaaminen meiän kesken, elikkä siel on ollu on käyty asioita läpi. Meille kerrottiin etukäteen, et tämmönen äiti on ja sit me saatiin ite mieltä mitä me haluttas. Ja jos äidille oli kerrottu meistä jotain, et mitä hän haluais meille tuoda niin ku työntekijät oli ohjannu. Mun mielest se oli hirmu kiva ja ihan ok, et siinä oikeesti oli semmosta keskustelua. Siin oli työntekijä, joka, kun meitä jännitti ja äitiä jännitti ja kaikkia jännitti, ni siel oli se työntekijä ikään kuin tulkkina välissä. Ja anto semmosii kysymyksiä myöskin, että ”haluaisitteks te tietää nyt äidilt tätä tai haluisiks sä tietää tätä näiltä” tai sit, jos äidilt tuli jotain kummallisia kysymyksiä, niin työntekijä oli heti joka sano, että ”nää on tiiäkkö niitä juttuja, että ei tähän liity ja kuulu”, eikä sit tullu itelle semmosta oloa., että kai mun pitäis, no kuuluuks mun tähän vastata vai mitä.. (nau-rahtaa) tai mitä tähän nyt pitäs vastata. Se tuli niin ku tosi sukkelasti ja nopeasti siinä ja et oli se rauhotettu aika. Sit oli meillä ne tapaa-miset ett mites täs nyt tai yks tapaaminen ja sen lisäksi meillä vaan mut kuitenkin.

Sijaisvanhemmat ja biologiset vanhemmat pitivät yhteyttä satunnaisesti puhelimen välityksellä ja tapasivat toisiaan järjestettyjen tapaamisten yhteydessä. Tapaamisten yhteydessä vaihdettiin kuulumisia ja usein sijaisvanhemmat kuulostelivat, mitä biologiselle vanhemmalle kuului ja minkälaisessa kunnossa biologinen

vanhempi oli. Eräs sijaisäiti kertoi huomanneensa, että biologinen vanhempi oli saattanut ärsyyntyä kyselyistä, mutta hän piti kuitenkin omana oikeutenaan ja velvollisuutenaan ottaa selvää, mitä biologiselle vanhemmalle kuului ja minkälaiseen tilanteeseen lapsen vei.

Sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien väliset puhelinkeskustelut liittyivät yleensä siihen, mitä lapselle kuului sekä miten ja missä seuraavat tapaamiset järjestetään. Eräs sijaisäideistä kertoi, että hän oli käynyt biologisen äidin kanssa muutaman puhelinkeskustelun, jossa olivat puineet suhdettaan.

Ja pari puhelin kontaktia on tosissaan ollu niin, että ollaan sit ruodittu sitä meidän keskinäistä suhdetta tai suhdetta niin päin, et semmosii äitikeskusteluja on ollu yks, et kuka on äiti ja kuka ei ole äiti ja mitä tarkoittaa kun ollaan äiti ja niin päin pois, että haettu ikään kuin sellasta yhteistä linjaa... Se yks puhelinkeskustelu oli varsinkin sellain alkuun hyvin niin ku ehkä äidin puolelta riitaisa, et sillä tavalla, että mut että hyväksikin se kääntyi. Et kyl me sit saatiin se puhuttua ja tota . Ehkä sillon kun sijoitus oli tapahtunu ekan kerran kun nähtiin niin kyl mä kauheesti, sit yritettiin siin kohtaa kysellä äidin mielipiteitä, kokemuksia ja mitä hän haluaisi tai ei haluaisi ja tota toivoisi lapselle tai ei toivoisi lapselleen. Ja luoda jonkun näköistä kontaktia, et pystyttäis edes jotain keskustelemaan ja kyl mä oikeestaan sen koen, et se yks keskustelu mis niin ku vähän väännettiin, otettiin naisesta mittaa, että niin se on ehkä se sit suht koht ooku ollu.

Eräs sijaisäiti koki, että keskustelut biologisen vanhemman kanssa eivät olleet olleet kovinkaan hedelmällisiä, koska hänestä tuntui, että hän keskustelisi murrosikäisen kanssa. Sijaisäiti kertoi kasvatulinjojen heillä olevan samanlaiset puheissa, mutta käytännössä ne eivät toimineet. Ennen kotilomia sijaisäiti kysyi, mitä lapsille laitetaan mukaan. Viedessään ja hakiessaan lapsia kotilomilta sijaisvanhempi kertoi keskustelewansa biologisen vanhemman kanssa.

No äitin kanssa siis mulla on aina semmonen olo, että mä oon aina murrosikästen kanssa, että semmosen kanssa niin ku kanssa tekemisissä, että jotenki. Mutta on semmonen, kun on nähny sitä niin ku, että hänen äitihän hän hyvänä hetkenä on niin on sillalaila tärkeä kyllä hän on. Ja niin ku on nyt pystyny olemaan aika useinki ihan hyvä, että sillalaila ja linjathan meillä on hyvin niin ku samanlaiset,

mutta se vaan, että mä vien ne loppuun asti ja hän ei vie niitä loppuun asti.

Eräs sijaisäideistä kertoi biologisen vanhemman olleen sijoituksen alkuvaiheessa hyvin kiukkuinen ja syyllistänyt sijaisvanhempia siitä, että he olivat tulleet äidin ja lapsen väliin. Biologinen äiti oli ollut ehdoton siinä, ettei lapsi saanut sanoa sijaisäitiä äidiksi. Sijaisvanhemmat kokivat biologisen äidin kanssa tekemän yhteistyön hankalaksi, mutta ei kuitenkaan mahdottomaksi. Yhteyttä pidettiin ainoastaan silloin, kun äidille tuli mieleen erinäisiä ideoita. Esimerkiksi erään kerran, äiti soitti ja ilmoitti kuolevansa pian. Biologinen äiti oli hyvin ehdoton siinä, että lapsen tulee tutustua Ruotsissa asuvaan isäänsä heti, jotta lapselle jäi edes joku sukulainen hänen kuoltuaan.

Jurvasen ym. (1991, 93) tutkielman mukaan myös heidän haastatteluissaan tuli esiin biologisten vanhempien mustasukkaisuus sijaisvanhempia kohtaan. Lapsi ei saanut kutsua sijaisvanhempiaan äidiksi ja isäksi. Biologiset vanhemmat muistuttivat lapsiaan siitä, että vaikka lapsi ei asukkaan heidän luonaan, he kuitenkin ovat lapsen vanhempia.

Eräästä sijaisvanhemmasta saattoi tuntua kaiken menevän hyvin biologisten vanhempien kanssa, mutta silti olo oli ristiriitainen. Sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien välillä ei ollut mitään riitoja, mutta kuitenkin sijaisvanhemmalla oli negatiivisia tunteita biologisia vanhempia kohtaan. Biologinen vanhempi saattoi jopa aiheuttaa inhon tunteita.

Et kyllä mä ite mietin aina välillä, että sitä kun on just sellai ristiriitainen olo. Periaatteessa menee ihan okei. Ei oo niin ku semmosia mitään, riitoja ja eikä muit, mut kuitenkin mua sylettää. Mua niinkö ällöttää ja inhottaa ja tota niin ku mieltii, että mitäs nyt tää tarkoittaa tai jännittää niin ku oikeastaan joka kerta jollain tavalla.

Sijaisvanhemmat kertoivat ajattelevansa kaikkia asioita aina lapsen kautta. Jo tämä aiheutti negatiivisia tunteita biologisia vanhempia kohtaan. Sijaisvanhempi ajattelee sitä, mitä lapsi oli joutunut kärsimään ja mitä biologinen vanhempi oli

lapselle tehnyt tai jättänyt tekemättä. Sijaisvanhempi saattoi tuntea myös todellisia vihantunteita biologista vanhempaa kohtaan, koska biologiset vanhemmat olivat vaurioittaneet lasta. Sijaisvanhempaa ärsytti se, että biologinen vanhempi saattoi toistuvasti sanoa lapselle, että ”sä olet mun, vaikka et asukaan mun luona”.

Ryhmähaastattelussa sijaisvanhemmat toivat esiin sen, että heidän mielestään biologisilla vanhemmilla ei ollut kiintymyssuhdetta lapseen, eikä sitä tule olemaan, sillä sitä ei voi oppia. Sinkkonen (2001, 179) on kuitenkin eri mieltä biologisesta siteestä. Biologisen vanhemman ja lapsen välinen side korostuu varsinkin silloin, kun lapsi ja vanhempi erotetaan toisistaan.

Sijaisvanhemmat kertoivat, että tunteet biologisia vanhempia kohtaan pyrittiin neutralisoimaan. Ryhmähaastattelun aikana sijaisvanhemmat kuitenkin miettivät mitä he viestittivät lapselle sanattomalla viestinnällään. Eräs sijaisäideistä kertoi huomanneensa itsestään, että puhelutilanteissa hän saattoi olla hyvinkin jännittynyt, vaikka kuulosti ulospäin hyväntuuliselta ja sivistyneeltä.

Vihman (1998, 52-53) tutkielmassa sijaisvanhemmat pitivät yhteydenpitoa biologisiin vanhempiin luonnollisina ja normaaleina. Heidän mielestään oli tärkeää, että lapsi saa pitää yhteyttä biologisiin vanhempiinsa ja näin oppia tuntemaan omaa biologista taustaansa ja perimäänsä. Koska biologiset vanhemmat kokivat yhteydenpidon lapsen edun mukaiseksi, he panostivat yhteistyön tekemiseen biologisten vanhempien kanssa. Ne sijaisvanhemmat, jotka suhtautuivat positiivisemmin sijoitetun lapsen ja hänen biologisten vanhempiensa yhteydenpitoon, ymmärsivät myös biologisia vanhempia ja kokivat myötätuntoa heitä kohtaan. Kuten meidänkin tutkimuksessamme on ilmennyt, osa sijaisvanhemmista koki velvollisuutena yhteydenpidon biologisiin vanhempiin. Biologisiin vanhempiin ei haluttu luoda syvällisiä suhteita eikä heitä haluttu oppia tuntemaan paremmin.

Sinkkosen (2001, 164-165) mielestä sijoitetun lapsen ja biologisten vanhempien välistä yhteydenpitoa on tuettava varsinkin silloin, kun lapsen kotiuttaminen on realistinen tavoite. Lapsen kehityksen kannalta on myös tärkeää, että lapsi tapaa biologisia vanhempiaan. Traumojen ja syyllisyydentunteiden hoitoon on apua, jos lapsi pystyy keskustelemaan biologisten vanhempien kanssa tapahtuneista asiois-

ta. Sinkkonen korostaa, että sijaisvanhempien on tuettava lapsen yhteydenpitoa biologisiin vanhempiin. Hän kuitenkin myöntää, että sijaisvanhempienkin sietokyky on rajallinen. Jos yhteistyö biologisten vanhempien kanssa on vaikeaa ja yhteistyön aikana saa kuulla jatkuvasti haukkumista ja solvauksia, on sijaisvanhempien voimavarojen ehtyminen ymmärrettävää.

9.6 Sijaisvanhempien ja sosiaalityöntekijän yhteistyö

Ryhmähaastattelussa sijaisvanhemmat kertoivat, etteivät saaneet juurikaan vaikuttaa siihen, miten tapaamiset biologisten vanhempien kanssa järjestetään. Kaikki asiat olivat mietitty valmiiksi sosiaalityöntekijän toimesta ja sijaisvanhemmille oli kerrottu, miten asiat hoituvat. Pitkään sijaisäitinä toiminut kertoi, ettei uusi sijaisvanhempä osaa eikä uskalla vaatia muutosta tapaamisiin tai kertoa omaa mielipidettään. Asiat tehdään niin kuin työntekijä sanoo. Ryhmähaastattelussa korostui se, että oli hyvin työntekijäkohtaista, kuinka paljon sijaisvanhempia kuunnellaan. Suurin osa sijaisvanhemmista olivat olleet suhteellisen tyytyväisiä työntekijöiden toimintaan ja he olivat kokeneet tullessa kuulluiksi, heille oli kerrottu asioista etukäteen ja kuunneltu heidän mielipiteitään.

Mä luulen kans, et tää on työntekijäkysymys, et kyl meit, meidän mielipidettä kyseltiin ja meille kerrottiin asioita etukäteen ja me oltiin niis palaveris, jois mietittiin ja ja otettiin meihin erikseen yhteyttä ja varmisteltiin, et mites näin on ja ennen ku sit se virallinen, et näin tehdään. Siin kohtaan voi kyl ansiota antaa.

Rauhoitetun ajan kesto sijoituksen jälkeen riippui paljon työntekijästä. Osalla sijaisperheitä rauhoitettu aika oli ollut puolivuotta, jonka aikana lapsi sopeutui sijaisperheeseen. Riippui paljon sosiaalityöntekijästä, kuinka paljon tämä piti yhteyttä sijaisperheeseen. Eräs sijaisäideistä kertoi, että sosiaalityöntekijälle voi soittaa pienistäkin asioista. Sosiaalityöntekijät saivat sijaisvanhemmilta paljon kiitosta muun muassa siitä, että he pystyivät ottamaan hyvin palautetta vastaan sijaisvanhemmilta.

Eräät sijaisvanhemmat kertoivat, että ennen sijoitusta he joko tapasivat biologiset vanhemmat tai biologiset vanhemmat kävivät sijaisperheen kodissa katsomassa, millaiseen paikkaan lapsi sijoitetaan. Sijaisvanhempien mielestä tällaisella käytännöllä biologiset vanhemmat kokevat, että he ovat päässeet vaikuttamaan sijoitukseen.

...vanhemmat käy siellä mahdollisessa sijaisperheen kodissa, et niin jo ennen kuin lasta on edes niin ku tavattu kertaakaan.

Se on tietyst vanhemmalle varmaan tosi hyvä, et pääsee tavallaan kattoo sen kodin. Vaik ei pysty päättämään, että onko se tämä vai ei, ni silti varmaan kokee, että mä oon vähän vaikuttanu siihen.

Kähkösen (1994, 101) tutkielmasta tuli ilmi, että hänen aineistonaan käyttämässään huoltosuunnitelmissa painotettiin sijoituksen yhteydessä sosiaalityöntekijän tekemää yhteistyötä lapsen biologisten vanhempien kanssa. Kuten meidän tutkimuksessamme, myös Kähkösen (1994, 101) tutkielmassa yksi yhteistyön muoto oli sijaisvanhempien osallistuminen sijaisperheen valintaan. Tällöin biologinen vanhempi tai vanhemmat tapaavat sijaisvanhemmat ennen lapsen sijoitusta tai, jos biologinen vanhempi ei kykene jostain syystä tapaamaan sijaisvanhempia, sosiaalityöntekijä kertoo hänelle mahdollisimman tarkoin lapsen tulevasta sijaiskodista ja perheestä.

9.7 Vertaistuen merkitys sijaisvanhemmille

Vertaistuella oli sijaisvanhempien mukaan erittäin suuri merkitys sijaisvanhemmille ja heidän jaksamiselleen. Vertaisryhmässä käsiteltiin kaikkia kuukauden aikana tapahtuneita asioita. Siellä itkettiin, naurettiin ja jaettiin omia kokemuksia sekä elettiin mukana toisten kokemuksissa. Vertaisryhmäläiset nostivat esille teemoja, jotka olivat heitä milloinkin mietityttäneet ja kertoivat omista kokemuksistaan ja saivat toisilta neuvoja vastaaviin tilanteisiin.

Sijaisvanhemmat kertoivat, että asioista ei voi puhua kenellekään ulkopuoliselle, koska heillä on vaitiolovelvollisuus. Jos esimerkiksi ystävälle tai sukulaiselle pu-

huusi asioista, eivät he välttämättä ymmärtäisi, sillä heillä ei ole omakohtaista kokemusta asioista.

Koska ei voi puhua vieraille ihmisille, ei sukulaisille, ei oikeen kelleen, joka ei ymmärrä, että sitten. Nää ymmärtää. Kaikki tietää, mistä puhutaan.

Vertaisryhmän lisäksi ainoa henkilö, jonka kanssa asioista voi puhua, oli oma puoliso. Myös työnohjausta oli osalle sijaisvanhemmista tarjottu. He eivät kokeneet sitä tarvitsemakseen avuksi, vaan olivat odottaneet vertaisryhmään pääsyä. Sijaisvanhemmat pitivät vertaisryhmää itselleen sopivampana vaihtoehtona.

...meil alkuun oli työnohjaus, mutta kun me koettiin ei se sitte ollu kuitenkaan sitä, mitä me kaivataan, että että.. Sinänsä hyvä, oookoo asiantuntija lastenpsykiatri.. mut että ei se kuitenkaa sitten ollu, et se ei oo sama, siin ei pysty niin ku, kyl siinä sit mietittiin niin ku muita kuvioita ja sit me todettiin, et ei tää oo se juttu ja ooteltu. Sit oli työntekijä kenen kans saatettiin pitää aika pienestäkin asioista ottaa yhteyttä, mut hänkään ei oo enää niin tota. Kyl tossa kun keväällä kuuli, et työntekijä vaihtuu ni meinas itku tulla, ku mieltii, et mitähän täs nyt sit tapahtuu. Ei oo vertaisryhmää, ei oo enää hyvää työntekijääkään ja ihan tosi hienoo (naurahtaa). Et missä puhutaan tunteista. Niin, et onneks on sit puoliso. Semmonen kenen kanssa pystytään ja ollaan niin ku vielä rohjettu siihen, niin ku lähtee sit et annetaan niin ku kaiken tulla toisillemme, että jompikumpi on siinä kohtaa se vahva ja... Kyl tää [vertaisryhmä] mun mielest on ootettu tai me ollaan ainakin odotettu.

Sijaisvanhemmat kokivat erittäin tärkeäksi sen, että vertaisryhmässä voi puhua tunteistaan. Vertaisryhmässä oli myös tärkeää toisilta oppiminen. Myös se koettiin tärkeäksi, että ongelmiin ei välttämättä tarvinnut hakemalla hakea ratkaisuja, vaan tärkeintä oli tuoda esiin mielessä juuri sillä hetkellä olleen asian. Vertaisryhmässä sai puhua juuri silloin, kun halusi ja jos koki, että siitä on itselle hyötyä. Jos ei ollut juuri sillä kerralla mitään puhuttavaa, niin ei tarvinnut välttämättä keksimällä keksiä asioita, joista puhua, vaan sai olla kuuntelemassa keskustelua ja antamassa toisille neuvoja ja vinkkejä. Sijaisvanhemmat kertoivat myös, että parhaiten oppi tekemällä virheitä ja huomaamalla, ettei jokin tietty asia toiminutkaan.

Eräs sijaisäiti oli tyytyväinen sijoittajaläänin tarjoamiin koulutusmahdollisuuksiin. Koulutukset alkoivat pian sijoituksen jälkeen. Sijaisäiti koki hyvänä sen, että koulutuksia järjestetään koko perheelle.

Must on kauheen hyvä, et ei iha viime keväänä olis ajatellu mut nyt mennää ens viikonloppuna semmoseen [koulutukseen] mihin tulee siis kaikki niin ku meiltäkin lähtee yheksän henkee sinne koko perhe. Lähetään sinne koulutusviikonloppuun ja kaikilla on omat ryhmät ja kaikki on isät, äidit, yhen ikäset biologiset lapset, toisen ikäset biologiset lapset, sijoitetut lapset, joka ikäryhmälle, jokaselle oma ryhmä.

Myös Kähkösen (1991, 63) tutkielmassa puhutaan sijaisvanhempien koulutuksen tärkeydestä. Sijaisperheille tulee antaa koulutusta ja tukea yhteistyöhön biologisten vanhempien kanssa. Tällöin mahdollisen vanhempien välisen kilpailun sijasta sijaisvanhemmat pystyisivät olemaan merkittävä tuki, terveiden perhesuhteiden ja vanhemmuuden malli biologisille vanhemmille. Sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien hyvät keskinäiset suhteet lisäävät perheiden välistä yhteistyötä, keskinäistä ymmärrystä ja auttavat biologista perhettä ymmärtämään oman arvonsa, joka taas osaltaan edesauttaa lasten ja biologisten vanhempien yhteydenpitoa.

9.8 Sijaisvanhempien toiveet onnistuneeseen sijoitukseen

Ryhmähaastattelussa sijaisvanhemmat olivat selvästi sitä mieltä, että sijoituksen alkuvaiheessa sijoitetun lapsen tapaamiset biologisten vanhempien kanssa tulisi olla lyhyitä ja tapahtua valvotusti. Sijoituksen alkuvaiheessa tapahtuvat kotilomat sijaisvanhemmat tyrmäsivät täysin. Eräässä sijaisperheessä tapaamiset olivat alkaneet suhteellisen nopeasti sijoituksen jälkeen. Sijaisäiti koki, että olisi ollut lasten kannalta paljon parempi, jos rauhoitettu aika olisi ollut pidempi.

No meil oli kyl sellai ku se joulu meni viime vuonna pipariks, niin ei ne siinä tammikuun lopussa sitten ne kävi meillä tapaamassa. Et ei se heti alkanu näin, et se alko sitte pikkusen myöhemmin. Onneks ei alkanu liian [aikaisin]. Minä olisin ollu niin tyytyväinen siihen puolen vuoden karessiin ja sillä selvä. Nyt huomaa miten hirveen tärkeä se olis ollu.”

Sijaisvanhempien mielestä rauhoitetun ajan oli oltava tarpeeksi pitkä ja ennen tapaamisten alkamista oli vielä lapsen tilaa arvioitava. Rauhoitettu aika oli myös tärkeää biologiselle vanhemmalle, koska sinä aikana biologinen vanhempi pystyy prosessoimaan tapahtunutta ja mahdollisesti ymmärtämään, miksi sijoitukseen oli päädytty.

Must tuntuu, et se on tärkeä molemmille. Se on niin ku tärkeä sille lapselle ja se myös tärkeä sille biologiselle vanhemmalle ja se on tärkeä myös sille sijaisperheelle ja kaikille ja työntekijöille myös. Tavallaan ehkä siinä konkretisoituu se, ett jos ei vanhempi oo vielä tajunnu, niin sinä aikana ja sillo ois aikaa miettiä ja kelata. Eikä hänelle siinä kohtaa sit vois ajatella jotain missä se vois käydä läpi ja kelailla ja mitä tää nyt oikeesti tarkoittaa.

Sijaisvanhemmat pitivät tärkeänä, että huostaanoton jälkeen biologisille vanhemmille järjestettäisiin mahdollisuus purkaa omia tuntojaan ja ajatuksiaan esimerkiksi vertaisryhmässä tai terapiassa. Huostaanoton jälkeen biologinen vanhempi jäi usein yksin, jolloin hänestä saattoi tulla katkera. Vertaistuki mahdollisesti helpotaisi sijoitusprosessia.

Mut ei oo yhtää sellast paikkaa missä nää biologiset vanhemmat pääsis purkaa itteään et esimerkiks tää meidän [lapsen] justiin tää kadonnu äiti niin olis halunnu semmost jotain omaa terapiaa nii ei oo niinkö sosiaalitoimel niinkö mahollisuutta antaa kun se ei oo lastensuojelun [asia] hoitaa, vaan [lastensuojelu hoitaa] lapsen [asioita]. Et tavallaan vanhempi jää.

Sinkkonen (2001, 180) kirjoittaa, että sijoituksen tapahduttua biologiset vanhemmat jäävät tyhjän päälle ja kukaan ei ole heistä enää kiinnostunut. Juuri tästä syystä Kujalan (2003, 14-15) mukaan biologiset vanhemmat tarvitsevat vertaistukea huostaanoton aiheuttaman kriisin läpikäymiseen, oman elämänsä järjestämiseen sekä yhteistyöhön sijaisperheen kanssa. Vertaistuki on biologiselle vanhemmalle tärkeää, koska kukaan muu, esimerkiksi sukulainen tai ystävä, ei voi ymmärtää, mitä vanhempi on kokenut. Biologinen vanhempi saattaa tuntea myös häpeää huostaanoton vuoksi. Jos biologisella vanhemmalla ei ole ketään kenen kanssa

keskustella ja jakaa kokemuksia, hän saattaa eristäytyä, joka voi muun muassa johtaa henkisiin ongelmiin tai jo olemassa olevat ongelmat pahenevat.

Sijaisvanhempien mielestä oli hyvä, jos sijaisperheeseen on sijoitettu useampi lapsi. Vaikka sijoitettua lasta pidettäisiin perheessä tasa-arvoisena perheen jäsenenä muihin perheen jäseniin nähden, saattaa hän silti tuntea itsensä ulkopuoliseksi. Sijaisvanhempien mukaan, jos sijoitettuja lapsia on useita, pystyvät he hakemaan turvaa toisistaan.

Kyl se varmaan sille lapsellekin on ihan hyvä, semmoseen isompaan porukkaan ja meilläkin oli mul on [useampia lapsia], ni omaa ni, tota emmä voinu kuvitella, et me ois yks laps otettu. Tuli ihan niin ku sellanen ahdistava olo, et joku joutuu yksin tämmöseen joukkoon, et olkoon hänellä joku tuki ja turva mukana (naurahtaa). Vaikkain sellanen [nuorempi sisarus], mut se on hänen omaa, omaa niinku taustaa niin ku että...Eihän ne nyt enää, et ne [sijoitetut lapset] luettelee, et mul on niin monta isosiskoon ja niin monta isoveljee...”

10 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksessamme olemme pyrkineet kartoittamaan sijaisvanhempien tekemää yhteistyötä biologisten vanhempien kanssa sijoituksen aikana. Tavoitteenamme on ollut selvittää, millaista yhteistyötä tehdään, miten sijaisvanhemmat kokevat yhteistyön tekemisen, missä ja kuinka usein lapsi tapaa biologisia vanhempiaan ja miten yhteistyö sujuu sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien välillä. Lisäksi tavoitteenamme on ollut selvittää, miten tärkeänä sijaisvanhemmat pitävät sitä, kuinka hyvin sijoitettu lapsi tuntee oman biologisen taustansa ja perimänsä. Halusimme myös kartoittaa sijaisvanhempien toiveita onnistuneeseen sijoitukseen. Ryhmähaastattelulla oli teemarunko, mutta keskustelua haastattelun aikana käytiin vapaasti.

Tutkimuksessamme saatuja tuloksia olemme jaotelleet teemoihin. Ensimmäiseksi olemme kartoittaneet sijoitettujen lasten taustaa. Tämän jälkeen olemme käsitelleet sijoitetun lapsen ja biologisten vanhempien välisiä tapaamisia, yhteydenpitoa

sekä biologisten vanhempien tapaamisista johtuvaa lapsen oireilua. Seuraavaksi olemme tarkastelleet biologisten vanhempien oikeuksia sijoituksen aikana sekä lapsen etua tapaamisissa ja tietoa omasta biologisesta taustastaan. Opinnäytetyömme tutkimusongelman kannalta tärkein teema oli sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien tekemä yhteistyö ja heidän keskinäiset välit. Lopuksi olemme käsitelleet sijaisvanhempien ja sosiaalityöntekijän yhteistyötä, vertaistuen merkitystä sijaisvanhemmille sekä sijaisvanhempien toiveita onnistuneeseen sijoitukseen. Kyseisiä teemoja olemme käsitelleet sijaisvanhempien omien kokemusten ja tuntemusten kautta.

Sijoitetut lapset tapasivat biologisia vanhempiaan yleensä neutraalissa ympäristössä, kuten esimerkiksi Avotuvalla. Sijaisvanhemmat kokivat neutraalissa ympäristössä tapahtuvat tapaamiset hyvänä asiana. Myös Kähkösen (1991, 47) tutkielmassa ilmeni, että biologisen vanhemman kannalta tapaamisia tuli pyrkiä järjestämään paikassa, joka on puolueeton. Tutkimuksessamme suurin osa lapsista tapasi vanhempiaan, mutta osalla yhteyttä ei pidetty lainkaan. Osa sijaisvanhemmistä joutui rajaamaan biologisten vanhempien puhelinsoittoja, koska biologiset vanhemmat soittivat liian usein tai päihtyneenä.

Sijaisvanhemmat kokivat hyvin tärkeänä sen, että sijoitettu lapsi oppii tuntemaan oman perimänsä ja taustansa. Myös sijaisvanhempien oli helpompi ymmärtää lapsen käytöstä, kun he tiesivät lapsen biologisesta perimästä. Lapselle tieto omasta taustastaan ei ole pahaksi, mutta tapaamiset biologisten vanhempien kanssa ovat. Pääsääntöisesti jokainen lapsi oireili biologisten vanhempien tapaamisiin jollakin tavalla. Lasten oireilu saattoi olla esimerkiksi fyysisiä pakkoliikkeitä, oksentelua ja unettomuutta. Oireilu oli usein myös pitkäaikaista ja vaati jopa terapiaa. Lapsen oireilun saattoi myös laukaista tietynlaiset tilanteet, tapahtumat, hajut ja maut tai ihmiset. Myös Vihman (1998, 33) sekä Jurvasen ym. (1991, 80, 88) tutkielmissa tuli esiin se, että lapset reagoivat biologisten vanhempien tapaamisiin samankaltaisin oirein. Lapsi voi myös reagoida siihen, että ei tapaa biologisia vanhempiaan. Tutkimuksessamme ei tällaista asiaa kuitenkaan havaittu.

Tutkimuksessamme ilmeni, että sijaisvanhempien mielestä biologiset vanhemmat olivat menettäneet oikeuden vanhemmuuteen ja lapsiinsa. Tapaamisia järjestetään

yhä enemmän biologisten vanhempien ehdoilla. Myös Sinkkosen (2001, 165) ajatukset olivat samansuuntaisia. Vanhemmat tulivat mielivaltaisesti tapaamisiin tai eivät saapuneet paikalle lainkaan. Biologiset vanhemmat perustelevat yleensä omia intressejään lapsen etuna. He olivat yhä enemmän tietoisia omista oikeuksistaan ja osasivat vaatia niitä oikeuksia, jotka heille kuului. Sijoituksen onnistumisen kannalta oli tärkeää, miten biologinen vanhempi suhtautui sijoitukseen. Sijoitus sujui paremmin, jos biologinen vanhempi ymmärsi sijaiskodin olevan lapselle hyvä paikka kasvaa ja elää.

Mitä pidempään sijaisvanhemmat olivat sijaisvanhempina toimineet, he toivat esiin sen, mitä vähemmän tapaamisia biologisen vanhemman kanssa on, sitä parempi lapsen kannalta. Kantaansa sijaisvanhemmat perustelivat lapsen edulla. Usein lapselle riitti tieto siitä, mitä biologiselle vanhemmalle kuului. Myös Sinkkonen (2001, 180) kirjoittaa, että tieto vanhempien elinolosuhteista riittää. Tapaamiset olivat lapsen kannalta tärkeitä silloin, kun lapsi itse halusi tavata biologisia vanhempiaan eikä oireillut tapaamisten vuoksi.

Sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien välinen yhteistyö oli pääsääntöisesti ulkopuolisten tahojen kuten sosiaalityöntekijöiden määrittelemää. Yhteistyön tekeminen nähtiin sijaisvanhempien taholta velvollisuutena. Vihman (1998, 52-53) tutkielmassa suurin osa sijaisvanhemmista koki yhteistyön biologisten vanhempien kanssa positiivisena. Meidän tutkimuksessamme sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien välinen yhteistyö koettiin velvollisuutena, mutta sijaisvanhemmat suhtautuivat yhteistyöhön kuitenkin suhteellisen neutraalisti.

Yhteistyömuotoina sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien välillä olivat puhelinkontaktit ja lapsen ja biologisten vanhempien tapaamisten yhteydessä tapahtuva kommunikointi. Puhelinkeskusteluissa yleensä sovittiin ainoastaan seuraavista tapaamisista ja tapaamisten yhteydessä vaihdettiin kuulumisia. Eräät sijaisvanhemmat joutuivat rajaamaan biologisten vanhempien yhteydenpitoa, koska vanhempi saattoi soittaa päihtyneenä. (Ks. myös Jurvanen 1991, 78) Tapaamisissa sijaisvanhemmat keskustelivat biologisten vanhempien kanssa arkipäivän asioista. Pääsääntöisesti sijaisvanhemmat eivät halunneet vierailujen tapahtuvan heidän kotonaan. Poikkeuksina saattoivat olla ainoastaan sijoitetun lapsen syntymäpäivät

tai muut juhlat. Ryhmähaastattelussa sijaisvanhemmat olivat sitä mieltä, että mitä vähemmän heidän tarvitsee työskennellä yhdessä biologisten vanhempien kanssa, sitä paremmin he jaksavat toimia sijaisvanhempina.

Sijaisvanhemmat, biologiset vanhemmat sekä sosiaalityöntekijät ajattelivat sijoitetun lapsen parasta. Kaikki ryhmähaastatteluun osallistuneet sijaisvanhemmat pitivät sosiaalityöntekijää tärkeänä osana sijoituksen onnistumista. Sosiaalityöntekijän rooli varsinkin sijoituksen alkuvaiheessa oli ollut kaikissa sijoituksissa suuri. Oli hyvin työntekijäkohtaista, kuinka paljon sijaisvanhempia kuunnellaan. Vasta vähän aikaa toimineet sijaisvanhemmat eivät osanneet eivätkä uskaltaneet vaatia muutoksia tai kertoa omia mielipiteitään, vaan toimivat sosiaalityöntekijöiden ohjeiden mukaisesti. Sijaisvanhemmat kertoivat, etteivät saaneet juurikaan vaikuttaa siihen, miten tapaamiset järjestettiin, mutta olivat kuitenkin kaikki suhteellisen tyytyväisiä sosiaalityöntekijöiden toimintaan. Varsinkin viime vuosien aikana sijoitettujen lasten sijaisvanhemmat antoivat kiitosta sosiaalityöntekijöille.

Sijaisvanhempien mielestä vertaistuki oli sijaisvanhempana jaksamisen vuoksi tärkeää. Koska sijaisvanhempia koskee vaitiolovelvollisuus, ei asioita voi jakaa esimerkiksi sukulaisten tai ystävien kanssa. Sijaisvanhemmat pitivät tärkeänä sitä, että vertaisryhmässä voi jakaa tunteitaan ja kokemuksiaan. Siellä sai puhua silloin, kun halusi tai olla puhumatta, jos ei sillä kerralla ollut sanottavaa. Vertaisryhmästä sai apua ja vinkkejä sijaisperheen arkeen ja elämiseen. Eräs sijaisäiti puhui koulutuksen tärkeydestä. Myös Kähkösen (1991, 63) tutkielmassa puhutaan sijaisvanhempien koulutuksen tärkeydestä.

Sijoituksen onnistumisen kannalta sijaisvanhemmat esittivät toiveen, että olisi lapsen kannalta tärkeää, että rauhoitettu aika olisi mahdollisimman pitkä ennen kuin lapsen tapaamiset biologisten vanhempien kanssa alkavat. He myös toivoivat tapaamisten olevan aluksi lyhyitä ja tapahtuvan valvotusti. Biologisten vanhempien luona tapahtuvat kotilomat sijaisvanhemmat tyrmäsivät täysin sijoituksen alkuvaiheessa. Heidän mielestään oli lapsen henkisen ja fyysisen hyvinvoinnin kannalta tärkeää, että lapsi sopeutuu sijaisperheeseen ennen kuin tapaamiset biologisten vanhempien luona alkavat. Aina kotilomat eivät olleet lapsen kannalta hyvä vaihtoehto, koska vanhat muistot kertautuivat ja saattoivat aiheuttaa lapsessa voimak-

kaita reaktioita. Sijaisvanhemmat toivoivat, että biologiset vanhemmat saisivat vertaistukea huostaanoton aiheuttaman kriisin läpikäymiseen, oman elämänsä järjestämiseen ja yhteistyöhön sijaisperheen kanssa. Samansuuntaisia ajatuksia on Sinkkosella (2001, 180) sekä Kujalalla (2003, 14-15).

11 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS

Laadullista tutkimuksen luotettavuutta on vaikeampi arvioida kuin määrällisen eli kvantitatiivisen tutkimuksen. Laadullisessa tutkimuksessa on paljon helpompi kulkea vapaammin aineiston analyysin, tehtyjen tulkintojen sekä tutkimustekstin välillä. Myös tutkimuksen luotettavuus rakentuu eri lailla laadullisessa kuin määrällisessä tutkimuksessa. Kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa tutkija joutuu koko prosessin aikana miettimään tutkimuksen luotettavuutta ja eettisiä valintoja. Tutkijan tulee miettiä tarkkaan tekemiään valintoja ja pystyä perustelevaan ja arvioimaan niitä. (Eskola & Suoranta 1998, 209.)

11.1 Reliaabelius ja validius

Reliaabeliudella eli luotettavuudella tarkoitetaan tutkimustulosten toistettavuutta. Tutkimus on silloin reliaabeli, kun tutkimustulokset eivät ole sattumanvaraisia. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että jos samaa henkilöä tutkitaan kahdesti, tulee molemmilla kerroilla saada sama tulos tai jos kaksi eri tutkijaa päätyy samaan tulokseen, voidaan tutkimustuloksia pitää luotettavina. (Hirsjärvi ym. 2007, 226.)

Validiudella eli tutkimuksen pätevyydellä tarkoitetaan tutkimusmenetelmän onnistumista juuri sen mittauksessa mitä on ollut tarkoituskin mitata. Ongelmia saattaa aiheuttaa tutkijan ja kohdehenkilön erilaiset käsitykset esimerkiksi, mitä kyselylomakkeen kysymyksillä on ollut tarkoitus saada selville ja tällöin tutkija saa kohdehenkilöltään vastaukseen aivan toiseen kysymykseen kuin tutkijalla on alun perin ollut tarkoituksena. (Hirsjärvi ym. 2007, 226-227.)

Tutkijan avoin subjektiviteetti on laadullisen tutkimuksen lähtökohta. Tutkija on tutkimuksensa keskeinen tutkimusväline. Pääasiällisin luotettavuuden kriteeri laadullisessa tutkimuksessa on se, että tutkija kuvaa ja arvioi koko tutkimusprosessia mahdollisimman tarkasti ja totuudenmukaisesti. (Eskola & Suoranta 1998, 211.)

Tarkkuus koskee tutkimuksen kaikkia vaiheita. Se missä ja miten aineisto on kerätty ja minkälaiset olosuhteet ovat vaikuttaneet aineiston totuudenmukaisuuteen, vaikuttavat tutkimuksen luotettavuuteen. On myös tärkeää kuvata tutkijan omia kokemuksia tutkimusprosessista. Myös haastatteluihin käytetty aika, häiriötekijät ja mahdolliset virhearvioinnit ovat luotettavuuden kannalta tärkeää tietoa. (Hirsjärvi ym. 2007, 227.)

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta parantaa henkilöiden, paikkojen ja tapahtumien tarkat kuvaukset. Luotettavuus tarkoittaa laadullisessa tutkimuksessa kuvausten ja niihin liitettyjen selitysten ja tulkintojen yhteensopivuutta. Myös tarkka kuvaus tutkimuksen toteuttamisesta, aineiston hankinnasta siihen miten tutkimustuloksiin on päädytty, ovat tärkeitä tietoja tutkimuksen luotettavuuden kannalta. Nämä asiat tulee kertoa tutkimuksessa mahdollisimman selvästi ja totuudenmukaisesti. (Hirsjärvi ym. 2007, 227.)

Laadullisen aineiston analyysissa on keskeistä luokittelujen tekeminen. Lukijoille tulee kertoa luokittelujen synty ja perusteet. Myös tulkittaessa tutkimuksen tuloksia tulee kertoa tarkasti, millä perusteella tulkintoja esitetään ja mihin päätelmät perustuvat. Tällöin esimerkiksi suorat lainaukset haastattelusta tuovat lisää luotettavuutta ja antavat lisäperusteita tutkijan tekemille tulkinnoille. (Hirsjärvi ym. 2007, 228.)

Olemme tutkimuksessamme pyrkineet mahdollisimman hyvään luotettavuuteen. Pyrimme kuvaamaan esimerkiksi ryhmähaastattelutilanteessa vallinneet olosuhteet ja asiat, joilla saattoi olla vaikutusta haastattelusta saatuun aineistoon ja näin myös tutkimukseen yleisesti. Kerroimme haastatteluun mahdollisesti vaikuttaneet häiriötekijät, millaisessa paikassa haastattelu tehtiin, kauan haastattelu kesti ja arvioimme myös rehellisesti omaa toimintaamme haastattelutilanteessa. Olemme

myös pyrkineet lisäämään tutkimustulostemme luotettavuutta litteroimalla ryhmähaastattelun sanasta sanaan ja lisäämällä tutkimukseemme suoria lainauksia kohdehenkilöiltä.

Tutkimuksemme luotettavuutta kuvaa se, että olemme pyrkineet kuvaamaan mahdollisimman tarkasti sen, miten tutkimus on toteutettu ja perustelemaan ratkaisut, joita olemme tutkimuksessamme tehneet. Olemme kuvanneet ryhmähaastattelua edeltäneen ajan ja sen, miten päädyimme juuri tähän aineistonkeruumenetelmään ja sen, miten valmistauduimme haastatteluun, miten haastattelu sujui ja kuinka litteroimme saadun aineiston.

Haastatteluaineistoa olemme käyttäneet monipuolisesti ja olemme pitäneet huolen siitä, että jokainen ryhmähaastatteluun osallistuja saa äänensä kuuluviin myös lopullisessa opinnäytetyössämme. Luotettavuutta kuvaa tutkimuksessamme myös se, että olemme kertoneet totuudenmukaisesti joutuneemme vaihtamaan alkupe räisen aineistonkeruutavan toiseen. Kohderyhmältä tuli selkeä viesti siitä, että aiottu aineistonkeruutapa ei ole heille mieleinen ja he mieluummin osallistuvat ryhmähaastatteluun. Kuuntelimme heidän mielipidettään, koska halusimme saada tutkimustuloksista mahdollisimman kattavia ja luotettavia.

Luotettavuutta tutkimuksessamme lisää se, että kerromme rehellisesti niin onnistumisista kuin vääristä valinnoistakin. Esimerkiksi aineistonanalyysitavaksi alun perin olimme valinneet fenomenologisen metodin, mutta tutkimuksen edetessä huomasimme sen olevan erittäin haastava menetelmä, joten päädyimme vaihtamaan menetelmän teemoitteluun. Valitsimme sen aineiston analyysitavaksi, sillä meillä oli jo ryhmähaastattelussa käytössä tietyt teemat, joten teemoittelun valinta oli lopulta helppo ja perusteltu.

Ryhmähaastattelutilanteessa haastateltavilla oli toistensa tuki, joten uskomme, että kukaan haastateltavista ei yrittänyt kaunistella tai muunnella totuutta. Myös yhteistyömme haastateltavien kanssa sujui hyvin ja haastattelun ilmapiiri oli avoin ja ystävällinen. Uskomme, että haastateltavat pystyivät kertomaan kokemuksistaan avoimesti ilman minkäänlaisia epäilyksiä siitä, että muut ryhmän jäsenet tai me

haastattelijat arvostelisivme heitä ja heidän valintojaan tai käyttäisimme heidän kertomiaan asioita väärin.

11.2 Eettiset valinnat

Jokaisen tutkimuksen tekemisen aikana tutkija joutuu tekemään monia eettisiä valintoja. Tutkijan tehtävänä on tuottaa luotettavaa informaatiota tutkittavasta aiheesta sekä tutkijan on toimittava rehellisesti tutkimuksen jokaisessa vaiheessa. Tutkijan on saatava tutkimuslupa ainakin tutkimukseen osallistuvalta kohderyhmältä. Tutkijan ja tutkittavan välillä ei saa olla sellaista riippuvuussuhdetta, joka vaikuttaisi tulosten antamiseen ja vapaaehtoisuuteen. Tutkimuksessa tulee noudattaa ihmisarvon kunnioittamisen periaatetta. Tutkimukseen osallistumisen tulee olla vapaaehtoista eikä siinä saa loukata kenenkään haastateltavan yksityisyyttä. (Eskola & Suoranta 1998, 52-56; Pietarinen 2002, 59-65.)

Tutkimuksen yhteydessä kerättyjä tietojen käsittelyssä on noudatettava kahta eettistä periaatetta: luottamuksellisuutta ja anonymiteettiä. Tutkija lupaa tietoja hankittaessa tutkittaville, ettei heidän henkilökohtaisia tietoja esimerkiksi nimiä ilmoiteta missään. Lisäksi tutkijan on huolehdittava, että kerätty aineisto ei pääse kenenkään ulkopuolisen käsiin, vaan tutkimuksen teon jälkeen hankittu aineisto esimerkiksi nauhoitus ja litteroitu teksti on hävitettävä. (Eskola & Suoranta 1998, 52-56; Pietarinen 2002, 59-65.)

Tutkimustamme tehdessämme otimme yhteyttä yhteen vertaisryhmän pienryhmäohjaajaan ja kysyimme häneltä, olisiko jokin hänen ohjaamansa ryhmän jäsenet kiinnostuneita osallistumaan tekemäämme tutkimukseen. Vertaisryhmän pienryhmäohjaaja tiedusteli asiaa ryhmäläisiltä ja saimme luvan tulla tekemään ryhmähaastattelun. Heti alussa kerroimme vertaisryhmän ohjaajalle tarkalleen, millaista aineistoa haluamme saada ja mistä aiheesta. Sovimme yhdessä ryhmäohjaajan kanssa, että tulemme tietynä ajankohtana paikalle. Olimme etukäteen tehneet tutkimuslupalomakkeet, jotka pyysimme sijaisvanhempia täyttämään ennen ryhmähaastattelun alkua. Kerroimme samalla, että heidän henkilökohtaiset tietonsa kuten nimet, säilyvät salassa. Kerroimme myös, että tutkimuksen valmistumi-

sen ja sen esittelemisen jälkeen hävitämme saadun aineiston. Lupasimme vielä lähettää haastatteluun osallistuville yhden kappaleen valmiista opinnäytetyöstä ja kutsuimme heidät kuuntelemaan seminaariesitystä.

Litterointi vaiheessa käytimme vielä haastateltavista koodinimiä äiti 1, äiti 2 jne. Kuitenkin lopullisessa analysoinnissa jätimme myös nämä nimitykset pois. Koimme, että sitaateissa ei tarvitse näkyä, kuka milloinkin on sanonut mitään. Tutkimustulokset pysyvät ennallaan joka tapauksessa. Näin mielestämme suojamme vielä paremmin haastatteluihin osallistuneiden anonymiteettiä. Miettiesämme, kuinka kerromme siitä, missä vertaisryhmä kokoontuu, soitimme ja kysyimme asiaa pienryhmäohjaajalta. Hänen mielestään oli hyvä, että kerromme, että vertaisryhmä kokoontuu Päijät-Hämeen alueella, koska alueellisia eroja sijoitukseen liittyvissä asioissa on paljon.

12 POHDINTA

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli tutkia sijaisvanhempien yhteistyötä biologisten vanhempien kanssa sijoituksen aikana. Teimme ryhmähaastattelun, johon osallistui kuusi sijaisvanhempaa Päijät-Hämeen alueelta. Saamamme aineiston litteroimme ja purimme teemoihin. Aineiston analyysivaiheessa teemoittelimme aineiston. Opinnäytetyömme on aineistolähtöinen. Teoriaosuutemme johdattelee lukijan valitsemaamme aiheeseen.

Tavoitteenamme oli selvittää, millaista yhteistyötä sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien välillä on, missä ja kuinka usein sijoitettu lapsi tapaa biologisia vanhempiaan, ja millaisia muita yhteistyömuotoja on sekä millaisena sijaisvanhemmat kokevat yhteistyön biologisten vanhempien kanssa. Halusimme myös selvittää, kuinka tärkeänä sijaisvanhemmat pitivät sitä, että sijoitettu lapsi tuntee oman biologisen taustansa ja millaisia toiveita sijaisvanhemmillä on sijoituksen onnistumisen suhteen.

Sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien välinen yhteistyö oli pääsääntöisesti ulkopuolisten tahojen määrittelemää. Yhteistyömuotoina olivat puhelinkontaktit ja sijoitetun lapsen ja biologisten vanhempien tapaamisten yhteydessä tapahtuva kohtaaminen. Sijaisvanhemmat kokivat yhteistyön tekeminen velvollisuutena, mutta he suhtautuivat tapaamisiin suhteellisen neutraalisti. Sosiaalityöntekijän osuutta sijoituksen onnistumiseen sijaisvanhemmat pitivät merkittävänä. Vertaistuki on sijaisvanhemmille todella tärkeää, koska se antaa tukea sijaisvanhempana toimimiseen.

Sijoitetut lapset tapasivat biologisia vanhempiaan yleensä neutraalissa ympäristössä. Sosiaalityöntekijä oli ennalta määritellyt sen, kuinka usein sijoitettu lapsi tapaa biologisia vanhempiaan. Sijaisvanhemmat saivat suhteellisen vähän vaikutusta tapaamisten järjestelyihin. Osa sijaisvanhemmista joutui rajaamaan biologisten vanhempien ja sukulaisten yhteydenpitoa. Pääsääntöisesti sijoitettu lapsi oireili jollakin tavalla tapaamisista johtuen. Tämän vuoksi sijaisvanhemmat suhtautuivat epäillen tapaamisten tarkoituksenmukaisuuteen. Sijaisvanhemmat pitivät kuitenkin hyvin tärkeänä, että lapsi oppii tuntemaan oman taustansa ja perimänsä. Sijaisvanhemmille on hyötyä tietää sijoitetun lapsen perimästä ja taustasta.

Sijaisvanhemmat toivoivat, että sijoituksen alkuvaiheessa rauhoitettu aika olisi mahdollisimman pitkä. Sijoitetun lapsen ja biologisten vanhempien tapaamisten tulisi olla aluksi lyhyitä. Sijaisvanhemmat toivoivat, että biologisia vanhempia tuettaisiin huostaanoton aiheuttaman kriisin läpikäymisessä esimerkiksi vertaistuen avulla. Yhteistyö sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien välillä olisi helppompaa, jos biologinen vanhempi hyväksyisi sijoituksen lapsensa parhaaksi.

Tekemässämme tutkimuksessa ei juuri tullut esiin uusia ilmiötä, vaan jo aiemmin tutkitut asiat korostuivat. Saamamme tutkimustulokset ovat yleistettävissä siinä mielessä, että tarkastelemissamme Pro gradu -tutkielmissa tulokset olivat samansuuntaisia. Mielestämme juuri tämän vuoksi tuloksia voi jollain tasolla yleistää. Jokaisen haasteltavan kokemukset ovat kuitenkin henkilökohtaisia. Niistä voi vetää jonkinlaisia suuntaviivoja ja verrata omia tutkimustuloksiamme aiemmin tehtyihin tutkimuksiin. Ajan tuoma muutos yhteiskunnassa sekä kohderyhmien ai-

nutkertaisuus saattavat kuitenkin vaikuttaa tuloksiin ja siihen, voiko niitä verrata tutkimuksessamme esiin tulleisiin asioihin.

Vertailemme suomalaisen perhehoidon tilannetta muihin Pohjoismaihin, huomasimme, että Suomessa sijaisperheiden osuus perhehoidossa on suhteellisen pieni. Pohdimme, vaikuttaako päätökseen ryhtyä sijaisvanhemmaksi se, että korvaus sijaisvanhempana toimimisesta on pieni ja Suomessa sijaisvanhempien rekrytointi ja koulutus eivät ole kovin organisoituja? Mielestämme sijaisperhe olisi optimaalinen kasvuympäristö sijoitetulle lapselle kodinomaisuuden ja läheisten ihmissuhteiden vuoksi. Kuitenkin laitoksia sekä ammatillisia perhekoteja tarvitaan lapsille ja nuorille, joilla on erityistarpeita. Ihanteellista olisi, että pystyttäisiin lapsen tarpeiden mukaan hankkimaan lapselle sijoituspaikka eikä sen mukaan, mitä on saatavilla.

Tammikuussa 2008 voimaan tulleessa uudessa lastensuojelulaissa korostuu entistään se, että sijoitus on väliaikainen ja lapsi mahdollisesti palautetaan takaisin biologiseen perheeseensä. Yleisellä tasolla puhutaan paljon biologisten vanhempien tapaamisten tärkeydestä. Jos lapsi oireilee tapaamisista johtuen, onko lapsen edun mukaista tavata biologisia vanhempia? Herää kysymys, kuka määrittelee, mikä on lapselle parhaaksi? Tekevätkö sen sijaisvanhemmat, biologiset vanhemmat vai työntekijät? Mielestämme lapsen edun määrittelyssä tulisi ottaa huomioon kaikkien lapsen kanssa työskentelevien ja hänen läheisten mielipide. Myös lapsen oma ääni on kuultava.

Mielestämme tulevaisuudessa pitäisi sijaisvanhempien koulutuksessa korostaa entistä enemmän sitä, että sijaisvanhemmat saisivat enemmän valmiuksia yhteistyön tekemiseen biologisten vanhempien sekä sosiaali- ja muiden työntekijöiden kanssa. Kaikilla sijaisvanhemmilla ei ole sosiaalialan ammatillista taustaa, joka antaisi eväitä yhteistyöhön sekä kohtaamaan haasteellisia ihmisiä ja elämäntilanteita. Tämän vuoksi koulutukseen tulisi panostaa, jotta voitaisiin tarjota eväitä sijaisvanhempana toimimiseen. Kuitenkaan kaikkea vastuuta yhteistyön tekemisestä ei voi jättää sijaisvanhemmille, vaan biologisilla vanhemmilla sekä sosiaalityöntekijällä on myös vastuu yhteistyön toimivuudesta.

Kuten haastattelemiemme sijaisvanhempien mielestä, myös meidän mielestämme olisi tärkeää, että biologiset vanhemmat saisivat tukea huostaanoton aiheuttaman kriisin läpikäymiseen. Tulevina sosionomeina toivomme, että meillä olisi valmiuksia tukea biologista vanhempaa. Esimerkiksi Lahdessa toimii sosiaalityöntekijän työparina sosionomeja lähityöntekijöinä, jotka tukevat muun muassa biologisia vanhempia huostaanoton jälkeen. Työntekijän rooli sijoituksen onnistumisessa on suuri. Sijoitusprosessi tulisi aloittaa jo silloin, kun lapsi on esimerkiksi lastenkodissa. Työntekijän tulisi olla tukena sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien yhteistyössä ja keskinäisten suhteiden muodostumisessa.

Opinnäytetyötä tehdessämme pohdimme paljon biologisen vanhemman oikeutta huostaanoton jälkeen. Ryhmähaastattelussa tuli selvästi esiin se, että sijaisvanhempien mielestä biologiset vanhemmat ovat menettäneet oikeuden lapseensa. Yksityishenkilöinä olemme samaa mieltä sijaisvanhempien kanssa, kun ajatella lapsen etua, mutta ammatillisesta näkökulmasta emme voi ajatella asiaa täysin mustavalkoisesti. Meidän tulee, tulevina sosionomeina, nähdä asioiden kokonaisvaltaisuus ja tässä tapauksessa myös biologisen vanhemman näkökulma.

Tulevina sosiaalialan ammattilaisina meidän tulee tiedostaa sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien yhteistyön tärkeys, mutta myös yhteydenpidon mukanaan tuoma ongelmallisuus. Sosionomin ammatilliseen osaamiseen kuuluu, että pysytymme tukemaan niin sijais- kuin biologisia perheitä ja heidän keskinäistä yhteydenpitoaan sekä ajattelemaan lapsen parasta ja tukemaan hänen yhteydenpitoaan biologiseen perheeseensä ja sukuunsa.

Opinnäytetyö prosessi oli vaihderikas. Aiheen valinta ja sen muotoutuminen oli pitkä prosessi. Teoriapohjan keräämisen aloitimme etsimällä aiheeseen liittyvää kirjallisuutta ja tietoa Internetistä. Sijaisperheitä käsittelevä tieto, jota löysimme, oli suhteellisen vanhaa. Lisäksi löytämämme tutkimukset, jotka edes osittain käsittelevät aihettamme, olivat 1990-luvulta. Uusi lastensuojelulaki tuli voimaan 1.1.2008. Opinnäytetyössämme olemme käyttäneet vanhaa lastensuojelulakia, koska jokainen haastattelemamme sijaisvanhempi on toiminut sijaisvanhempana vanhan lain aikana ja vanha lastensuojelulaki on ohjannut sijoitusta. On tällöin perusteltua, että käytimme vanhaa lakia.

Aineistonkeruumenetelmänä olisimme halunneet käyttää eläytymismenetelmää, koska tällaista menetelmää, ei juuri ollut aiemmin käytetty opinnäytetöissä. Tällainen menetelmä olisi ollut suhteellisen haastava. Kohderyhmältä tuli kuitenkin selkeästi viesti, että heille mieluisampi tapa osallistua tutkimukseen on haastattelu. Päädyimme ryhmähaastatteluun, josta meillä ei ollut kokemusta aiemmin. Koimme kuitenkin, että ryhmähaastattelu oli meille hyvä aineistonkeruutapa. Jännityksestä huolimatta haastattelutilanne sujui ja saimme kysymyksiimme vastaukset. Haastateltavat osallistuivat ryhmähaastatteluun hyvin ja saivat aikaan keskustelua. Jokainen ryhmäläisistä osallistui keskusteluun, eikä kukaan jäänyt ulkopuoliseksi. Ryhmähaastattelun litterointi sujui yllättävän helposti, vaikka aineiston purkaminen oli suuritöistä.

Ryhmähaastattelurunko toimi haastattelutilanteessa, sillä sen tarkoitus oli olla aiheeseen johdatteleva. Emme halunneet tehdä ryhmähaastattelusta liian haastattelunomaista, vaan haastattelun tarkoituksena oli vapaamuotoinen keskustelu. Ryhmähaastattelussa ei käsitelty lainkaan kriisejä, joista oli alun perin tarkoitus puhua. Emme myöskään puhuneet ainoastaan sijoituksen alkuvaiheesta, vaan yleisesti koko sijoituksen ajasta. Tämän vuoksi työemme rajaus muuttui koskemaan koko sijoitusaikaa, eikä ainoastaan sijoituksen alkuvaihetta, kuten alun perin oli ollut tarkoituksena. Haastattelurungossamme ei käsitelty lapsen oireilua. Haastattelutilanteessa biologisen vanhemman tapaamisista johtuva oireilu tuli kuitenkin esiin niin suurena asiana, että mielestämme on perusteltua käsitellä sitä opinnäytetyössämme. Sijoitettujen lasten oireilu vaikutti sijaisvanhempien suhtautumiseen biologisiin vanhempiin, joka taas osaltaan loi haasteita yhteistyön tekemiseen.

Aineiston analyysimenetelmän valitseminen oli vaikeaa. Aluksi ajattelimme valita fenomenologisen näkökulman, joka kuitenkin osoittautui liian haasteelliseksi. Päädyimme lopulta valitsemaan analyysimenetelmäksi teemoittelun. Teemoittelu oli luonnollinen valinta, koska jo ryhmähaastattelussa käytimme teemoja, joiden pohjalta pystyimme jaottelemaan aineiston käsiteltäviin kokonaisuuksiin. Analyysivaihe oli suhteellisen työläs, mutta mielenkiintoinen.

Koska teimme opinnäytetyön kahdestaan, se motivoi jaksamaan ja tekemään opinnäytetyötä säännöllisesti. Kirjoittaminen on helpompaa, kun molemmilla on toisen tuki ajatuksilleen. Suosittelemme opinnäytetyön tekemistä pareittain, mutta se vaatii molemmilta sitoutumista työskentelyyn. Opinnäytetyöhjauuskäynnit olivat tarpeellisia ja niitä oli riittävästi. Saimme opinnäytetyötä ohjaavalta opettajalta paljon hyviä ideoita ja apua silloin, kun niitä tarvitsimme.

Opinnäytetyötä tehdessämme meille tuli paljon uusia ideoita, joita voisi tulevaisuudessa tutkia. Jatkotutkimusaiheita voisi olla muun muassa biologisten vanhempien tapaamisista johtuvien lapsen oireilujen syiden ja seurauksien tutkiminen. Lisäksi voisi myös tutkia sitä, minkälaista tukea ja koulutusta tulisi sijaisvanhemmille sekä biologisille vanhemmille tarjota, jotta yhteistyö toimisi paremmin. Kuka koulutusta tarjoaisi ja minkälaisia erilaisia tukimuotoja tulisi olla?

Toivomme, että opinnäytetyöstämme on hyötyä sosiaalialalla toimiville tahoille, jotka tekevät yhteistyötä sijaisvanhempien, biologisten vanhempien ja sijoitettujen lasten kanssa. Opinnäytetyöstämme voi olla hyötyä sijaisvanhempien kanssa työskenteleville sosiaalialan ammattilaisille, koska tutkimuksestamme käy ilmi, mitä asioita haastattelemiemme sijaisvanhempien mielestä työntekijän tulisi ottaa huomioon sijoituksen aikana. Lisäksi toivomme, että opinnäytetyöstämme on hyötyä varsinkin uusille, mutta myös jo kauemman aikaa sijaisvanhempina toimineille.

LÄHTEET

Painetut lähteet

Ahto, A. & Mikkola, P. 1999. Perhehoito lastensuojelussa. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Eskola J. & Suoranta J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Heino, T. 2001. Sijoitukset sukulaisperheisiin lastensuojelussa. Helsinki: Stakesin monistamo.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13. osin uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Häkkinen, P. 1999. Lasta suojaavat yksiköt. Teoksesta Sinkkonen J. & Pihlaja P. (toim.). 1999. Ulos umpikujasta. Miten auttaa tunnehäiriöistä lasta? Helsinki: WSOY.

Hämäläinen, H. 1998. Sijaisvanhemman käsikirja. Jyväskylä: Perhehoitoliitto.

Hyväri, S. 2005. Vertaistuen ja ammattiauttamisen muuttuvat suhteet. Teoksesta Nylund, M. & Yeung, A. B. (toim.). 2005. Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus. Tampere: Vastapaino. 214-235.

Jurvanen S., Marttala, P. & Mäki, K. 1991. Sijaisperheen sopeutuminen. Sijaisvanhempien kokemuksia perhe-elämän muotoutumisessa. Pro gradu –tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

Kangas, U. Lastensuojelu ja lapsen huolto. Teoksesta Puonti, A., Saarnio, T. & Hujala, A. (toim.). 2004. Lastensuojelu tänään. Helsinki : Tammi, 105-118.

Koisti-Auer, A. 2004. Sukulaissijaisvanhemmuus. Perhekohtainen työskentelymalli sukulaissijaisvanhempien valmennukseen ja valintaan. Jyväskylä: Pesäpuu ry.

Kujala, V. 2003. Jaetun vanhemmuuden mahdollisuudet. Helsinki: Sininauhaliitto.

Kähkönen, P. 1991. Biologisen perheen huomioonottaminen lapsen huostaanotossa ja sijoituksessa. Jyväskylän yliopiston perhetutkimusyksikön julkaisuja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kähkönen, P. 1994. ”Vanhemmuuden murtuminen” Lapsen huostaanotto sosiaalitoimen asiakirja-aineiston valossa. Jyväskylä: Jyväskylän opetussosiaalikeskus.

Lastensuojelulaki 683/1983. Annettu Helsingissä 5.8.1983.

Mahkonen, S. 2007. Lastensuojelu ja laki. Helsinki: Edita.

Mikkola, M. 2004. Lastensuojelulain tausta. Teoksesta Puonti, A., Saarnio, T. & Hujala, A. (toim.). 2004. Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 77-84.

Nylund, M. 2005. Vertaisryhmät kokemusten ja tiedon jäsentäjinä. Teoksesta Nylund, M. & Yeung, A. B. (toim.). 2005. Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus. Tampere: Vastapaino. 195-213.

Pasanen, K. 2007. Riskien ja suojaavien tekijöiden pohdintaa. Teoksesta Tervonen-Arnkil, K. (toim.). 2007. Lapsen kanssa – olennaista etsimässä. Artikkelikoelma Minun Elämäni –projektin työstä 2003-2006. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 7, 96-113.

Perhehoitajalaki 312/1992. Annettu Helsingissä 3.4.1992.

Pietarinen, J. 2002. Eettiset perusvaatimukset tutkimustyössä. Teoksesta Karjalainen, S., Launis, V., Pelkonen, R. & Pietarinen J. (toim). 2002. Tutkijan eettiset valinnat. Helsinki: Gaudeamus. 58-70.

Pösö, T. 2004. Kasvatustyö sijaishuollossa. Teoksesta Puonti, A., Saarnio, T. & Hujala, A. (toim.). 2004. Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 202-212.

Räty, T. Lapsen huostaanotto. Perusteet ja oikeusvaikutukset. Teoksesta Roos, J P.(toim.). 2004. Huostaanottokirja. Jyväskylä: Perhehoitoliitto.

Sinkkonen, J. 2001. Lapsen puolesta. Helsinki: WSOY.

Sosiaalihuoltolaki 710/1982. Annettu Helsingissä 17.9.1982.

Taskinen, S. 2007. Lastensuojelulaki. Soveltamisopas. Helsinki: Stakes.

Valtakunnalliset sijaishuollon laatuksiteerit. 2004. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisu. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Varto, J. 1992. Laadullisen tutkimuksen metodologia. Helsinki: Kirjayhtymä.

Vihma, P. 1998. ”Tää on täyttä elämää.” Sijaisvanhempien arjen vanhemmuus ja siitä selviytyminen. Pro gradu –tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

Painamattomat lähteet

Ammatilliset perhekodit. 2007. Sosiaaliportti. Lastensuojelun laatuksikirja. [verkkojulkaisu]. [viitattu 10.1.2008]. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/muodot/ammattillisetperhekodit/>

APKL ry. Laatu lastensuojeluun. 2008. [verkkojulkaisu]. [viitattu 10.1.2008]. Saatavissa: <http://www.apkl.fi/>

- Eronen, T. 2005. Lastensuojelun sijaishuoltoselvitys. Kapsäkki –kehittämishanke lastensuojelun ja eräiden muiden sosiaalitoimen erityispalveluiden saatavuuden kehittäminen Lahden kaupunkiseudun kuntien yhteistyö. [verkkojulkaisu]. [viitattu 11.1.2008]. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/File/bdf26354-22cc-40a4-9beb-fbefe2653c69/Sijaishuoltoselvitys.doc>
- Huostaanotto ja sijaishuolto. Sosiaali- ja terveysministeriö. 2005. [verkkojulkaisu]. [viitattu 3.9.2007]. Saatavissa: <http://www.stm.fi/Resource.phx/vastt/perhe/prtuk/huostaanotto.htx>
- Ketola, J., Kuukkanen, M. & Luomala, J. 2007. Perhehoidon tietopaketti. [verkkojulkaisu]. [viitattu 15.10.2007]. Saatavissa: http://www.perhehoitoliitto.fi/perhehoito/tietopaketti_2006.pdf
- Kumpulainen, A. 2006. Kuuden suurimman kaupungin lasten sijaishuollon palvelujen ja kustannusten vertailu 2005. [verkkojulkaisu]. [viitattu 21.1.2008]. Saatavissa: http://www.kuusikkokunnat.fi/SIRA_FILES/LST2005.pdf
- Känkänen, P. & Laaksonen, S. 2006. Selvitys sijaishuollon ja jälkihuollon nykytilasta ja kehittämistarpeista. [verkkojulkaisu]. [viitattu 20.9.2007]. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/File/7d9702b1-7343-49cf-a3e8-36d4ceb9ead1/Loppuraportti.pdf>
- Laitoshuolto. 2007. Sosiaaliportti. Lastensuojelun käsikirja. [verkkojulkaisu]. [viitattu 10.1.2008]. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/muodot/lastensuojelulaitokset/>
- Lastensuojelu 2006. 2007. Stakes. [verkkojulkaisu]. [viitattu 6.9.2007]. Saatavissa: www.stakes.fi/FI/tilastot/aiheittain/Lapsuusjaperhe/lastensuojeluteksti.htm
- Lastensuojelu ja sijaishuolto. 2007. Lastensuojelun keskusliitto. [verkkojulkaisu]. [viitattu 3.9.2007]. Saatavissa: www.lskl.fi/showPage.php?page_id=84
- Perhehoidon tukirakenteet. 2007. Sosiaaliportti. Lastensuojelun käsikirja. [verkkojulkaisu]. [viitattu 9.1.2008]. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/Page/4da215b5-b984-423c-a2c7-f94fae70f944.aspx>
- Perhehoitajien vertaisryhmätoiminta. 2007. Perhehoitoliitto. [verkkojulkaisu]. [viitattu 21.1.1008]. Saatavissa: http://www.perhehoitoliitto.fi/palvelut/vertaisryhmaesite_2007.pdf
- Perhehoito. 2007. Sosiaali- ja terveysministeriö. [verkkojulkaisu]. [viitattu 3.9.2007]. Saatavissa: <http://www.stm.fi/Resource.phx/vastt/sospa/shvam/perhehoito.htx>
- Perhehoitoliitto ry. 2007. [verkkojulkaisu]. [viitattu 3. 9. 2007]. Saatavissa: http://www.perhehoitoliitto.fi/perhehoito/index_perhehoito.htm

Perhehoito. 2007. Sosiaali- ja terveysministeriö. [verkkojulkaisu]. [viitattu 3.9.2007]. Saatavissa: <http://www.stm.fi/Resource.phx/vastt/sospa/shvam/perhehoito.htx>

PRIDE –valmennus. 2007. Pesäpuu ry. [verkkojulkaisu]. [viitattu 3.9.2007]. Saatavissa: <http://www.pesapuu.fi/index.phtml?s=475>

Sijaisperheeksi. 2007. Pohjois-Savon lastensuojelun kehittämissyksikkö. [verkkojulkaisu]. [viitattu 2.1.2008]. Saatavissa: <http://www.pslastensuojelu.fi/sijaisperhe/sijaisperheeksi.htm>

Tapaamispaikka. 2006. Ensi- ja turvakotienliitto ry. [verkkojulkaisu]. [viitattu 9.1.2008]. Saatavissa: <http://www.ensijaturvakotienliitto.fi/tyomuodot/tapaamispaikka/>

Tiivistelmä selvityshenkilö Eine Heikkisen Perhehoidon selvityksen kehittämissuosituksista. Työpaperi käytettäväksi lastensuojelun kehittämissuositusten sijaishuolto-osiossa. 2003 [verkkojulkaisu]. [viitattu 20.9.2007]. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/File/0b48fcde-23b6-4aa4-9ed4-db075506f09b/Eine+Heikkisen+perhehoidon+selvityksest%C3%A4+tehty+tiivistelm%C3%A4.doc>

Työnohjaus. 2006. Kunnat.net. [verkkojulkaisu]. [viitattu 9.1.2008]. Saatavissa: http://www.kunnat.net/k_perussivu.asp?path=1;29;348;84961;85381;102871

Vainio, S. & Rabb, H. 2007. Suunnitelmallinen perhehoito. Varsinais-Suomen ja Pirkanmaan alueelliset kehittämissuositukset. [verkkojulkaisu]. [viitattu 28.1.2008]. Saatavissa: http://www.perhehoitoliitto.fi/ajankohtaista/suunnitelmallinen_ph_loppuraportti_screen.pdf

Vettenranta, V. 2007. Lastensuojelu. [verkkojulkaisu]. [viitattu 3.1.2008]. Saatavissa: http://www.kunnat.net/k_peruslistasivu.asp?path=1;29;353;10336;59563

LIITTEET

Hyvä ryhmähaastatteluun osallistuva

Teemme opinnäytetyötä aiheesta, joka käsittelee sijaisvanhempien tekemää yhteistyötä biologisten vanhempien kanssa sijoituksen aikana. Keräämme opinnäytetyössämme analysoitavan aineiston ryhmähaastattelun avulla.

Pyydämme Teiltä ystävällisesti lupaa käyttää haastattelussa saamiamme vastauksianne opinnäytetyömme aineistona. Haastattelun avulla saamamme aineiston käsittelemme ehdottoman luottamuksellisesti. Haastateltavan henkilöllisyys pysyy salassa ja aineisto tuhoetaan opinnäytetyön valmistuttua.

Haastatteluani saa käyttää tutkimusaineistona.

Lahdessa ____ ____ 2007

allekirjoitus

KIITOS!

Ryhmähaastattelu 17.10.2007
Sijaisvanhempien vertaisryhmä

HAASTATTELURUNKO

Taustaa:

- Teemme opinnäytetyötä aiheesta: Sijaisvanhempien tekemä yhteistyö biologisten vanhempien kanssa sijoituksen aikana. **Millaista yhteistyötä sijaisvanhemmat ja biologiset vanhemmat tekevät sijoituksen aikana?**

Kysymyksiä:

KOKEMUKSIA YHTEYDENPIDOSTA

- Miten yhteydenpito sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien välillä toimii? Haastateltavien omia kokemuksia
- Biologisten vanhempien oikeudet ja velvollisuudet yhteydenpidossa ja lapsen tapaamisessa?

TAPAAMISTEN JÄRJESTÄMINEN

- Missä biologisten vanhempien tapaaminen on järjestetty ja kuinka usein lapsi tapaa vanhempiaan? Millaisia asioita tulee ottaa huomioon järjestäessä tapaamisia?
- Yhteisten ”pelisääntöjen” sopiminen biologisten vanhempien kanssa? Biologisten vanhempien rajaaminen? Kuinka nopeasti sijoituksen jälkeen lapsi saa tavata biologisia vanhempiaan? Mikä olisi ihanteellinen aika?
- Kuinka usein lapsi on yhteydessä vanhempiinsa? Puhelimitse? Muuten?

KRIISIT SJOITUKSEN ALKUVAIHEESSA

- Millaisia kokemuksia?
- Mitä jos vanhemmat eivät halua tavata lastaan?
- Sovitut tapaamiset, mutta vanhemmat eivät noudata niitä?

SIJAISVANHEMMAN OMA JAKSAMINEN

- Kuinka jaksaa pitää yhteyttä biologisiin vanhempiin jos suhde ongelmallinen?
- Kuinka hyväksyy biologiset vanhemmat?
- Mikä on lapsen paras?

TOIVEITA YHTEISTYÖN ONNISTUMISEEN

- Mitä tulisi ottaa huomioon sijoitusta tehtäessä?
- Millainen rooli sosiaalityöntekijällä?